

Univerza
v Ljubljani
Fakulteta
*za gradbeništvo
in geodezijo*

*Janova 2
1000 Ljubljana, Slovenija
telefon (01) 47 68 500
faks (01) 42 50 681
fgg@fgg.uni-lj.si*

Univerzitetni program Gradbeništvo,
Komunalna smer

Kandidat:

Jernej Volk

Funkcionalna urbana območja in njihova vloga v policentričnem razvoju v Sloveniji

Diplomska naloga št.: 2898

Mentor:

prof. dr. Andrej Pogačnik

Somentor:

doc. dr. Alma Zavodnik Lamovšek

Ljubljana, 29. 6. 2006

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisani JERNEJ VOLK izjavljam, da sem avtor diplomske naloge z naslovom:

**»FUNKCIONALNA URBANA OBMOČJA IN NJIHOVA VLOGA V
POLICENTRIČNEM PROSTORSKEM RAZVOJU SLOVENIJE«.**

Izjavljam, da se odpovedujem vsem materialnim pravicam iz dela za potrebe elektronske separatoteke FGG.

Ljubljana, 15.6.2006

BIBLIOGRAFSKO – DOKUMENTACIJSKA STRAN IN IZVLEČEK

UDK:	711.4(043.2)
Avtor:	Jernej Volk
Mentor:	prof. dr. Andrej Pogačnik
Somentor:	viš. pred. mag. Alma Zavodnik Lamovšek
Naslov:	Funkcionalna urbana območja in njihova vloga v policentričnem prostorskem razvoju Slovenije
Obseg in oprema:	91 str., 20 tabel, 14 slik
Ključne besede:	policentrični razvoj, funkcionalna urbana območja, regionalno planiranje, ESPON

Izvleček

Diplomska naloga obravnava določanje in klasificiranje funkcionalnih urbanih območij (FUO) v Sloveniji na podlagi prirejene metodologije projekta ESPON 1.1.1. V prvem delu je predstavljen koncept policentričnega razvoja, njegovi začetki in zgodovinski razvoj. Predstavljeni so nacionalni pravni akti, ki urejajo področje regionalnega planiranja in smernice za policentrično razvit prostor. FUO so po projektu ESPON 1.1.1. osnovni gradniki policentrično urejenega prostora in Slovenija kot tudi vse države članice EU ter sodelujoče države pri ESPON programu, naj bi določile in klasificirale ta območja za učinkovito prostorsko evidenco, nadaljnje študije, strategije ter tudi za druge nacionalne namene. Postopki določanja ter klasificiranja FUO se zaradi raznolikosti držav in specifik evropskega prostora razlikujejo od države do države. Projekt ESPON 1.1.1. je definiral kriterije za identifikacijo FUO in sedem dodatnih kriterijev za klasifikacijo FUO v evropski mreži. V nalogi je predstavljena osnovna metoda projekta ESPON 1.1.1. in prirejena metoda za slovenski prostor. FUO so sestavljene iz občin in z analizo občin so določene tudi lastnosti FUO ter njihovo mesto v slovenskem in evropskem prostoru. Aplikativni del naloge obsega zbirko in analizo podatkov o občinah, ki sestavljajo slovenska FUO in so s prirejeno metodo tudi klasificirana. Poudariti je treba, da je ta postopek določanja FUO tudi še v začetnih fazah in sledile bodo še detajlnejše študije in analize, ki se bodo bolj podrobno opredeljevale do pojma FUO. Kot rezultat naloge smo dobili karto FUO v Sloveniji ter njihovo vlogo v slovenski in evropski urbani mreži.

BIBLIOGRAPHIC-DOCUMENTALISTIC INFORMATION

UDC: 711.4(043.2)
Author: Jernej Volk
Supervisor: Prof. Andrej Pogačnik, DSc
Co-Supervisor: Lect. Alma Zavodnik Lamovšek, MSc
Title: Functional urban areas and their role in the polycentric spatial development in Slovenia
Notes: 91 pages, 20 tab., 14 fig.
Key words: polycentricity, functional urban areas, regional planning, ESPON

Abstract

This thesis focuses on the topic of the establishment and the classification of the functional urban areas (FUA) in Slovenia according the methodology of the project ESPON 1.1.1. In the first part of the thesis is presented the concept of polycentricity, its beginnings and historical development. More over are presented the national legal acts dealing with field of regional and spatial planning and guidelines for a polycentric spatial development. According the project ESPON 1.1.1., FUA are the building blocks of the polycentric spatial development. Slovenia, other EU members and a few more countries, that participated at the project ESPON 1.1.1. are supposed to establish and classify the FUA for the purpose of an effective evidence, further studies, strategies and other national needs. Methods of establishment and development of the FUA differentiate from county to county, because of diversities between them and other dissimilarities throughout the European area. Criteria for the establishment of FUA have been defined under project ESPON 1.1.1., as well as seven criteria for the classification of the FUA in the European area. In the thesis are presented the original method according the project ESPON 1.1.1., and a modified method for the Slovenian area and its special characteristics. FUA constitutes of municipalities. With the analysis of these municipalities there are also defined the characteristics of the FUA and their role and place in the Slovenian area and the wider European area. In the final part of the thesis are presented the collection and the analysis of data of the municipalities that constitutes the Slovenian FUAs, which have been classified according the modified method.

ZAHVALA

Želel bi se zahvaliti mentorju prof. dr. Andreju Pogačniku in somentorici v.p. mag. Almi Zavodnik Lamovšek za vodenje in usmerjanje pri izdelavi diplomske naloge.

Zahvaljujem se tudi staršem za vso podporo v času študija in še posebej moji Tjaši za potrpežljivost in podporo v vseh letih študija.

KAZALO VSEBINE

IZJAVA O AVTORSTVU	II
BIBLIOGRAFSKO – DOKUMENTACIJSKA STRAN IN IZVLEČEK	III
BIBLIOGRAPHIC-DOCUMENTALISTIC INFORMATION	IV
ZAHVALA	V
KAZALO VSEBINE	VI
KAZALO SLIK	X
KAZALO TABEL	XI
1. UVOD	1
2. KONCEPT POLICENTRIZMA	3
2.1 ZGODOVINSKI RAZVOJ KONCEPTA POLICENTRIZMA	5
2.1.1 Thünenovi krogi	5
2.1.2 Teorija centralnih krajev	6
2.1.3 Teorija o prostorskem ravnotežju	7
2.1.4 Teorija razvojnih polov	7
2.2 KONCEPT POLICENTRIZMA SKOZI NACIONALNE PRAVNE AKTE	8
2.2.1 Obdobje do leta 1976.....	8
2.2.2 Obdobje od leta 1976 do 1991	10
2.2.3 Obdobje po letu 1991	10
2.3 KONCEPT POLICENTRIZMA NA EVROPSKI RAVNI	16
2.3.1 Evropske prostorsko razvojne perspektive	17
2.3.2 Program INTERREG III.....	18
2.3.3 Program ESPON	19
2.4 PRIMERJAVA MED POLICENTRIZMOM IN REGIONALIZMOM	21
2.4.1 Regionalno prostorsko planiranje	21
2.4.2 Regionalizacija	24
2.4.3 Koncept funkcijskih ali nodalnih regij po Vrišerju	25

3.	FUNKCIONALNA URBANA OBMOČJA KOT OSNOVNI GRADNIKI POLICENTRIČNEGA RAZVOJA	28
3.1	KONCEPT POLICENTRIZMA V LUČI PROJEKTA ESPON 1.1.1.....	28
3.1.1	Nov koncept za policentrični razvoj.....	28
3.1.2	Koncepti policentrizma.....	29
3.2	TRIJE NIVOJI PROSTORA V LUČI PROJEKTA ESPON 1.1.1.	35
3.2.1	Evropski ali makro nivo in pasovi ekonomskih globalnih integracij	35
3.2.2	Inter-regionalni ali mezo nivo in sodelovanje	36
3.2.3	Intra-regionalni in inter-urbani ali mikro nivo ter funkcionalna urbana območja.....	37
3.2.4	Štirje vidiki za raziskovanje inter-urbanega policentrizma	37
3.3	URBANA OBMOČJA.....	39
3.3.1	Analiza urbanih območij	39
3.3.2	Pojem urbanih aglomeracij.....	40
3.3.3	Pojem funkcionalnih urbanih območij	41
3.3.4	Pojem območja rasti velemest	42
3.4	FUNKCIONALNA URBANA OBMOČJA.....	43
3.4.1	Koncept funkcionalnih urbanih območij	43
3.4.2	Tri (parcialne) dimenzije funkcionalnega urbanega območja	44
4.	METODOLOGIJA DOLOČANJA IN KLASIFICIRANJA FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ NA PODLAGI PROJEKTA ESPON 1.1.1.....	46
4.1	KRITERIJI ZA IDENTIFIKACIJO FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ	46
4.2	OBSEG IN RAZMEJITEV FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ	47
4.2.1	Izohrona območja	48
4.2.2	Območje PUSH: Potencialno urbano strateško obzorje.....	48
4.3	KRITERIJI ZA KLASIFICIRANJE FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ	49
4.3.1	Prebivalstvo	49
4.3.2	Transport.....	50
4.3.3	Turizem.....	50

4.3.4	Industrija.....	51
4.3.5	Visokošolsko izobraževanje	51
4.3.6	Privatni sektor.....	51
4.3.7	Administrativna funkcija	52
4.4	VLOGE FUNKCIJ FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ V EVROPSKI URBANI MREŽI.....	52
4.5	TIPOLOGIJA FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ	56
5.	DOLOČANJE IN KLASIFIKACIJA FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ V SLOVENIJI.....	58
5.1	SREDIŠČA NACIONALNEGA IN REGIONALNEGA POMENA PO STRATEGIJI PROSTORSKEGA RAZVOJA SLOVENIJE.....	59
5.1.1	Strategija prostorskega razvoja Slovenije.....	59
5.1.2	Središča nacionalnega pomena v Sloveniji	61
5.1.3	Središča regionalnega pomena v Sloveniji.....	62
5.1.4	Zasnova policentričnega urbanega sistema in razvoj širših mestnih območij.....	62
5.2	IDENTIFIKACIJA FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ.....	64
5.2.1	Urbana središča z najmanj 15.000 prebivalci.....	64
5.2.2	Središča funkcionalnih urbanih območij v Sloveniji.....	66
5.3	IZOHRONE KOT MERILO ZA RAZMEJEVANJE FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ V SLOVENIJI.....	68
5.4	FUNKCIONALNA URBANA OBMOČJA V SLOVENIJI.....	70
5.5	KLASIFIKACIJA FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ	72
5.5.1	Funkcije funkcionalnih urbanih območij in njihov pomen	73
5.5.2	Primer klasifikacije funkcionalnega urbanega območja Ljubljana	80
5.6	LESTVICA FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ IN NJIHOVA TIPOLOGIJA KOT REZULTAT KLASIFIKACIJE.....	82
5.7	KOMENTAR KRITERIJEV	84
5.8	KOMENTAR REZULTATOV IN METODOLOGIJE	86
6.	ZAKLJUČEK	90

REFERENCE 93

PRILOGE..... 96

KAZALO SLIK

Slika 1: Dva komplementarna vidika policentrizma	31
Slika 2: Dve vrsti razmerij policentrizma.....	32
Slika 3: Različni teritorialni nivoji	33
Slika 4: Območje pentagona.....	36
Slika 5: Občine z minimalno 15.000 prebivalci v urbanem središču	65
Slika 6: Funkcionalna urbana območja v Sloveniji	70
Slika 7: FOU in prebivalstvo	73
Slika 8: FOU in turizem	74
Slika 9: FOU in visokošolsko izobraževanje.....	75
Slika 10: FOU in administrativna funkcija.....	76
Slika 11: FOU in privatni sektor.....	77
Slika 12: FOU in industrija.....	78
Slika 13: FOU in transport	79
Slika 14: Tipologija funkcionalnih urbanih območij.....	83
Slika 15: Funkcionalna urbana območja glede na njihovo jakost	89

KAZALO TABEL

Tabela 1: Nivoji prostora in osnovni elementi	38
Tabela 2: Kodirni ključ.....	53
Tabela 3: FUO in pripadajoča središča.....	67
Tabela 4: Preglednica FUO v Sloveniji (spisek občin znotraj FUO)	97
Tabela 5: Lestvica funkcionalnih urbanih območij (število točk po posameznih kazalcih)	98
Tabela 6: FUO Ljubljana.....	99
Tabela 7: FUO Maribor	100
Tabela 8: FUO Koper	101
Tabela 9: FUO Kranj	102
Tabela 10: FUO Nova Gorica.....	103
Tabela 11: FUO Murska Sobota.....	104
Tabela 12: FUO Celje.....	105
Tabela 13: FUO Velenje.....	106
Tabela 14: FUO Novo mesto.....	107
Tabela 15: FUO Krško - Brežice - Sevnica.....	108
Tabela 16: FUO Postojna	109
Tabela 17: FUO Jesenice.....	110
Tabela 18: FUO Zagorje ob Savi - Trbovlje - Hrastnik	111
Tabela 19: FUO Slovenj Gradec - Dravograd - Ravne na Koroškem.....	112
Tabela 20: FUO Ptuj.....	113

1. UVOD

Sodobni svet dandanes doživlja hitre in temeljite družbene in gospodarske spremembe, ki globoko posegajo v geografsko okolje v katerem živimo. Posegi so zelo pomembni in ponekod celo usodni, saj njihovi učinki vplivajo tako na sedanje, morebiti pa še bolj na prihodnje rodove. Velja poudariti, da je za vsakega posameznika prostor v katerem živi, eden najpomembnejših pogojev njegovega počutja, uspeha in interakcij z ostalimi. V določenem času in prostoru želi človek zadovoljiti svoje ekonomske, socialne in družbene potrebe in v kolikor mu ena ali več komponent manjka, bo iskal boljši prostor za zadovoljevanje svojih potreb. Neizbežna posledica takih ravnanj pa je na eni strani degradacija tistih območij, v katerih preprosto povedano človek osebno, ekonomsko in socialno ne raste ter na drugi strani progresivni razvoj območij, kjer človek uspešneje zadovoljuje svoje potrebe. Takšno stanje pa ima za končno posledico centralizacijo razvoja na enem mestu oziroma v eni enoti in propadanje dislociranih enot oziroma krajev, ki so od centra odmaknjeni. Ali gre pri tem za naravni proces in preprosto lahko rečemo, da to tako je v današnjem svetu? Ali pa si lahko postavimo naslednji dve vprašanji: Je možno s prostorskim planiranjem omiliti naravni proces koncentriranja zgolj na eno enoto in udejanjiti koncept policentrizma tudi v dejanskem življenju? Katera orodja oziroma metode imamo na voljo in kako uporabna so se izkazala v preteklosti ter kakšna je projekcija za prihodnost?

Odgovori na ta vprašanja in še več bodo prikazani skozi celotno diplomsko nalogo, ki je v osnovi namenjena predstavitvi funkcionalnih urbanih območij (v nadaljevanju FUO) in metodologiji določanja teh območij v slovenskem prostoru. Že takoj je potrebno poudariti, da so FUO temelj za policentrični razvoj posameznega prostora, ali kot navaja končno poročilo projekta ESPON¹ 1.1.1. (ESPON 1.1.1., 2005: 4): Funkcionalna urbana območja so gradniki policentričnega prostorskega razvoja (angl. *The building blocks of policentricity are the functional urban areas.*«). Iz tega izhaja, da so FUO neposredno povezana s policentričnim razvojem, vendar je potrebno dodati, da je določanje FUO le ena izmed možnih metod za policentrično strukturiranje prostora, je pa vsekakor v tem trenutku najbolj uporabljena metoda tako v slovenskem kot tudi v širšem evropskem prostoru.

¹ ESPON (European Spatial Planning Observing Network) 1.1.1.: Potentials for polycentric development in Europe, 2005

V diplomski nalogi bomo predstavili koncept policentričnega prostorskega razvoja in njegov zgodovinski razvoj, posvetili se bomo relevantnim nacionalnim pravnim aktom, ki urejajo področje prostorskega in regionalnega planiranja, dotaknili pa se bomo tudi novejših evropskih dokumentov in predstavili strategije prostorskega razvoja na nacionalni kot tudi na evropski ravni. Namen diplomske naloge je ocena metodologije za določanje in klasifikacijo FOU, ki je predstavljena v končnem poročilu projekta ESPON 1.1.1. in ponovna določitev FOU v Sloveniji. Pri tem bomo ob upoštevanju specifičnosti slovenskega prostora nekatere kriterije iz končnega poročila ESPON 1.1.1. priredili za potrebe slovenskega prostora, vendar osnovni koncept FOU, kot ga določa končno poročilo projekta ESPON 1.1.1., ostaja nespremenjen. Aplikativni del naloge obsega zbirko in analizo podatkov o občinah, ki sestavljajo slovenska FOU in so s prirejeno metodo tudi klasificirana. Poudariti je treba, da je postopek določanja FOU še v začetnih fazah in sledile bodo še detajlnejše študije in analize, ki se bodo bolj podrobno opredeljevale do pojma FOU. Kot rezultat naloge smo dobili karto FOU v Sloveniji ter njihovo vlogo v slovenski in evropski urbani mreži.

Pri obdelavi gradiva za izdelavo diplomske naloge smo uporabili naslednje znanstveno-raziskovalne metode:

- metodo deskripcije (opisovanja),
- metodo analize (razčlenjevanja posameznih delov),
- induktivno-deduktivno metodo,
- komparativno metodo,
- metodo kompilacije in
- metodo slikovnega in grafičnega prikazovanja.

2. KONCEPT POLICENTRIZMA

Drozg (Drozg, 2005: 148) v svoji razpravi opredeljuje pojem policentrizma kot »koncept ureditve upravne enote in regionalnega razvoja, kjer nastaja več središč s podobno stopnjo centralnosti oziroma s podobnimi upravnimi, socialnimi, izobraževalnimi, kulturnimi in drugimi negospodarskimi dejavnostmi« in dodaja, da je v Urbanističnem terminološkem slovarju iz leta 1975 policentrizem definiran kot »razvijanje več pomembnih središč«. Nadaljuje, da je policentrizem »korekcija centralizacije in centralizacija hkrati.« To trditev pojasni s tem, da se policentrizem nanaša tako na dekoncentracijo v smislu preprečevanja koncentracije v enem, običajno državnem središču kot na koncentracijo dejavnosti v smislu preprečevanja disperzije oziroma podvajanja dejavnosti v številnih majhnih središčih. V policentrično urejeni državi je del pristojnosti prenesenih na središča večjih upravnih enot (kot primer Drozg navaja: regije, pokrajine, okraje), hkrati pa so v teh središčih združene nekatere dejavnosti iz manjših naselij. Poleg tega posveti del svoje razprave tudi teoriji centralnih krajev oziroma aplikaciji te teorije, ki jo običajno imenujemo tudi urbani sistem. Opozarja, da se teorija centralnih krajev pogosto istoveti s konceptom policentričnega razvoja, vendar pravi, da temu ni tako:

- urbani sistem (oziroma teorija centralnih krajev) prikazuje hierarhijo vseh naselij na obravnavanem območju in temelji na opremljenosti naselij z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi. Je torej odraz *dejanskega stanja*;
- policentrični koncept razvoja določenega območja pa pomeni izbor naselij, ki jih Drozg imenuje »regionalna središča«, v katerih bodo skoncentrirane dejavnosti, pomembne za gospodarski in socialni razvoj kraja in njegovega zaledja. Je torej *planska kategorija*.

»V urbanem sistemu so mesta razvrščena po enem samem kriteriju (običajno po opremljenosti), v konceptu regionalnega razvoja pa po več med seboj komplementarnih kriterijih« (Drozg, 2005: 149).

Na tem mestu je potrebno izpostaviti še Vrišerja (Vrišer, 1978: 23), ki v svoji knjigi opisuje policentrično planiranje, ki predstavlja temelj za policentrični prostorski razvoj urbanega sistema. Navaja, da policentrično planiranje predstavlja popolno odprtost za razliko od

monocentričnega² in oligocentričnega³ planiranja. Zainteresirani subjekti samostojno planirajo, zaradi česar prihaja do medsebojne konkurence in prepletanja vplivov. Zato so plani fleksibilno zasnovani, saj osrednje planske institucije dajejo samo nekatere globalne usmeritve in parametre, v okviru katerih zainteresirani subjekti iščejo najustreznejšo rešitev. Tako nastaja glavni (makro) plan po dveh poteh: od spodaj navzgor in od zgoraj navzdol. Prednosti policentričnega planiranja vidi Vrišer v veliki demokratičnosti, možnosti samostojnega odločanja in postopni rasti makroplana, ki mora upoštevati regionalne spodbude in težnje ter sodelovanje širše javnosti.

Nenazadnje pa se je potrebno dotakniti tudi koncepta policentrizma kot ga razume Evropska skupnost. V svojem končnem poročilu projekt ESPON 1.1.1. (ESPON 1.1.1., 2005: 3) definira policentrizem iz dveh vidikov:

1. z nacionalnega vidika posamezne države članice imamo opravka s policentrizmom, ko je nacionalni prostor razdeljen na več mest na različnih ravneh, namesto da je v dominantnem položaju eno mesto. V takem primeru lahko govorimo o policentričnih politikah (angl. *polycentric policies*), ki spodbujajo rast posameznih centrov in regij izven jedra (angl. *outside the core*);
2. z regionalnega vidika posamezne države članice pa o policentrizmu govorimo, ko ima dve ali več mest take službe, ki se ena z drugo dopolnjujejo in še več, ko ta mesta med seboj sodelujejo tako, da navzven delujejo kot večje mesto. Policentrične politike morajo stimulirati funkcionalno delitev dela glede na različne dejavnosti, pretoka blaga in storitev med sosednjimi mesti.

² Monocentrično planiranje temelji na enem samem planu, ki določa cilje, naloge, parametre in sredstva za realizacijo plana. Tej obliki planiranja pogosto pravijo tudi centralni sistem planiranja. Tak sistem planiranja ima za logično posledico monocentrično ureditev, ki je izrazito vertikalna in preprečuje kakršnekoli horizontalne zveze in predstavlja slabo povezovanje med sektorji in zanemarjanje regionalnih razmer.

³ Oligocentrično planiranje je ponavadi sestavljeno iz več planov, ki naj bi bili med seboj koordinirani, vendar pa prihaja med njimi do konkurence, prekrivanja ali drugačnih slabosti, kot so časovna, prostorska ali druga neuskkljenost. O oligocentričnem planiranju govorimo tudi takrat, ko sestavljajo posamezne pooblašene službe plane za svoje dejavnosti (npr. za vodno gospodarstvo, cestni promet ipd.), te plane pa kasneje skušajo strniti ali vključiti v osnovni (makro) plan.

2.1 ZGODOVINSKI RAZVOJ KONCEPTA POLICENTRIZMA

V obdobju razcveta industrije v 19. stoletju prejšnjega tisočletja je prihajalo do velikih migracij delovne sile v mesta in zmanjševanje števila ljudi na podeželju. Vsekakor je potrebno razumeti omenjeno obdobje kot prelomno tudi z vidika urejanja prostora, saj od takrat dalje ni bilo več poti nazaj - na podeželje. To je bila doba industrijske proizvodnje, ki pa jo je z začetkom 21. stoletja izpodrinilo storitveno naravnano gospodarstvo, pospešena gradnja prometnih povezav, komunikacij in infrastrukture ter spremembe v odnosu med zasebnim in javnim sektorjem. Govorimo o procesu urbanizacije, ki je postal eno temeljnih vprašanj 21. stoletja in v katerem so globalni akterji prav mesta in urbane regije. Rezultat je zdajšnji urbani sistem, ki odraža zgodovinski razvoj in postopoma spreminja ozemlje Evrope v njegovi ekonomski, politični, sociološko-kulturni, pa tudi v fizični in strukturni podobi. Prilagajanje spremenjenim razvojnim okoliščinam oblikuje tudi nov red pristojnosti t.i. globalizacije, v katerem transnacionalne strukture vedno bolj nadomeščajo vlogo države (Sitar, 2005: 6).

2.1.1 Thünenovi krogi

Začetnik razglabljanj o regionalni politiki je bil Nemeč J. H. von Thünen, ki je že leta 1842 raziskoval odraz tržnega gospodarstva v prostoru, pri čemer je predpostavljal, da je veliko mesto središče gospodarskega življenja. Pri svojih razmišljanjih je izhajal iz nekaterih poenostavitev, kot so: prostor je homogena ravnina z velikim mestom v osredju, mesto se oskrbuje iz okolice s pridelki, prometni stroški se večajo z razdaljami in kmetje težijo za čim večjim dobičkom. Na osnovi tega je prišel do sklepa, da se zaradi transportnih stroškov, značaja blaga, enega samega potrošniškega središča in tržnih cen izoblikujejo v pokrajini značilne, koncentrično okoli mesta potekajoče cone, od katerih se vsaka specializira za določeno kmetijsko proizvodnjo, vendar v principu tako, da se z oddaljenostjo od središča večja ekstenzivnost kultur in proizvodnje. Vrišer ugotavlja (Vrišer, 1978: 58), da je Von Thünen problem prostorske diferenciacije v kmetijstvu v pogojih tržnega gospodarstva nedvomno pravilno prikazal, vendar dodaja, da je slika v realni pokrajini veliko bolj razdrobljena na številna središča, okoli katerih se oblikujejo »Thünenovi krogi«. Von Thünenova teorija je usmerjena zgolj na diferenciacijo med agrarnimi in neagrarnimi območji

in kot pravi Vrišer, je potrebno »s tovrstno prostorsko diferenciacijo v regionalni politiki še vedno računati«. S tem želi povedati, da s spremembami v gospodarstvu in migracijami ljudi nastajajo območja, ki so v njegovem primeru diferencirana na agrarno in neagrarno prebivalstvo. Lahko potegnemo vzporedno črto z današnjim časom in s Thünenovimi krogi opredelimo danes tista območja, ki so gospodarsko, socialno in družbeno bolj razvita od območij, ki to niso. V njegovi teoriji so že konkretni zametki policentrizma, pri čemer velja poudariti, da je von Thünen predvsem opisoval za takratni čas nov fenomen nastajanja središč.

2.1.2 Teorija centralnih krajev

Preteklo je skoraj sto let, v katerih je razvoj na vseh področjih izjemno napredoval, ko je v tridesetih letih prejšnjega stoletja Nemeč W. Christaller oblikoval teorijo centralnih krajev. Tudi on je pojasnjeval samo en gospodarski sektor in sicer prostorsko ureditev storitvenih dejavnosti. Model o centralnih naseljih oziroma krajih je imel precejšen vpliv na druge regionalno politične teorije in doživel številne dopolnitve in aplikacije. Christaller je ugotovil, da veljajo v pokrajini pri oskrbi prebivalstva določene zakonitosti in sicer, da se oskrbovalne funkcije osredotočajo v nekaterih naseljih, ki so dobro dostopna in povezana z zaledjem. Okoli teh središč se oblikujejo vplivna območja, katerih prebivalci zahajajo tja zaradi nakupov in storitev. Glede na različen značaj storitvenih dejavnosti, ker se nekatere uporabljajo bolj pogosto, druge pa občasno ali poredko, niso vsa centralna naselja enaka, temveč je mogoče med njimi razlikovati več hierarhičnih stopenj glede na opremljenost in število storitvenih dejavnosti. Christaller je ugotovil, da obstajajo določene zakonitosti o razmestitvi in hierarhiji centralnih naselij, zakonitosti v razdaljah med središči in zakonitosti o njihovi velikosti in številu prebivalstva. Omrežje centralnih naselij prekriva vsako poseljeno pokrajino, glavni akterji pa so velika mesta (Vrišer, 2005: 59).

Drozg (Drozg, 2005: 149) v svoji razpravi pravi, da »koncept policentrizma sloni na teoriji centralnih krajev«. Navaja, da je osnova te teorije spoznanje, da je razmestitev naselij v pokrajini posledica ekonomskih zakonitosti o dometu oskrbovalnih in storitvenih dejavnosti in da je Christaller odkril princip, zaradi katerega je naselij z majhnim številom oskrbovalnih dejavnosti veliko, naselij z velikim številom oskrbovalnih dejavnosti malo in da so

gravitacijska območja prvih zato majhna, drugih pa velika. Vendar samo velikost gravitacijskih območij in opremljenost naselij z oskrbovalnimi funkcijami nista dovolj za oblikovanje koncepta regionalnega razvoja, ki ga Drozg enači s konceptom policentrizma in teorijo centralnih krajev označuje za prvi temelj policentrizma.

2.1.3 Teorija o prostorskem ravnotežju

Teoriji centralnih krajev so sledile še kompleksnejše teorije, med katerimi velja omeniti teorijo o prostorskem ravnotežju, ki jo je v štiridesetih letih prejšnjega stoletja razvil A. Lösch. Skušal je pojasniti položaj in razmestitev dejavnosti v prostoru z upoštevanjem tako faktorja proizvodnje kot tudi faktorja potrošnje. Sodil je, da je osnovni razlog za namestitev določene dejavnosti profit, ki ga posamezno podjetje ali dejavnost ustvari ob iskanju kraja z najmanjšimi proizvodnimi stroški in najboljšimi prodajnimi možnostmi in se na ta način najbolj približal ekonomski stvarnosti (Vrišer, 1978: 60). Za potrebe diplomske naloge se ne bomo podrobneje spuščali v Löshovo teorijo, saj je predvsem ekonomsko naravnana in ne upošteva tudi drugih faktorjev, npr. družbeni, socialni in regionalni razvoj. Vsekakor pa je prispevek Lösha zelo pomemben v tem, da je predstavil ekonomske zakonitosti, ki vplivajo na namestitev različnih dejavnosti ter povzročajo prostorsko specializacijo in koncentracijo oziroma disperzijo dejavnosti. Tudi drugi teoretiki, med njimi W. Isard, so veliko poudarka dajali ekonomskemu faktorju.

2.1.4 Teorija razvojnih polov

Drugi temelj policentrizma po Drozgu (Drozg, 2005: 149) predstavlja teorija razvojnih polov, ki jo je v petdesetih letih razvil Francoz F. Perroux in na podlagi katere so zasnovali razvojni program za francoske regije, naletela pa je na velik odmev in posnemanje v marsikateri manj razviti ali nerazviti deželi. Bistveno za to teorijo je, da računa, da bo razvojni pol s polarizacijskimi in difuznimi elementi spodbudil razvoj bližnje in morda tudi širše okolice. Na podlagi multiplikativnih učinkov, ki jih povzroči vsaka gospodarska investicija, je mogoče pričakovati, da bo razvoj pola izzval sekundarne razvojne učinke v obrobju in nudil s tem nerazvitemu in zaostalemu podeželju resnično možnost za napredek, bodisi direktno z razvojem novih dejavnosti ali indirektno kot turistično ali rekreacijsko območje. Opozarja

tudi, da sta velikega pomena izbira pola, saj bi lahko slaba izbira zavrla razvoj ali celo napravila škodo izbiri ustrezne dejavnosti, kajti če hoče razvojni pol res postati gonilna sila gospodarskega razvoja, mora imeti ustrezne prodorne dejavnosti. Tudi naslednji avtorji (npr. A. Predöhl, J. Friedmann, J. R. Boudeville in J. Chardonnet) so na podoben način razvijali koncept razvojnih polov (Vrišer, 1978: 64).

2.2 KONCEPT POLICENTRIZMA SKOZI NACIONALNE PRAVNE AKTE

2.2.1 Obdobje do leta 1976

Vse večji posegi v prostor in vse večje razlike v razvitosti posameznih območij so narekovale sprejem posameznih aktov, ki bi te posege bolje regulirali, predvsem pa vzpostavili bolj uravnotežen gospodarski, socialni in družbeni razvoj. Drozg (Drozg, 2005: 150) navaja, da je zasnova policentričnega razvoja nastala okoli leta 1964, ob pripravi prvega regionalnega plana Republike Slovenije. V strokovnih gradivih za pripravo regionalnega plana je zapisana temeljna ideja koncepta, katerega namen je razvijanje centrov, ki bi bolj ali manj enakomerno razporejeni, zagotavljali vsemu slovenskemu prebivalstvu enake razvojne in oskrbne možnosti.

Tudi Rebernik (Rebernik, 2004: 91) navaja, da je policentrizem v Sloveniji postal v sedemdesetih in osemdesetih letih osnovni koncept prostorskega razvoja. Skupščina SRS je v letu 1967 sprejela Zakon o urbanističnem planiranju in Zakon o regionalnem prostorskem planiranju, ki je združeval prostorski in regionalni vidik in na njegovi osnovi program za izdelavo regionalnega prostorskega plana (Naprudnik, 2005: 25). Na teh osnovah je kasneje leta 1973 Skupščina SRS sprejela Resolucijo o poglavitnih smotrih in smernicah za urejanje prostora⁴, Zavod SRS za regionalno prostorsko planiranje pa je na tej osnovi pripravil kot

⁴ Poglavitni smotri urejanja prostora so naslednje okvirne ureditve:

-*policentrični urbani sistem*, ki bo kot zavestna odločitev za bolj uravnovešeno prostorsko porazdelitev stanovanj in delovnih mest s posebnim poudarkom na porazdelitvi centralnih funkcij (terciarnih in kvartarnih dejavnosti) omogočal policentrični razvoj;

-*usklajena namenska uporaba vseh površin* in takšna porazdelitev gospodarskih dejavnosti, ki bo omogočala najugodnejši gospodarski razvoj, upoštevajoč naravne vire in primerjalne prednosti prostora in primerjalne prednosti prostora, zavarovanje potrebnega manevrskega prostora za ustvarjalne iniciative bodočih rodov ter

izhodiščni element plana Zasnovo urbanizacije SRS, ki jo je takratna vlada SRS leta 1974 objavila v javno razpravo kot temelj za uresničevanje policentričnega (regionalno-prostorskega) razvoja. V zvezi s tem je Kokole (Kokole, 1975: 13) leta 1975 izdal Osnove policentričnega urbanega sistema v SRS, ki jih imenuje tudi snopič Zelenih zvezkov, s katerimi je v zgoščeni obliki povzel obširni temeljni elaborat. Za potrebe te diplomske naloge je potrebno omeniti, da je elaborat temeljil na omrežju urbanih centrov, ki ga avtor definira kot skupek urbanih središč, pri katerem ne gre za mehanični seštevek teh središč oziroma »amorfni agregat«, ampak gre za sklop, ki je medsebojno povezan na sistematičen način v enovit organizem. Namen urbanega sistema je bil oblikovati določen zaokrožen in zaključen sistem, v katerem se individualne značilnosti posameznih centrov podrejajo splošnim dejavnikom, ker ti usmerjajo odnose v celotnem sklopu centrov. Kokole je želel z omrežjem urbanih centrov vzpostaviti policentrično urejen slovenski prostor in na tak način tudi v praksi vzpostaviti temelje takšnega razvoja.

Izbor regionalnih središč je bil vsakič opravljen na podlagi drugih, čeprav podobnih kriterijev. V prvi zasnovi (Zasnova urbanizacije Slovenije) je bila upoštevana velikost gravitacijskih območij in opremljenost krajev s centralnimi dejavnostmi. Naselja, katerih gravitacijska območja na mezo nivoju so skupaj »pokrila« celoten teritorij republike, so bila uvrščena med pomembnejša regionalna središča. Opremljenost naselij s centralnimi dejavnostmi je služila kot korektiv kriteriju gravitacijskega območja. Ker je bil osnovni cilj policentrizma omogočiti enakomeren razvoj vseh delov republike, so bile med regionalna središča uvrščena tudi naselja v manj razvitih pokrajinah (npr. Murska Sobota). V tej zasnovi je bilo tako določenih 13 regionalnih središč najvišje stopnje (Drozg, 2005: 152). Usmeritve na ta razvojna središča oziroma regije so se prenašale v vse družbene plane po letu 1976 in so tudi osnova Strategij regionalnega (2001) ter Prostorskega razvoja Slovenije (2004).

Na tem mestu je potrebno omeniti, da je bil cilj razvijanja centrov iz leta 1964 še natančneje

širše povezovanje SR Slovenije z jugoslovanskim in evropskim prostorom;
-kvalitetno okolje, ki bo omogočalo zdravo in humano življenje, upoštevajoč značilnosti slovenske dežele, njenih krajinskih območij in drugih kvalitet.

Smernice za urejanje prostora so kot splošna prostorska načela za usmerjanje razvoja posameznih gospodarskih in družbenih dejavnosti v skladu s smotri urejanja prostora razvrščene po tehle področjih: a) *naselitev*, b) *stanovanje*, c) *industrija in druge proizvodne dejavnosti*, d) *promet*, e) *energetika*, f) *vodno gospodarstvo*, g) *kmetijstvo*, h) *gozdarstvo*, i) *varstvo kulturnih spomenikov in narave*, j) *rekreacija in turizem*.

opredeljen v Sintezi strokovnih gradiv iz leta 1977, kjer je zapisano, da je policentrizem temeljni cilj za skladen, hiter in stabilen socialni, ekonomski in prostorski razvoj vseh območij. To pomeni enake možnosti za delo, stanovanje, počitek, rekreacijo in družbeni položaj vsakega občana (Drozg, 2005: 150). Koncept policentrizma je bil v tem času usmerjen v spodbujanje razvoja industrije in storitev v manjših urbanih in ruralnih naseljih ter v manj razvitih delih Slovenije. Dostop do delovnih mest na podeželju je upočasnil ruralno-urbane migracije, ki pa so bile po letu 1991 skoraj neizbežne (Rebernik, 2004: 91).

2.2.2 Obdobje od leta 1976 do 1991

Leta 1976 je bil uveden sistem družbenega planiranja in takrat je Skupščina SRS sprejela prvi srednjeročni Družbeni plan SRS za obdobje 1976 - 1980, do leta 1990 sta mu sledila še dva. V letu 1986 je nadalje Skupščina SRS sprejela še Dolgoročni plan SRS za obdobje 1986 - 2000. Policentrizem je še vedno ostal temeljni koncept prostorskega razvoja, vendar z drugačno usmeritvijo, saj je bilo zapisano, da se bodo gospodarske dejavnosti razvijale v skladu z zasnovo policentričnega razvoja ob upoštevanju značilnosti posameznih regij. »Bolj kot enakomerna razmestitev oskrbnih in storitvenih dejavnosti, je v ospredju gospodarska vloga regionalnih središč.« V tem konceptu je bilo opredeljenih 11 regionalnih središč, ki so bila izbrana glede na opremljenost s centralnimi dejavnostmi in glede na število delovnih mest oziroma njihov gospodarski pomen. Naseljem, ki so imela več centralnih dejavnosti in večje število delovnih mest je bil pripisan večji pomen v razvoju Slovenije (Drozg, 2005: 150-152).

2.2.3 Obdobje po letu 1991

Leta 1991 je v Sloveniji prišlo do sprememb gospodarskega in političnega sistema in s sprejetjem Ustave Republike Slovenije leta 1991 je bil ukinjen sistem družbenega planiranja in prešli smo na sistem tržnega gospodarstva. V začetnem obdobju je bila ideja policentrizma zapostavljena na račun centralizacije državnih ustanov v novi prestolnici in konsolidacije gospodarstva. Vendar ta proces ni trajal dolgo, saj so se sredi 90. let ponovno okrepile težnje po decentralizaciji oziroma policentričnem razvoju Slovenije. Drozg (Drozg, 2005: 151) v svoji razpravi omenja, da so se v tem času spremenili nekateri »robni pogoji«, zaradi katerih je policentrizem dobil drugačno vsebino.

Najpomembnejša je že omenjena sprememba gospodarskega sistema iz »družbe proizvodnje v družbo potrošnje«. V tržnem gospodarstvu ima država bistveno manjše možnosti usmerjanja regionalnega razvoja kot v planskem gospodarstvu. Danes ni več tako, da potrošnik išče blago, ampak blago išče potrošnika. Potrošnik pa išče tiste storitve, ki mu omogočajo čim boljše zadovoljevanje svojih potreb. Takšno stanje pa zagotovo za seboj potegne velike spremembe tako v družbi kot celoti kot tudi družbi, ki poseljuje določeno ozemlje. Kljub temu pa moramo to spremembo jemati nekoliko zadržano, kajti proizvodnja še marsikje predstavlja gonilno silo posameznega območja.

Spremenil se je tudi značaj prostorskega (regionalnega) planiranja, ki je v novih gospodarskih razmerah izgubilo nekdanjo usmerjevalno vlogo. Vsekakor je potrebno ob tem napraviti miselni preskok in upoštevati neizbežno dejstvo naravnih tokov, ki jih je težko zajeziti. Ker je do teh naravnih tokov, premikov, migracij prebivalstva že prišlo in še prihaja, je skoraj utopično pričakovati, da bomo na tem mestu in v tem času spreminjali ali celo na novo vzpostavljali ureditev prostora. Pač pa lahko začnemo upravljati prostor bolj preudarno in smotrno, ob upoštevanju gospodarskih, socialnih in družbenih sprememb. Ne bomo torej vzpostavljali prostorskih vzorcev, pač pa bomo lahko z upravljanjem prostora vzpostavili bolj uravnotežen prostorski (regionalni) razvoj.

V tem času se je povečala tudi mobilnost prebivalstva, kar pomeni, da so dejavnosti v mestih dostopne večjemu številu ljudi. Poleg tega se je spremenila tudi razmestitev prebivalcev, saj v okolici večjih mest prihaja do koncentracije, na delu podeželja pa do stagnacije oziroma upadanja števila prebivalcev.

Kot lahko vidimo, se je koncept policentrizma z leti spreminjal, vendar skozi vsa leta ostaja skupna težnja, da bi imeli več središč, ki bi omogočala uravnotežen razvoj. Postavi pa se vprašanje, ali so dejanske razmere spremenile koncept policentrizma in terjale spremembe pravnih aktov ali je bil koncept spremenjen na podlagi pravnih aktov, ki so navedeni v nadaljevanju? Vsekakor lahko že na tem mestu odgovorimo, da je bilo dejansko stanje tisto, ki je z leti »spreminjalo« koncept policentrizma. Vendar je do takšnega dejanskega stanja prišlo tudi na podlagi pravnih aktov, ki so spreminjali družbeno-politično ureditev. Ali so pravni akti, ki so urejali vprašanje prostorskega urejanja dovolj hitro sledili tem

spremembam?

V letu 1993 je Vlada RS ločila regionalno planiranje na:

- razvojno gospodarsko planiranje in na tej osnovi so bili sprejeti številni zakoni s področja regionalnega razvoja ter na
- prostorsko planiranje kot urejanje prostora; tudi na tej osnovi so bili sprejeti številni pravni akti s področja urejanja prostora.

Naprudnik (Naprudnik, 2005: 27) je v svoji razpravi precej kritičen do obdobja po osamosvojitvi Slovenije, saj navaja, da je nastal prazen prostor ob odsotnosti novih razvojnih usmeritev na državni ravni. »Po desetih letih podaljševanja že ukinjenih planskih usmeritev iz sistema družbenega planiranja so se »brez voznega reda« začele porajati nove razvojne usmeritve - strategije«.

Na področju urejanja prostora oziroma regionalnega, prostorskega in tudi širše družbenega razvoja so bili sprejeti tudi drugi pomembni dokumenti. Leta 1999 je bil sprejet Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR), ki je bil leta 2005 spremenjen in dopolnjen (Ur. l. št. 60/99, 93/05). Med cilje spodbujanja skladnega regionalnega razvoja v 3. členu med drugim ZSRR uvršča tudi zmanjševanje razlik v gospodarski razvitosti in življenjskih možnostih prebivalstva med posameznimi območji v državi, preprečevanje nastajanja novih območij z večjimi razvojnimi problemi, spodbujanje policentričnega razvoja poselitve in policentričnega gospodarskega razvoja. V 9. členu pa ZSRR določa, da oblikovanje in izvajanje regionalne politike temelji na naslednjih medsebojno usklajenih temeljnih programskih dokumentih:

- Strategiji razvoja Slovenije,
- Strategiji prostorskega razvoja Slovenije,
- Strategiji regionalnega razvoja Slovenije,
- Državnem razvojnem programu,
- programskih dokumentih za EU in
- regionalnih ter območnih razvojnih programih.

Leta 2001 je bil sprejet Državni razvojni program (v nadaljevanju DRP) RS za obdobje 2000 -

2006⁵, trenutno pa je v pripravi DRP za obdobje 2007 - 2013⁶. Gre za dokumenta, ki predstavljata načrtovanje razvojnih politik na več področjih, vključno z urejanjem prostora, torej gre za razvojna dokumenta, ki izhajata iz »koncepta trajnostnega razvoja, to je iz enakovrednega obravnavanja gospodarske, socialne in okoljske razsežnosti blaginje kot svojega osnovnega cilja« (Naprudnik, 2005: 27). Delovno gradivo DRP za obdobje 2007 - 2013 ugotavlja, da sta koncentracija gospodarskih dejavnosti in prebivalstva le na nekaterih območjih v preteklosti povzročila različne pogoje za življenje in delo (razlike v prostorski razporeditvi delovnih mest, stopnji brezposelnosti, v izobrazbeni strukturi prebivalstva), neustrezno prometno povezanost med regijami in neenakomerno dostopnost do družbene infrastrukture znotraj regij. Problemi so še posebej izraziti v strukturno zaostalih in ekonomsko-razvojno šibkih območjih s pretežno agrarno usmeritvijo, v območjih z demografskimi problemi, z nizkim dohodkom na prebivalca ter v ekonomsko in socialno nestabilnih območjih. Kljub temu pa je kot prednost pri reševanju tega problema izpostavljena dolga zgodovina spodbujanja policentričnega razvoja v Sloveniji. Ali je bilo to spodbujanje uspešno?

Glede prostorskega razvoja ta dokument pravi, da ima prostor pomembno vlogo pri zagotavljanju gospodarske, socialne in teritorialne kohezije in dodaja, da so predvsem mesta in urbana območja motorji gospodarskega in družbenega razvoja. Predstavljajo glavni potencial za ustvarjanje gospodarske rasti in večanje zaposlenosti saj se v njih koncentrira večina delovnih mest, podjetij, visokošolskih institucij in inovacij. Skupaj s svojimi zaledji vplivajo na razvoj celotnih regij. Vendar pa dokument ugotavlja, da obstajajo tudi regionalne raznolikosti, ki se v prostoru odražajo predvsem kot ekonomsko in socialno zaostajanje industrijskih in obmejnih območij v primerjavi s hitreje se razvijajočimi območji v osrednji in zahodni Sloveniji.

Prav tako leta 2001 je bila sprejeta Strategija regionalnega razvoja RS (SRRS),⁷ ki je v ZSRR opredeljena kot dolgoročni strateški dokument države, ki v skladu s Strategijo gospodarskega razvoja Slovenije in Prostorskim planom Slovenije opredeljuje cilje regionalnega razvoja ter

⁵ Akt je bil sprejet na 54. seji Vlade RS dne 13.12.2001 in ni bil objavljen v Uradnem listu RS.

⁶ Več o tem na: <http://www.svlsp.gov.si/index.php?id=1152> (14.5.2006)

⁷ Akt je bil sprejet na 38. seji Vlade RS dne 26.7.2001 in ni bil objavljen v Uradnem listu RS.

določa instrumente in politiko za doseganje teh ciljev. Pod temeljno strategijo je določeno, da bo posebna pozornost namenjena razvoju središč nacionalnega pomena (usmerjena geografska decentralizacija) s krepitvijo regionalnih središč in njihove medsebojne povezanosti s pomočjo sektorskih in področnih politik. Spodbujena bo tudi delitev funkcij med regionalnimi in lokalnimi središči (omrežje središč na regionalni ravni). Iz tega lahko razberemo, da tudi SRRS posebno pozornost posveča policentrični ureditvi Slovenije, čeprav pojma policentrizem nikjer posebej ne uporabi ali opredeli.

V letu 2001 pa ne moremo mimo še dveh zelo pomembnih dokumentov in sicer Politike urejanja prostora⁸ in Ocene stanja in teženj v prostoru RS.⁹ Politika urejanja prostora je skupaj z Oceno stanja prvi prostorski dokument, s katerim je Vlada RS v novem sistemu demokratične ureditve in tržnega gospodarstva določila smeri nadaljnjega urejanja prostora. Ocena stanja pomeni izhodišče za temeljne cilje in usmeritve prostorskega razvoja ter podlago za uveljavitev učinkovitega sistema urejanja prostora, hkrati pa pomeni tudi izhodišče za pripravo enotne metodologije z merili in kazalci za stalno spremljanje (angl. *monitoring*) stanja in teženj v prostoru, ki bo podlaga za pripravo rednih poročil o stanju in težnjah na področju urejanja prostora. V Oceni stanja je med drugim zapisano, da je bila z Dolgoročnim planom¹⁰ za obdobje 1986 do 2000 ponovno potrjena politika policentrično zasnovanega poselitvenega razvoja, ki pomeni prizadevanje za smotno razmeščanje prebivalcev, dejavnosti, funkcij in infrastrukture. Vendar je ostala razvojna politika, ki naj bi se uresničevala s podporo ukrepov, smernic in priporočil na področju poselitve, nedorečena. Tudi načelo policentričnega razvoja poselitve se je različno razumelo. Zaradi gospodarske, finančne in pravne moči tedanjih (in sedanjih) občin, se je policentrizem izvajal predvsem na komunalni (občinski) ravni. Takšna ocena stanja nedvomno vodi v smernice, ukrepe in cilje, ki naj bi tako stanje izboljšali, zato je v Oceni stanja predlagano izvajanje politike policentrično zasnovanega prostorskega razvoja na regionalni ravni.

Leta 2002 je bil sprejet Zakon o urejanju prostora (ZUreP-1, Ur. l. št. 110/02), ki je nadomestil starega iz leta 1984 (ZUreP, Ur. l. št. 18/84). ZUreP-1 predstavlja predpis, ki ureja

⁸ Akt je bil sprejet na 55. seji Vlade RS dne 20.12.2001 in ni bil objavljen v Uradnem listu RS.

⁹ Akt je bil sprejet na 55. seji Vlade RS dne 20.12.2001 in ni bil objavljen v Uradnem listu RS.

¹⁰ Dolgoročni plan SR Slovenije za obdobje od leta 1986 do leta 2000, 1986, Zavod SRS za družbeno planiranje, Ljubljana

prostorsko načrtovanje in uveljavljanje prostorskih ukrepov za izvajanje načrtovanih prostorskih ureditev. Lahko rečemo, da ta zakon pomeni prvi korak h konkretizaciji ciljev, ki jih predvidevajo strateški dokumenti.

Leta 2004 je bila sprejeta dolgo pričakovana Strategija prostorskega razvoja RS (SPRS, Ur. l. št. 76/04). Gre za strateški dokument oziroma temeljni državni dokument o usmerjanju razvoja v prostoru. Med prioritete v zasnovi uvršča med drugim tudi policentrični urbani sistem in regionalni prostorski razvoj. Pojem policentričnega urbanega sistema opredeljuje kot »omrežje več hierarhično enakovrednih središč in vozlišč« in razvoj tega sistema gradi na dvostopenjsko strukturiranem omrežju središč nacionalnega in regionalnega pomena, na katerega se s primerno delitvijo funkcij in medsebojnimi prometnimi povezavami, navezuje omrežje drugih središč. SPRS je določila 15 središč nacionalnega pomena. Določa tudi, da se razvoj poselitve prednostno usmerja v urbana naselja, ki so že središča ali pa se bodo kot taka razvila zaradi značilnosti svojega položaja v omrežju naselij in potreb zaledja. Bolj podroben pogled v SPRS sledi v nadaljevanju diplomske naloge.

Zadnja v nizu strateških dokumentov je leta 2005 sprejeta Strategija razvoja Slovenije (SRS),¹¹ ki določa pet razvojnih strategij. Po mnenju Naprudnika (Naprudnik, 2005: 28) je to prvi strateški dokument, saj so v njem podane usmeritve za področja regionalnega, prostorskega in okoljskega razvoja obdelane najmanj dvoumno. Podrobneje se v posamezno razvojno prioriteto ne bomo spuščali, za potrebe diplomske naloge pa je treba omeniti, da pod peto razvojno prioriteto SRS uvršča tudi skladnejši regionalni razvoj, ki zajema med drugim naslednje ukrepe:

- ustanoviti pokrajine, ki bodo imele pristojnosti in sredstva za spodbujanje lastnega razvoja in
- krepitev razvoja policentričnega urbanega sistema, razvoja regionalnih središč (zlasti središč nacionalnega pomena), oblikovati mestne (inovativne) regije in spodbujati regionalne ekonomije s tehnološkimi parki in podjetniškimi inkubatorji.

Zakaj šteje SRS razvoj policentričnega urbanega sistema med prioritete pa je možno razbrati

¹¹ Akt je bil sprejet na 30. redni seji Vlade RS dne 23.6.2005 in ni bil objavljen v Uradnem listu RS.

iz osnutka SRS¹², ki ugotavlja, da so eden izmed ključnih faktorjev pri slabšem regionalnem razvoju prešibka regionalna središča. Navaja tudi, da je dosedanji slovenski policentrični razvoj najbolj ugodno vplival na razvoj občinskih središč, regionalna raven pa je ostala podrejena. Prav zaradi te ugotovitve je v končni verziji med ukrepe uvrščen tudi ukrep ustanovitve pokrajin in razvoj regionalnih središč, kar zagotovo sodi v policentrični koncept urejanja prostora (Ocena stanja, 2001: 14).

Iz zgornjih navedb lahko zaključimo, da kljub vsem dokumentom, strategijam, zakonom in drugim aktom, ki kot cilj določajo vzpostavitev uravnoveženega in na policentričnem sistemu temelječega prostorskega razvoja, še vedno obstajajo problemi kot so:

- socialna in družbena neenakost posameznih območij,
- neenakomerna gospodarska rast med posameznimi območji,
- neuravnovežen razvoj posameznih območij v Sloveniji in
- disperzna poselitev s šibkimi regijskimi središči in sorazmerno močnimi občinskimi središči.

V tem smislu lahko pritrdimo Drozgu (Drozg, 2005: 148), ki pravi, da »razglabljanja o policentризmu temeljijo bolj na teoretičnih predpostavkah in generaliziranih predstavah o učinkih dejavnosti v prostoru, kakor na empiričnih podatkih in preverjenih izkušnjah.«

2.3 KONCEPT POLICENTRIZMA NA EVROPSKI RAVNI

Za natančnejšo razlago FUO je potrebno narediti skok na evropsko raven, saj je Slovenija kot polnopravna članica Evropske unije postala tudi integrirani del evropskega prostora in bi bilo neuravnovešeno opisovati samo metodologijo določanja FUO brez vzporednega prikaza stanja na evropski ravni.

Tudi pripravljavci končnega poročila projekta ESPON 1.1.1. se strinjajo, da se je koncept policentričnega razvoja kot empirični koncept razvil na podlagi Christallerjeve teorije

¹² Več o tem na: <http://www.gov.si/umar/projekti/srs/srs.php> (15.5.2006)

centralnih krajev v 30. letih prejšnjega stoletja. Tako kot Slovenija, so tudi številne druge evropske države uvajale koncept policentričnega prostorskega razvoja na nacionalnih ravneh. Na evropski ravni se je koncept policentrizma izraziteje pojavil leta 1994 na neformalnem srečanju Sveta ministrov odgovornih za trajnostni razvoj v Leipzigu. Takrat so bili postavljeni temeljni principi evropskega trajnostnega razvoja, ki so se konkretizirali¹³ leta 1999 v Potsdamu s sprejetjem Evropskih prostorsko razvojnih perspektiv: V smeri uravnoveženega in trajnostnega razvoja Evropske unije¹⁴ (v nadaljevanju EPRP).¹⁵

2.3.1 Evropske prostorsko razvojne perspektive

Gre za obsežen strateški dokument, ki glede prostorskega razvoja evropskega prostora ugotavlja, da zaradi razvojnih neskladij in načina, kako različne državne politike in politike Evropske skupnosti učinkujejo na posamezne regije, lokalne skupnosti in regije Evropske unije ne težijo samodejno v regionalno uravnoveženo ozemlje po sledi Ekonomske in monetarne unije (EMU). Zato je bolj pomembno izvajati prostorsko diferencirane ukrepe in izkoristiti priložnost, ki jo nudi evropsko združevanje in tako doseči ozemeljsko uravnovežen razvoj Evropske unije. V ta namen EPRP (EPRP, 1999: 20) določa tri temeljne prostorsko razvojne cilje:

1. Razvoj policentričnega in uravnoveženega urbanega sistema in krepitev partnerstva med mestnimi in kmetijskimi območji. To vključuje premagovanje zastarelega dualizma med mestom in podeželjem.
2. Pospeševanje konceptov integralnega transporta in komunikacij, ki podpirajo policentričen razvoj ozemlja EU in so pomemben predpogoj, da se evropskim mestom in regijam omogoči njihovo združevanje v EMU. Realizirajo se alternativni načini zagotavljanja sistemov infrastrukture in znanja po posameznih sestavnih delih. Za to je treba najti regionalno prilagojene rešitve.

¹³ Prvi uradni osnutek ESDP je bil sprejet leta 1997 v Noordwijku, naslednje leto so potekale diskusije o končni verziji ESDP v Glasgowu. ESDP je končni produkt sodelovanja držav članic EU in Evropske komisije ter njenega komiteja za prostorski razvoj (Committee on Spatial Development).

¹⁴ angl. *European Spatial Development Perspective: Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*

¹⁵ Več o tem na: http://ec.europa.eu/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/som_en.htm (15.5.2006)

3. Razvoj in varstvo naravne in kulturne dediščine s preudarnim upravljanjem. To prispeva tako k ohranjanju kot poglobljanju regionalne identitete ter k vzdrževanju naravne in kulturne raznolikosti regij in mest EU v dobi globalizacije.

Ta dokument torej predstavlja razvojne smernice za nacionalne prostorske usmeritve in njihove sektorske politike, njegovo temeljno načelo pa se glasi: »Prostor je treba obravnavati kot vir, ki je omejen in s katerim je treba ravnati trajnostno«. Vendar zgolj smernice nikakor ne zadoščajo, da se uresničijo cilji iz EPRP in drugih mednarodnih strateških dokumentov.¹⁶ Zato Evropska komisija sofinancira številne mednarodne projekte ozirom programe, ki so namenjeni uresničevanju strateških ciljev.

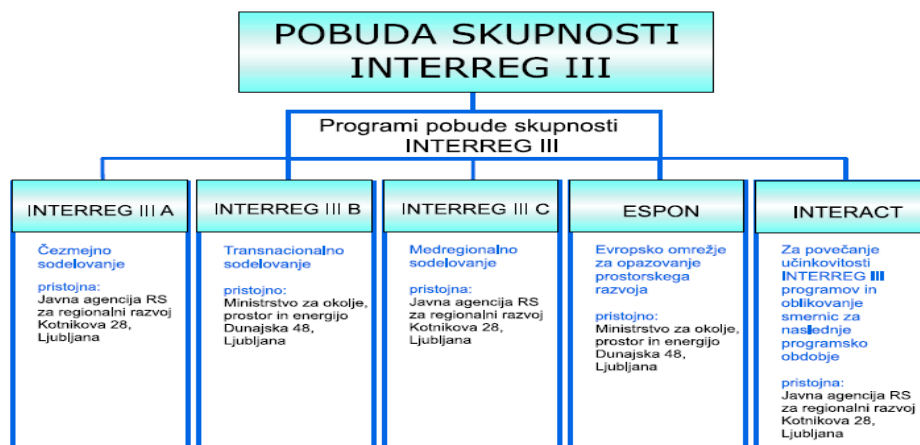
2.3.2 Program INTERREG III

Za potrebe diplomske naloge bo nekaj stavkov posvečenih temeljnemu programu Interreg III. Program Interreg III je iniciativa Skupnosti, ki želi stimulirati medregionalno sodelovanje v Evropski uniji med leti 2000 in 2006. Gre za novo fazo t.i. Interreg initiative, ki je namenjena povečevanju ekonomske in socialne kohezije na območju celotne Evropske unije, s spodbujanjem uravnoveženega razvoja celotnega kontinenta,¹⁷ s podporo čezmejnemu, transnacionalnemu in medregionalnemu sodelovanju ob vodilni misli, da državne meje ne smejo predstavljati ovire pri zagotavljanju uravnoveženega razvoja in povezovanju evropskega ozemlja. (Priročnik za slovenske partnerje v Interreg III B projektih, 2005: 3)

Pobuda Skupnosti Interreg III se izvaja skozi pet programov, ki jih zaradi boljše predstave prikazujemo s pomočjo tabele:

¹⁶ Drugi mednarodni strateški dokumenti, kot npr.: Agenda 21 (Rio de Janeiro, 1992), Agenda Habitat (Carigrad, 1996), Guiding principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent (Hannover, 2002) in Ljubljanska deklaracija o prostorski razsežnosti vzdržnega razvoja (Ljubljana, 2003).

¹⁷ Več o tem na: http://ec.europa.eu/comm/regional_policy/interreg3/ (21.5.2006)

(Vir: Priročnik za slovenske partnerje v Interreg III B projektih, 2005: 5)

2.3.3 Program ESPON

Na tem mestu je potrebno na kratko opisati program ESPON, ki ima za cilj raziskave prostorskega razvoja z nacionalnega, regionalnega in lokalnega stališča ter v tem okviru (Bartol, 2003:96):

- dodajanje vrednosti obstoječim nacionalnim raziskavam z osredotočanjem na evropski in nadnacionalni ravni na posledice političnih opcij EPRP;
- ustvarjanje orodij (listin in institucij) za boljše dojetanje in uporabo političnih opcij EPRP;
- boljše razumevanje prostorske razsežnosti Strukturnih skladov, ozemeljske kohezijske politike in drugih politik Skupnosti;
- boljše usklajevanje prostorskih odločitev, ki so bile sprejete na ravni Skupnosti ter na nacionalni, regionalni in lokalni ravni;
- premostitev prepada med tistimi, ki odločajo o politiki, administracijo in znanstveniki;
- ustvarjanje raziskovalne evropske skupnosti na področju prostorskega razvoja.

Program ESPON je sestavljen iz 5 prednostnih nalog, ki so razčlenjene v ukrepe in projekte z namenom izpolnjevanja ciljev, ki so navedeni zgoraj. Podrobneje se v razčlenjevanje

posameznih prednostnih nalog ne bomo spuščali¹⁸, ampak jih bomo zaradi boljšega pregleda le navedli in bolj podrobno opisali le prvo prednostno nalogo.

Prednostne naloge programa ESPON so:

1. Tematske študije o pomembnem prostorskem razvoju, ki opisujejo trende na številnih tematskih področjih z določanjem ukrepov in orodij za opis.
2. Študije o vplivih politik, ki so osredotočene na razvoj orodij za merjenje vplivov politik na področju sektorskih politik, ki zajemajo tudi vprašanje vodenja glede na institucije in listine.
3. Usklajevanje kriznih tematskih študij, katerih namen je zbiranje rezultatov projektov, ki so bili pripravljene na področju prvih dveh prednostnih nalog ter dodajanje vrednosti z uporabo izsledkov projektov v smeri doseganja enotnih rezultatov.
4. Kratko poročanje o raziskavah in znanstveno omrežno povezovanje z ozirom na usklajevanje in obravnavo rezultatov.
5. Tehnična podpora za tehnično izvedbo in usklajevanje celotnega programa.

Prva prednostna naloga se deli na več ukrepov:

- 1.1. Mesta, policentrični razvoj in urbano-ruralni odnosi
- 1.2. Enakost dostopa do infrastrukture in znanja
- 1.3. Nacionalna in kulturna dediščina

Ukrep 1.1. pa se nadalje deli na štiri tematske projekte¹⁹:

- 1.1.1. Urbana območja kot vozlišča policentričnega razvoja (angl. *Urban areas as nodes in a polycentric development*)
- 1.1.2. Urbano-ruralni odnosi v Evropi (angl. *Urban-rural relations in Europe*)
- 1.1.3. Širitev Evropske unije in njena policentrična prostorska struktura (angl. *Enlargement of the EU and its polycentric spatial structure*)
- 1.1.4. Prostorski učinki demografskih teženj in migracij (angl. *Spatial effects of demographic trends and migration*)

¹⁸ Več o tem na: http://www.espon.lu/mmp/online/website/content/projects/938/index_EN.html (21.5.2006)

¹⁹ Več o tem na: http://www.espon.lu/mmp/online/website/content/projects/259/648/index_EN.html (21.5.2005)

2.4 PRIMERJAVA MED POLICENTRIZMOM IN REGIONALIZMOM

Regionalno planiranje je po Vrišerju (Vrišer, 1978: 5) sklop prizadevanj, kako voditi primerno družbeno-gospodarsko politiko v prostoru in kako smotrno urejati pokrajino, da ne bo prihajalo do nezaželenih ali škodljivih posledic. Namen prostorskega planiranja je, da na osnovi znanstvenih dognanj ved, ki se ukvarjajo z družbo, gospodarstvom in naravnim okoljem, prenaša v pokrajino načrtovani družbeno-gospodarski razvoj in ob tem upošteva obče družbene vrednote in cilje, gospodarske in tehnične možnosti ter nenazadnje tudi dejanske razmere in posebnosti obravnavane pokrajine. Zato lahko rečemo, da je regionalno planiranje nekakšen »most med družbeno razvojno politiko in njeno prostorsko in tehnično uresničitvijo«.

2.4.1 Regionalno prostorsko planiranje

Regionalno prostorsko planiranje je sestavni del formalnega sistema prostorskega planiranja na ravni regije, saj lahko samo na ta način rešujemo regionalne probleme in sicer s pomočjo oblikovanja nacionalnih in regionalnih razvojnih ciljev, znotraj okvirjev sistema regionalnih odločitev (Černe, 2005: 127). Regionalno planiranje je lahko subnacionalna raven planiranja, lahko pa je tudi nadnacionalna raven (npr: baltska regija, mediteranska regija, Alpe ipd.). Njena izrazita značilnost je koordinacija gospodarskih in družbenih dejavnosti na točno določenem prostoru. Černe navaja (Černe, 2005: 128), da lahko regionalno planiranje razumemo na dva načina:

- lahko pomeni regionalizacijo nacionalnih razvojnih planov, to je razdelava nacionalnih planov glede na regionalne pogoje, potrebe in potenciale;
- regionalno planiranje je lahko izvedeno posebej in točno za vsako posamezno regijo zaradi reševanja določenih problemov regije.

Predvsem pa poudarja, da je regionalno planiranje namenjeno neposrednemu zmanjševanju medregionalnih razlik: zmanjševanje razlik v stopnji razvitosti, zmanjšanju prevelike koncentracije v razvojnih območjih, preusmerjanju sredstev (v problemska območja) z namenom izboljševanja gospodarske strukture ipd. Vsekakor lahko iz Černetovih navedb razumemo, da regionalno planiranje služi policentričnemu urejanju prostora, saj je potrebno

upoštevati regionalne pogoje, potrebe in potencialne ter pri tem uspešno zmanjševati razlike v stopnji razvitosti in preusmerjanje sredstev z namenom, da na določenem prostoru dobimo več enakovrednih središč, kjer bodo ljudje zadovoljevali svoje potrebe.

Vrišer (Vrišer, 1978: 30) opredeljuje pojem regionalne (razvojne) politike ali pojem regionalnega razvoja, kot že rečeno, kot prenos gospodarske in družbene politike na regionalno raven in kot njen cilj navaja, da se ustvarijo ustrezni ekonomski odnosi v teritorialni strukturi gospodarstva in prispevanje k aktiviranju vseh razpoložljivih možnosti. Regionalna politika gradi razvojne zamisli na nekaterih prostorskih dejavnikih (npr. teritorialna delitev dela, izkoriščanje naravnih in energetskih virov, demografski razvoj in migracije), vendar pri tem računa s skupnim gospodarskim učinkom vseh teh dejavnikov v prostorski strukturi gospodarstva. Gospodarski efekt regionalne politike naj bi se kazal v kar največjem družbenem dohodku in rentabilnosti in čim manjših družbenih stroških ter v odpravljanju prevelike regionalne diferenciranosti, ki je ponavadi povezana s socialno in gospodarsko neenakostjo. Prav zaradi tega Vrišer pojmuje regionalno politiko kot »pripomoček, s katerim skuša družba ob upoštevanju pokrajinskih razlik in posebnosti uveljavljati čim večjo družbeno racionalnost v gospodarjenju ter socialno in regionalno enakost« (Vrišer, 1978: 31).

V letu 1973 je Evropska konferenca ministrov, pristojnih za regionalno prostorsko planiranje sprejela naslednjo definicijo za urejanje prostora (Naprudnik, 2005: 25):

1. *fizično planiranje*: kot prvi vidik je urejanje prostora politika, ki je sestavljena iz vsote ukrepov, katerih cilj je boljša raba tal, kontrola in organizacija urbane ekspanzije, ustrezna bližina zelenih površin, pritegnitev tovarn v industrijske, posebej opremljene cone itd.;
2. *regionalno planiranje*: kot drugi vidik se urejanje prostora identificira z regionalnim ekonomskim planiranjem; njegov cilj je zagotoviti dvig življenjske ravni na celotnem prostoru in manjšati regionalne neenakosti s tem, da omogoča razvoj zapostavljenih regij;
3. *planiranje organizacije prostora*: kot tretji vidik je urejanje prostora politika, s katero načrtujemo takšno razmestitev stanovanjskih, delovnih in oskrbovalnih zmogljivosti, da bi ljudem omogočili najboljše življenjske, materialne in kulturne pogoje.

Tudi Drozg (Drozg, 2005: 148) se v svoji razpravi dotakne vprašanja regionalnega planiranja,

vendar se bolj kot razmerju do prostorskega planiranja posveča razmerju do koncepta policentrizma, ki vsekakor je eden izmed konceptov prostorskega planiranja, kar izhaja že iz Vrišerjevega dela (Vrišer, 1978: 23). Kot ključne vsebine policentrične ureditve države navaja:

- *regionalna središča in njihova zaledja* in pravi, da število regionalnih središč govori o širini policentrične ureditve; veliko število regionalnih središč ni racionalno iz vidika nacionalnega gospodarstva, ob premajhnem številu pa je okrnjena osnovna ideja, ki je enakomeren gospodarski in socialni razvoj celotnega teritorija ter izboljšanje dostopa do storitev;
- *pristojnost središč oziroma obseg funkcij na posamezni ravni*; na tem mestu pravilno ugotavlja, da je policentrična ureditev države običajno hierarhična, kar pomeni, da so centralne dejavnosti razporejene ne le horizontalno, ampak tudi vertikalno, kar pomeni prenos pristojnosti države na nižje upravne nivoje (npr. na občino); delitev upravnih pristojnosti je le en vidik policentričnega koncepta, ki je nujen, vendar ne zadosten, saj policentrizem pomeni tudi določeno stopnjo politične, gospodarske in socialne avtonomije; pri policentrizmu gre namreč za koncentracijo in dekoncentracijo dejavnosti hkrati, zato morajo biti znana regionalna središča, ki prevzemajo del dejavnosti od mest višjega ranga in v katerih se koncentrirajo dejavnosti iz mest nižjega ranga; znana morajo biti tudi območja (regije oziroma upravne enote nižje ravni), za katerih prebivalce bodo regionalna središča te dejavnosti opravljala;
- *ukrepi za izvajanje*, ker je težnja policentrizma nasprotna spontanemu in samoregulativnemu razvoju in so torej za vzpostavljanje policentrične ureditve potrebni učinkoviti instrumenti, ki delujejo kot korektiv procesu centralizacije.

»Izbrati ustrezno število regionalnih središč je pravzaprav osrednji problem policentrične ureditve države.«

Za zaključek te razprave je smotrno predstaviti tudi ZUreP-1, ki v 2. členu opredeljuje pojem prostora kot »sestav fizičnih struktur na zemeljskem površju ter nad in pod njim, do kamor sežejo neposredni vplivi človekovih dejavnosti.« Vrišer pojem prostora deli na geografski prostor in ekonomski prostor in predvsem poudarja, da pojmov prostor in regija ne moremo enačiti, saj je regija del geografskega prostora, ki je izraz stvarnih razmer, ekonomski prostor pa je »abstraktna podoba ekonomskega procesa« (Vrišer, 1978: 136). ZSRR pa opredeljuje v

5. členu pojem razvojne regije kot »funkcionalno ozemeljsko enoto za izvajanje regionalne politike, ki jo v enovito zaključeno prostorsko celoto združujejo poselitveni, gospodarski, infrastrukturni in naravni sistemi ter na kateri je mogoče zagotoviti enake možnosti za skladen regionalni razvoj«.

Černe (Černe, 2005: 126) navaja, da se geografi ukvarjajo s prostorom, ki ima meje, npr. pokrajine, regije, kraji, območja, naselja. Regije šteje za del zemeljskega površja, ki imajo določene prostorske, gospodarske, okoljske, socialne in drugačne značilnosti, ki predstavljajo neko merilo enovitosti in hkrati merila za njihovo medsebojno razločevanje. »Regije, na katere gledamo z vrha navzdol, so prostorska členitev globalnega in nacionalnega gospodarskega prostora, gledano od spodaj navzgor pa so agregacija urbanih in podeželskih območij.«

2.4.2 Regionalizacija

Preden preidemo na definiranje pojma funkcionalnih urbanih območij (angl. *functional urban areas*), kot so opredeljena za potrebe končnega poročila projekta ESPON 1.1.1. in naprej na aplikativni del diplomske naloge, se moramo posvetiti še konceptu funkcijskih ali nodalnih regij po Vrišerju.

Vrišer (Vrišer, 1978: 132) v svoji knjigi lepo nakaže, da pojem in pojmovanje regije nikakor ne sodita med vsebinsko jasno opredeljene termine, saj različne stroke razumejo in tolmačijo pojem regije drugače, vendar dodaja, da se geografskemu pojmovanju pojma regija približuje tudi razlaga, ki jo pozna znanstvena disciplina prostorsko planiranje. Vrišer, podobno kot kasneje Černe, pojmuje regijo kot del dežele ali pokrajine, ki se razlikuje od ostalih glede na posebne naravne in družbene razmere in značilnosti. Zaradi spreminjanja dejavnikov in glede na to, da se ob tem spreminjajo tudi odnosi med dejavniki, ki tvorijo regionalni kompleks, se regije spreminjajo v toku časa in glede na razvoj. Vendar gre ob tem upoštevati, da so regije pogosto v določenem smislu rezultat miselnega procesa, do katerega se dokopljemo, ko izberemo znake na podlagi katerih izvedemo regionalizacijo.

Vrišer opozarja, da je iluzorno misliti, da bi pri sedanji razvojni stopnji znanstveno teoretične

misli lahko dobili nekakšne univerzalne planerske regije, ki bi vsestransko ustrezale in imele idealno lastnost, da bi jih lahko uporabili za vse koncepte. »Žal moramo ugotoviti, da je v planiranju zastoj vsako stremenje za nekakšno »vsestransko« ali »splošno« uporabno regionalizacijo. Izbirati je treba med različnimi koncepti pojmovanja regije in regionalizacijskimi metodami in se glede na dane razmere v pokrajini ali cilje regionalnega načrtovanja odločiti za ustrezno metodo« (Vrišer, 1978: 137).

Vrišer (Vrišer, 1978: 140) v svoji knjigi opredeljuje šest temeljnih konceptov, v katerih so združene različne metode, zamisli in modeli regionalizacije:

- koncept fiziognomičnih ali naravnih regij, pri katerem se uporablja naravne faktorje in gre za izrazito geografsko regionalizacijo;
- koncept tehničnih regij, pri katerem se oblikujejo prostorske enote na zemeljskem površju, ki jih začasno ali stalno oblikujejo iz določenih tehničnih razlogov (npr. zaradi izvedbe hidroloških del);
- koncept administrativnih, historičnih in statističnih regij, ki enači administrativne enote s planskimi regijami, pri čemer Vrišer dodaja, da je »uspešnost uporabe upravnih enot kot regij odvisna od tega, v kolikšni meri te enote temeljijo na gospodarskih in socialnih faktorjih.«
- koncept ekonomskih regij, ki je velikokrat sredstvo za izvajanje različnih ukrepov s strani države, instrument gospodarskega planiranja ali celo, da je ekonomska regija temeljna gospodarska celica v državi;
- koncept homogenih regij, kjer Vrišer pod pojmom homogena regija razume ozemlja, ki imajo podobno oziroma enako proizvodno ali celo ekonomsko-socialno strukturo in se na ta način razlikujejo od sosednjih predelov;
- koncept funkcijskih ali nodalnih regij.

2.4.3 Koncept funkcijskih ali nodalnih regij po Vrišerju

Zaradi vsebinske povezanosti koncepta funkcijskih ali nodalnih regij in funkcionalnih urbanih območij, o katerih bo govora v naslednjem poglavju, je potrebno na tem mestu bolj podrobno razložiti koncept funkcijskih regij po Vrišerju (Vrišer, 1978: 142), saj predstavlja dober uvod za razumevanje pojma FUO.

Za t.i. funkcijske regije je značilno, da osnovna gospodarska funkcija veže produkcijsko različna področja v pokrajinsko enoto. Ta funkcijska vez se največkrat izraža v gravitacijski povezanosti vsega produkcijskega in storitvenega potenciala na določen center (centralni kraj) ali vsaj na določeno osrednjo prometno žilo. Pri funkcijskih regijah imamo opravka z območji, kjer so različne dejavnosti ne glede na različno prostorsko razmestitev povezane na podlagi nekega skupnega sistema v celoto. Zaradi tega je za to obliko prostorske organizacije značilna navezanost na prometne zveze in na nadrejena socialno-ekonomska središča (npr. mesta), ki s svojim vplivom in privlačnostjo odločajo o obsegu in mejah posamezne funkcijske regije. »Primer takšne ureditve prostora so centralna naselja in njihova vplivna območja« (Vrišer, 1978: 143). V strukturni zgradbi so te prostorske enote praviloma sestavljene iz geografsko, socialno in ekonomsko heterogenih ozemelj, kar še posebej pospešuje njihove medsebojne vezi.

Vrišer na tem mestu opozarja, da se moramo pri obravnavanju funkcijskih regij zavedati, kako povezovanje različnih ozemelj prek nekega gravitacijskega centra v prostorsko enoto ni omejeno zgolj na produkcijske odnose. Na temelju teh ekonomskih vezi se v pokrajini oblikujejo tudi vse druge družbene dejavnosti in se vključujejo v obče funkcijsko omrežje človeške družbe. Prav zaradi tega širšega značaja, ki ga imajo funkcijske regije, Vrišer ugotavlja, da je uporabljeni termin neustrezen ali celo nepravilen. Dodaja, da skušajo mnogi raziskovalci uvesti nova, bolj primerna imena, ki »naj pojem funkcijskih regij plastičneje podčrtajo«. Primeroma navaja različna poimenovanja funkcijskih regij in sicer:

- prostorske enote za kolektivno življenje (fr. *les unités de vie collective*),
- prostorske funkcionalne enote (angl. *areal functional unity*),
- funkcionalne regije (angl. *functional regions*),
- nodalne regije (angl. *nodal regions*),
- funkcionalni prostor (nem. *Funktionsräume*),
- polarizirana regija (fr. *région polarise*).

Problematika poimenovanja je izpostavljena za boljše razumevanje nadaljevanja diplomske naloge, saj je bil tudi v končnem poročilu projekta ESPON 1.1.1. izpostavljen problem (skupnega) poimenovanja. Projekt ESPON 1.1.1. definira funkcionalno urbano območje tako, da je sestavljeno iz urbane aglomeracije oziroma občinskega jedra skupaj s sosednjimi

območji (občinami).²⁰ Končno poročilo projekta ESPON 1.1.1. navaja tudi, da vse države članice EU ne definirajo pojma funkcionalnih urbanih območij. Države, ki pa ga definirajo, ta pojem drugače poimenujejo, npr. funkcionalna urbana regija (angl. *functional urban region*), območje voženj na delo (angl. *travel-to-work-area*), območje zajemanja delovnih vozačev (angl. *Commuter Catchment area*), vplivne cone voženj (angl. *commuting zones*) ipd. (ESPON 1.1.1., 2005: 54). Takih držav je 18 in med njimi je tudi Slovenija. To vsekakor pomeni, da bo potrebnega še veliko dela in medsebojnega usklajevanja, da bodo doseženi cilji iz strateških dokumentov kot tudi smernice in cilji projekta ESPON 1.1.1. Vendar lahko že na tem mestu pritrdimo Vrišerju, ki označi »funkcijske regije za najbolj primerne prostorske enote, ki jih potrebujemo pri regionalnem načrtovanju« (Vrišer, 1978: 143).

²⁰angl. *Functional Urban Areas (FUA) consist of the urban agglomeration/core municipality plus adjacent commuting areas (fringe municipalities).*

3. FUNKCIONALNA URBANA OBMOČJA KOT OSNOVNI GRADNIKI POLICENTRIČNEGA RAZVOJA

3.1 KONCEPT POLICENTRIZMA V LUČI PROJEKTA ESPON 1.1.1.

Kot navaja projekt ESPON 1.1.1. (ESPON 1.1.1., 2005: 37 in nasl.) je policentrizem samorazlagalen koncept (angl. *self-explanatory concept*), ki predstavlja stanje nasprotno monocentrizmu na eni strani in razpršenosti na drugi strani. Policentrizem naj bi pripomogel k uravnoteženemu regionalnemu razvoju, konkurenčnosti v evropskem prostoru in vzdržnemu razvoju ter naj bi olajšal nove urbano ruralno sodelovanje (angl. *urban-rural partnership*). Prav sodelovanje je ključ, saj ko mesta med seboj sodelujejo pri skupnih podvigih so v močnejši poziciji vis-à-vis celotnemu svetu.

Projekt ESPON 1.1.1. tudi poudarja, da je potrebno koncept policentrizma razviti na vseh prostorskih ravneh, ki jih razdeli na tri nivoje: evropski makro nivo, nacionalni in inter-regionalni mezo nivo ter intra-regionalni mikro nivo. Glede na to, da gre za evropski program, je razumljivo, da je posebna pozornost namenjena spodbujanju več širših con ekonomske globalne integracije (angl. *larger zones of economic global integration*), vendar je ob tem dodano, da je koncept policentrizma več kot zgolj morfološka prisotnost več pasov ekonomske globalne integracije, ampak gre širše gledano, za vzpostavitev urbanega omrežja in medsebojnega sodelovanja.

3.1.1 Nov koncept za policentrični razvoj

Na podlagi EPRP se policentrizem razvija kot ključni koncept v politikah prostorskega razvoja in gre pri tem primarno za ustvarjanje sinergij na lokalni ravni skozi sodelovanje med mesti in mestnimi regijami. Ideja policentrizma je sorodna z drugimi političnimi idejami:

- uravnotežen regionalni razvoj (kohezija);
- lokalne posebnosti in sposobnosti kot odskočna deska za regionalni razvoj in družbeno rast (konkurenčnost);
- razširitev možnosti političnega odločanja (vladanje).

EPRP je torej vzpostavila nov koncept za prostorski razvoj, saj spodbuja večanje moči posameznih regij, lastnih sposobnostih in znanjih, raje kot povečevanje moči oziroma spodbujanje konkurence med mestnimi jedri in perifernimi regijami. V 50. in 60. letih prejšnjega stoletja se je namreč spodbujalo razvoj hierarhičnega urbanega sistema s pomočjo teorije velikostnega reda (angl. *rank-size*). Hierarhično razvrščanje mest se je za tisti čas izkazalo kot optimalen odgovor na potrebe distribucije storitev in blaga. Z večanjem blaginje po drugi svetovni vojni ter s progresivnim razvojem infrastrukture in industrije je ta sistem postal normativni koncept v nacionalnih prostorskih politikah in planih. Z razvojem v 70. letih se je pozornost preusmerila na sposobnost in konkurenčnost posameznih regij. Gospodarske družbe in pokrajine, ki so imele edinstven značaj zaradi specializacije na posamezno področje in so onemogočale posnemanje drugod, so držale najmočnejše pozicije v mednarodni konkurenci. Že takrat se je porodila ideja o razvoju specializiranih regionalnih sposobnosti oziroma regionalnih identitet in označevanje posameznih regionalnih identitet. Poudarjanje posameznih regionalnih identitet je danes med glavnimi elementi regionalnih prostorskih politik. Pri tem pa je potrebno upoštevati tudi dejstvo, da je v 90. letih prejšnjega stoletja prišlo do preobrata, ko se gospodarstvo prestrukturiralo iz industrijsko naravnane v storitveno naravnano gospodarstvo. Tak razvoj še toliko bolj omogoča most (npr. razvoj visoke tehnologije) med majhnimi in srednje velikimi mesti, ki lahko s skupnim sodelovanjem in povezovanjem večajo sinergije in zmanjšujejo stroške ter na tak način prispevajo k bolj uravnoteženemu razvoju, ki sloni na (spremenjenem) konceptu policentrizma.

3.1.2 Koncepti policentrizma

Posebno pomembna za koncept policentrizma sta predvsem dva vidika:

1. morfološki vidik (angl. *morphological aspect*), ki izpostavlja porazdelitev urbanih območij na določenem teritoriju in
2. vidik razmerja (angl. *relational aspect*), ki temelji na omrežju produkcije in sodelovanja med urbanih območji na različnih ravneh.

Morfološki vidik:

Opazovanje omrežja ali sistema mest (angl. *system of cities*) neizbežno pripelje do opazovanja

različnih vozlov (angl. *nodes*) in centrov. Urbani model je tako lahko močno ali bežno hierarhičen in dva ekstrema lahko izluščimo (ESPON 1.1.1., 2005: 45):

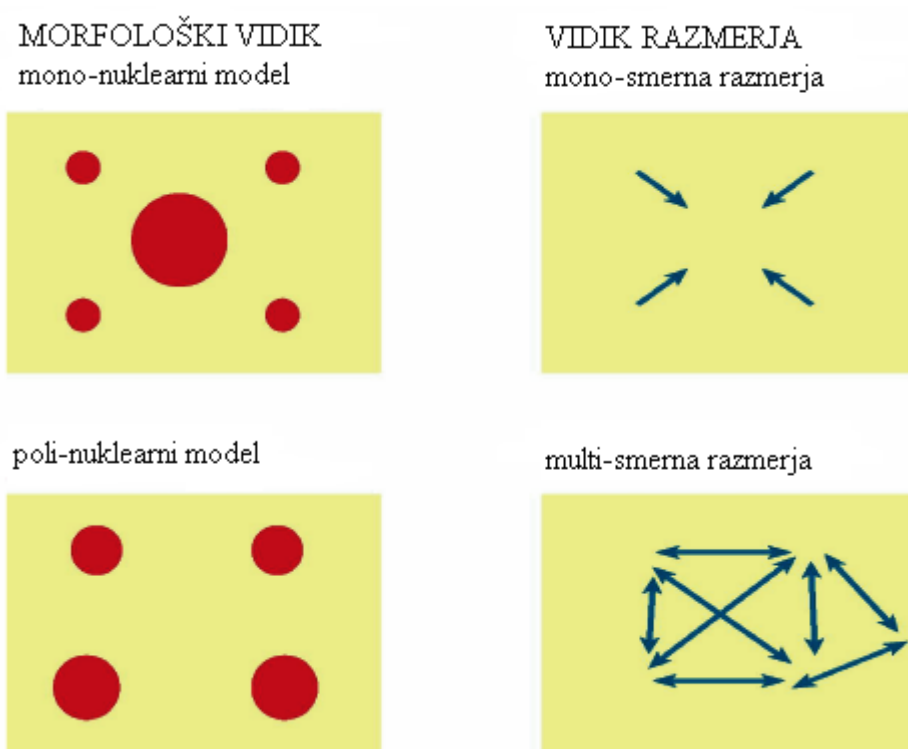
- mono-nuklearni model (angl. *mono-nuclear pattern*): kjer je eno mesto, ki dominira in več perifernih oziroma odvisnih mest ob njem ali
- poli-nuklearni model (angl. *poly-nuclear pattern*): kjer ni dominantnih mest, ampak so vsa mesta po velikosti približno enaka.

Vidik razmerja:

Vsekakor drži trditev, da so razmerja med mesti ključnega pomena za policentrični razvoj, saj vozlišča brez razmerij ne morejo tvoriti policentričnega sistema (angl. »...*nodes without relations do not form a polycentric system*«). Ta razmerja so lahko:

- mono-smerna (angl. *mono-oriented*): razmerja so večinoma usmerjena v en center ali
- multi-smerna (angl. *multi-directional*): razmerja nimajo nobene očitne smeri.

Kako oba aspekta skupaj delujeta na policentrični razvoj? Vsekakor lahko ugotovimo, da so razmerja možna tako med mesti, kjer ne vlada posebna hierarhija (npr. zaradi velikosti), torej v poli-nuklearnem modelu, kakor tudi v mono-nuklearnem modelu, kjer eno mesto dominira, če ostala (periferna) mesta vidijo priložnost v tem, da se povežejo z večjim mestom. V vsakem primeru dobimo vozlišče mest oziroma urbano območje ali regijo, ki navzven funkcionira enotno na podlagi notranjih skupnih točk oziroma notranjih razmerij, ki so lahko mono- ali multi-smerna. Vendar je potrebno dodati, da mono-nuklearni model še lahko predstavlja izhodišče za policentrični razvoj, vendar morajo biti razmerja multi-smerna, saj če so še razmerja mono-smerna, to ne spodbuja policentričnega razvoja, kar je razvidno tudi iz slik v nadaljevanju.

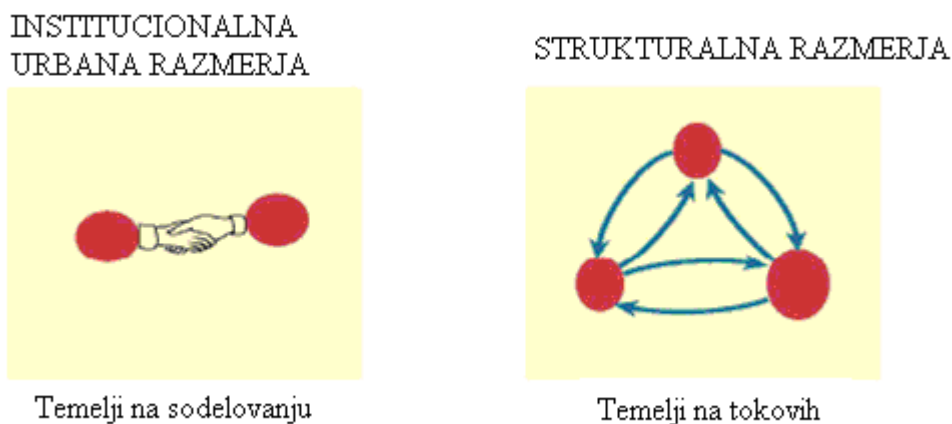
Slika 1: Dva komplementarna vidika policentrizma

(Vir: ESPON 1.1.1., 2005: 46)

Projekt ESPON 1.1.1. opredeljuje urbana razmerja kot:

- institucionalna urbana razmerja (angl. *institutional urban relations*), ki temeljijo na prostovoljnem sodelovanju in želji teritorialnih agencij oziroma zainteresiranih subjektov za sodelovanje na skupnih projektih in strategijah; pri tem se je potrebno zavedati, da ni nujno, da obstaja komplementaren odnos funkcij posameznih mest, ampak je pomembno, da ta mesta razvijajo skupne projekte, ki bodo pripomogli k izmenjavi znanja, dela, izkušenj ipd. (npr. gradnja skupne infrastrukture) in
- strukturalna razmerja (angl. *structural urban relations*), ki so posledica spontanega prostorskega razvoja, ki temelji na ekonomskih in funkcionalnih razmerjih, ki niso nujno »predvidene« v strategijah urbanega oziroma prostorskega razvoja, ampak gre za mrežo med lokalnimi akterji, ki se je razvila na podlagi zgodovinskih, kulturnih, ekonomskih in socialnih razmerij. Razlika med institucionalnimi in strukturalnimi razmerji je razvidna iz

spodnjega prikaza.

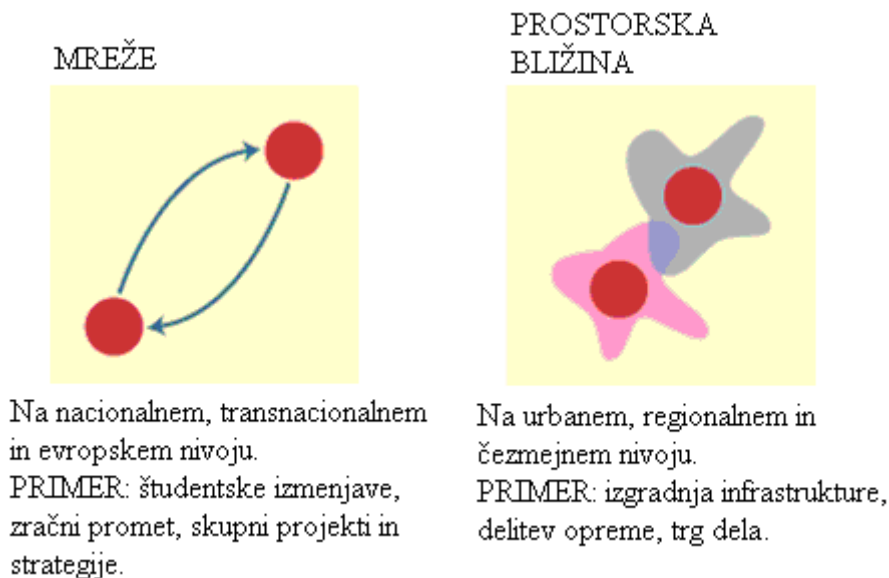
Slika 2: Dve vrsti razmerij policentrizma

(Vir: ESPON 1.1.1., 2005: 47)

Različne vrste policentrizma se nanašajo na različne nivoje prostora. Oddaljena urbana območja so lahko medsebojno povezana skozi različna razmerja (npr. skupni projekti, trgovinska izmenjava ipd.). Ta razmerja so karakterizirana s pomočjo stikov (angl. *connectivity*) in ne toliko z bližino teh urbanih območij. Projekt ESPON 1.1.1. se posebej s to tematiko ne ukvarja, saj so za to predvideni drugi programi, ki jih končno poročilo projekta ESPON 1.1.1. omenja in sicer: Interreg III B in Interreg III C programi, kjer regije (tudi oziroma predvsem oddaljene) sodelujejo pri prostorskem planiranju.

Drugo in bolj pogosto je sodelovanje med urbanih območji, ki temelji na neposredni bližini (angl. *proximity*), saj bližina omogoča sodelovanje na ekonomskem področju (npr. skupna bolnišnica, univerza ipd.), pri skupnih projektih in strategijah. Najbolj pogost indikator stopnje ekonomske integriranosti oziroma sodelovanja je intenzivnost voženj na delo med različnimi mesti (angl. *travel-to-work intensity between cities*), saj predstavlja v primeru, ko se ljudje vozijo v službo v sosednja mesta, pozitivno povezovanje v celoto in hkrati razvoj policentrizma. Primerjava med situacijo, ko se oddaljena urbana območja povezujejo na podlagi vzpostavljanja mreže sodelovanja (angl. *networks*) in sosednja urbana območja zaradi

bližine (angl. *spatial proximity*), je razvidno iz spodnjega prikaza.

Slika 3: Različni teritorialni nivoji

(Vir: ESPON 1.1.1., 2005: 48)

Vsi do sedaj omenjeni vidiki ali nivoji policentrizma (morfološki vidik in vidik razmerja, institucionalna in strukturalna razmerja ter razmerja na podlagi sodelovanja oziroma bližine) tvorijo različne oblike policentrizma (angl. *different forms of polycentricity*), ki morajo biti analizirane v medsebojni povezavi. Analize v sklopu projekta ESPON 1.1.1. so bile opravljene za makro, mezo in mikro nivo, poleg tega pa so bile opravljene tudi analize regij, kjer se lahko koncept policentrizma še razvija, t.i. potencialne policentrične regije (angl. *potential polycentric regions*). V končnem poročilu projekta ESPON 1.1.1. je posebej poudarjeno tudi, da je predvsem na makro in mezo nivoju koncept policentrizma vsa ta leta ostajal predvsem retorično vprašanje, saj na omenjenih nivojih ni operativne definicije pojma policentrizma. Prav tako ni zasnovana nobena metoda za prepoznavanje ali merjenje policentrizma na različnih prostorskih nivojih. Dodano je tudi, da ni zasnovana nobena metoda, s katero bi lahko ocenili vpliv policentrizma na zgoraj omenjene cilje prostorskega razvoja: kohezija, konkurenčnost, upravljanje (ESPON 1.1.1., 2005: 48).

Kot tudi samo končno poročilo ESPON 1.1.1. poudarja, je namen projekta predvsem poglobiti diskusijo glede policentričnega razvoja, ki naj sloni tudi na raziskavah prostora predvsem na makro in mezo nivoju. V končnem poročilu so na kratko zajeti ključni elementi, ki so v nadaljevanju omenjeni:

Morfologija urbanega sistema v Evropi: Če želimo imeti primerjalno evropsko študijo urbanega sistema, jo moramo graditi na splošni in dobro osnovani definiciji, kaj so mestne regije (angl. *city regions*). Nacionalne definicije so pogosto rezultat gostote prebivalstva in administrativnih regij, ponekod temeljijo na območij voženj na delo (angl. *travel-to-work areas*) in zaradi tega se definicije razlikujejo med posameznimi državami. Prav zato projekt ESPON 1.1.1. predvideva, da je ključnega pomena v tem smislu izdelava zemljevida, ki bo prikazoval sistem funkcionalnih urbanih območij, kot gradnikov policentričnega razvoja v Evropi.

Stopnja policentrizma v nacionalnih urbanih sistemih: Posamezne države predstavljajo najbolj enotne teritorialne enote v Evropi in so prav zaradi tega najbolj primerne za osredotočanje diskusije glede stopnje policentričnosti v Evropi. Nacionalni urbani sistem je lahko analiziran istočasno in primerljivo v povezavi s FUU kot gradniki policentrizma.

Funkcionalna specializacija urbanih vozlišč: Ta specializacija je pomembna dimenzija policentrizma, saj posamezne funkcije naredijo mesta različna enega od drugega in na ta način se lahko različni tokovi med seboj »pomešajo«, kar vodi do ekonomskega in političnega povezovanja.

Razvoj policentričnosti temelji na morfološki bližini: Bolj policentrično razvita Evropa potrebuje na makro ravni močne mestne regije (angl. *strong city regions*) in to poleg pentagona²¹. Prav zato je potrebno poiskati najmočnejša FUU, ki bodo mejniki (angl. *cornerstones*) novih pasov globalnih integracij (angl. *global integration zones*), s poudarkom na FUU, ki bodo locirane v bližini ena do druge, vendar ločeno od območja pentagona.

²¹ Pentagon je območje, ki ga omejujejo mesta London, Hamburg, München, Milano in Pariz.

Mestne mreže in sodelovanje: Institucionalna in strukturalna razmerja (glej sliko 2) so najpomembnejša pri analizi policentrizma, vendar je trenutno težko priti do konkretnih podatkov o takem sodelovanju.

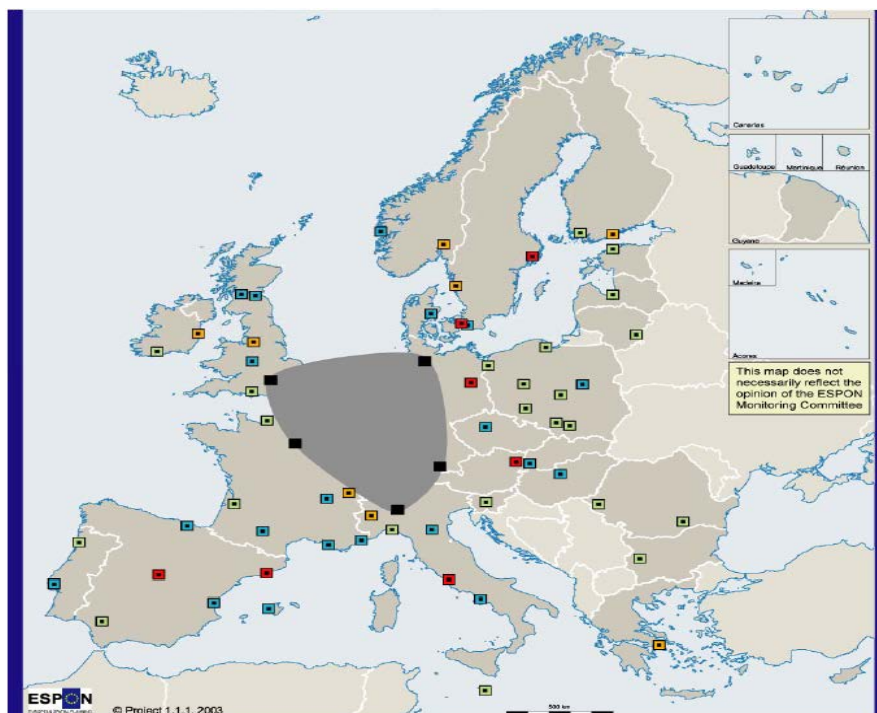
Policentrični koncept v nacionalnih prostorskih in regionalnih planih oziroma politikah: Policentrični koncept v nacionalnih politikah bo kot poseben dodatek preučevan ob analizi morebitnih ukrepov za doseganje tega koncepta na različnih prostorskih ravneh.

Izkušnje medsebojnega sodelovanja in vodenja v prostorskih politikah: Sodelovanje med mestnimi regijami je ključni namen oziroma ključna ideja (angl. *key notion*) v policentričnih politikah. Na tem mestu je najbolj pomemben razvoj v smeri vodenja teh mestnih regij na način, da ločene organizacije oziroma zainteresirani subjekti delujejo skupaj in enotno.

3.2 TRIJE NIVOJI PROSTORA V LUČI PROJEKTA ESPON 1.1.1.

3.2.1 Evropski ali makro nivo in pasovi ekonomskih globalnih integracij

Makro nivo predstavlja evropski nivo in na tem nivoju policentrizem predstavlja alternativni model za povečevanje regionalnega razvoja, ki naj bo bolj enakomerno porazdeljen v evropskem prostoru. Policentrično razvit evropski prostor je tudi »atraktivna protiutež« t.i. pentagonu. Pentagon je območje, ki ga omejuje pet velikih mest: London, Hamburg, München, Milano in Pariz. Predstavlja 14% celotnega območja Evropske unije, 32% vseh prebivalcev živi v pentagonu in mogoče najbolj zaskrbljujoč podatek je, da je v pentagonu koncentriranega kar 43% celotnega evropskega BDP. Ravno zaradi takšnega stanja si Evropska unija prizadeva vzpostaviti nove pasove ekonomskih globalnih integracij (angl. *global economic integration zones*) zunaj območja pentagona.

- Robovi pentagona
- Območje pentagona

Slika 4: Območje pentagona

(Vir: ESPON 1.1.1., 2005: 119)

3.2.2 Inter-regionalni ali mezo nivo in sodelovanje

Na inter-regionalnem (mezo) nivoju je najbolj poudarjeno urbano sodelovanje (angl. *co-operation*) oziroma dopolnjevanje. Dve ali več mest bi moralo med seboj delovati dopolnjevalno v svojih funkcijah z namenom, da svojim prebivalcem in privatnemu gospodarskemu sektorju ter njegovemu zaledju omogočijo dostop do urbanih funkcij (služb, uradov ipd.), ki jih načeloma »ponujajo« le mesta višjega razreda. Kot že večkrat omenjeno je cilj, ki ga med drugimi določa EPRP, da se mesta medsebojno povezujejo in sodelujejo, raje kot da med seboj tekmujejo in vsaka zase dosega ali skušajo doseči višji nivo funkcionalnosti.

3.2.3 Intra-regionalni in inter-urbani ali mikro nivo ter funkcionalna urbana območja

Mikro nivo je v kontekstu intra-regionalnega razvoja, kjer je še večji poudarek na urbanem sodelovanju in ekonomskem dopolnjevanju. Urbana regija lahko izboljša svoje ekonomsko stanje skozi boljše sodelovanje in povezovanje znotraj regije. Na mikro nivoju se določajo in vzpostavljajo funkcionalna urbana območja, o katerih bomo podrobneje pisali v nadaljevanju diplomske naloge.

Na nekaterih mestih končno poročilo projekta ESPON 1.1.1. omenja še četrti nivo, to je mestni nivo, kjer se policentrizem kaže na intra-urbanem nivoju. Zaradi ideje, da se mesta povezujejo med seboj in iščejo pozitivne sinergije, se ESDP in posledično tudi projekt ESPON 1.1.1. ne spuščata v poglobljeno obravnavanje intra-urbanega policentrizma, ki se omejuje zgolj na mestni nivo, ampak je več pozornosti namenjene inter-urbanemu policentrizmu, ki ga lahko razumemo kot produkt več mest, ki so soodvisna eno od drugega.

3.2.4 Štirje vidiki za raziskovanje inter-urbanega policentrizma

V sklopu zgoraj omenjenega sta Kloosterman in Mustard (ESPON 1.1.1., 2005: 44) poudarila štiri vidike za raziskovanje inter-urbanega policentrizma:

- Policentrično razvita regija nima tipične ali splošne fizične oblike, ampak je ta odvisna od zgodovinskega in topografskega razvoja.
- Ključnega pomena za vzpostavitev koncepta regionalnega policentrizma je zagotovitev regionalnega vodstva oziroma upravljanja (angl. *regional governance*) med urbanih ali mestnimi političnimi subjekti in privatnim sektorjem ter javnimi agencijami.
- Ključnega pomena je tudi funkcionalna razdelitev dela, ki predvsem temelji na specifikah, ki so značilne za posamezno regijo.
- Ob vzpostavljanju regij kot prostorskih enot razvoja (angl. *spatial entities of development*) bo prišlo tudi do preseganja zgodovinskih razlik med njimi oziroma do povezovanja kljub različnim zgodovinskim koreninam (prejšnjih) posameznih mest, kar pomeni, da bo nasproti ostalemu svetu taka regija delovala kot zaključena enota in bo kot celota predmet identifikacije navzven.

Iz navedenega torej izhaja, da na inter-urbanem nivoju najbolj pomembno vlogo igrajo (ali bodo to v prihodnosti razvile) regionalne skupine mest (angl. *regional cluster of cities*). Za olajšanje tega procesa je potrebno razviti prostorske politike, ki bodo lajšale in katalizirale še neraziskane potenciale za policentrični razvoj (npr. sinergije med skupnimi trgi dela in sodelovanje pri komplementarnih urbanih funkcijah). Zaključek je, da lahko pride do uravnoteženega policentričnega razvoja na inter-urbanem nivoju med zgodovinsko in prostorsko ločenimi mesti, če:

- ni enega mesta, ki jasno dominira oziroma izstopa,
- niso mesta med seboj precej različna po velikosti ali ekonomski moči,
- so mesta bolj ali manj v bližini in
- so mesta podvržena samostojnim političnim vodstvom.

Tabela 1: Nivoji prostora in osnovni elementi

PROSTORSKI NIVO:	POLICENTRIČNOST:	OSNOVNI ELEMENTI:
MAKRO NIVO	Evropski prostor	Globalna strnjena ekonomska območja (angl. <i>Global economic integration zones</i>)
MEZO NIVO	Inter-metropolitanski prostor (angl. <i>Inter-metropolitan</i>)	Metropolitanske regije in skupine mest (angl. <i>Metropolitan regions and urban clusters</i>)
MIKRO NIVO	Intra-regionalni in intra-urbani prostor (angl. <i>Intra-regional and Inter-urban</i>)	Funkcionalna urbana območja (angl. <i>functional urban areas</i>)
MESTNI NIVO	Intra-urbani prostor (angl. <i>Intra-urban</i>)	Urbani sub-centri (angl. <i>Urban sub-centres</i>)

(Vir: ESPON 1.1.1., 2005: 51)

3.3 URBANA OBMOČJA

3.3.1 Analiza urbanih območij

Analiza urbanih območij kot vozlišč policentričnega razvoja temelji na dveh fazah obdelave: (ESPON 1.1.1., 2005: 53)

1. V prvi fazi je bilo pri projektu ESPON 1.1.1. uporabljenih sedem različnih statističnih kriterijev za osnovanje tipologije FUO, ki so bila določena, izračunana in omejena na podlagi nacionalnih definicij. Ti kriteriji so: prebivalstvo, turizem, visokošolsko izobraževanje, administrativna funkcija, privatni sektor, industrija in transport.
2. V drugi fazi je bila pri projektu ESPON 1.1.1. uporabljena enotna omejitev prostora na izohrona območja (angl. *isochrone areas*). Ta predstavljajo cono (prostor), v kateri je dnevno v povprečju največ »migracij« na delo in z njega in so določene na podlagi 45 minut trajajoče vožnje z osebnim avtomobilom od centra FUO.

Ob upoštevanju obeh zgornjih načinov obdelave, ki bodo v nadaljevanju podrobneje obdelani, si lahko ustvarimo sliko možnih policentričnih povezovalnih (integracijskih) scenarijev. Potencialna slika je takšna, da prihaja do funkcijskih komplementarnosti, prostorskega prekrivanja ter medsebojnih povezav, vendar je potrebno pri tem upoštevati, da je bližina le eden od dveh vidikov povezovanja med mesti. Drugi že zgoraj omenjeni vidik je vzpostavljanje mreže med oddaljenimi mesti, ki delijo nekatere skupne interese ali projekte.

Na tem mestu nas predvsem zanima policentričnost, ki temelji na povezovanju bližnjih mest. Klasična definicija regionalnega policentrizma po projektu ESPON 1.1.1. je, da je regija sestavljena iz več kot dveh mest²², ki so zgodovinsko in politično neodvisna med seboj (ni hierarhije) in so v bližini, poleg tega pa so med njimi vzpostavljena funkcijska razmerja in delujejo komplementarno eno do drugega oziroma med seboj. Kljub temu projekt ESPON 1.1.1. opozarja, da se lahko vsaka taka regija identificira na različen način odvisno od tega, iz katerega vidika gledamo, npr:

- funkcionalni vidik: sistem FUO temelji na različnih specializiranih in komplementarnih

²² Policentrična struktura je možna tudi v primeru enega prevladujočega mesta, vendar morajo biti razmerja multi-smerna (glej razdelek:3.1.2).

urbanih funkcijah;

- ekonomski vidik: sistem FUO je visoko integriran na področju dela, industrije in trgovine;
- politični vidik: sistem FUO, ki med seboj sodelujejo pri skupnih strategijah.

Urbana območja kot vozlišča policentričnega razvoja lahko razdelamo na podlagi treh konceptov:

1. urbane aglomeracije (angl. *urban agglomeration, UA*),
2. funkcionalna urbana območja (angl. *functional urban areas, FUA*)
3. območja rasti velemest (angl. *metropolitan growth areas, MEGAs*).

3.3.2 Pojem urbanih aglomeracij

Evropski prostor nima enotne definicije urbanih aglomeracij (v nadaljevanju UA), ki se nanaša na skupek neprekinjeno pozidanih območij (angl. *contiguous built-up areas*). Po drugi strani pa ima Organizacija združenih narodov definicijo UA, ki pa ni standardizirana, ker bi bilo potrebno UA, kot so definirana, bolj natančno opredeliti s pomočjo popisa prebivalstva. Urbana aglomeracija je sestavljena iz širšega prostora posamezne države (mesto ali velemesto) in sicer vključuje mesto in predmestni pas ali gosto naseljen prostor, ki lahko leži izven meja posameznega mesta, vendar dovolj v bližini. UA torej ne moremo enačiti z določenim prostorom, ampak je dodatna geografska enota, ki lahko vključuje več kot en določen prostor (npr. več kot eno mesto). V nekaterih primerih lahko posamezna UA vključuje več mest ali velemest in njihova predmestja.²³ Prav zaradi pomanjkanja splošne definicije UA so pri projektu ESPON 1.1.1. upoštevali različne nacionalne definicije UA. Vendar je pred tem potrebno poiskati jedra posameznih FUO. Nadalje je potrebno poiskati delež prebivalcev, ki živi na območju neprekinjenega pozidanega teritorija. Ta podatek se bo nato uporabil za določitev stopnje urbanizacije posamezne države.²⁴

²³ Več o tem na: <http://unstats.un.org/unsd/demographic/sconcerns/densurb/densurbmethods.htm> (26.5.2006)

²⁴ S tem vprašanjem se ukvarja projekt ESPON 1.1.2., kjer je prebivalstvo posamezne države indeksirano na podlagi podeželske populacije.

3.3.3 Pojem funkcionalnih urbanih območij

Funkcionalna urbana območja so sestavljena iz urbane aglomeracije oziroma centra posamezne občine in sosednjih območij delovnih voženj (angl. *commuting areas*) oziroma obrobni občine (angl. *fringe municipalities*). Pri določanju FUU so bili uporabljeni nacionalni podatki, ki se nanašajo na raven NUTS 5. Klasifikacijo teritorialnih enot za statistiko – NUTS (fr. *Nomenclature des Unites Territoriale pour Statistique*) – je vzpostavil Eurostat (evropski statistični urad), in sicer zato, da bi bila zagotovljena celovita in konsistentna (dosledna) členitev teritorialnih enot za zbiranje, razvoj in usklajevanje (harmonizacijo) regionalnih statistik v Evropski uniji. Po klasifikaciji NUTS se teritorij hierarhično deli na pet ravni: tri od teh so regionalne, dve pa sta lokalni. S seštevanjem statističnih podatkov na nižjih teritorialnih ravneh je torej možno pridobiti podatke za višje ravni. Države morajo pri členitvi nacionalnega ozemlja najprej preučiti že obstoječo administrativno strukturo, sistem zbiranja statističnih podatkov ter upoštevati tudi velikost teritorialnih enot (število prebivalstva in površino ozemlja), zanemarljivi pa niso niti kulturnozgodovinski dejavniki. Ker so države članice Evropske unije raznolike tako po velikosti kot po številu prebivalstva, zgodovini in geografskih značilnostih, so raznolike tudi pri izvedbi členitve svojega ozemlja na enote NUTS. Zato je variabilnost regij iste ravni med državami in znotraj držav občutna, tako glede površine regij kot tudi glede števila prebivalstva. Raven NUTS 5 v vseh državah predstavljajo občine.²⁵

Pri določanju FUU na podlagi metodologije, ki jo predvideva projekt ESPON 1.1.1. in o čemer več v nadaljevanju, pridemo do treh različnih tipologij FUU:

- območje rasti velemest (MEGA),
- transnacionalna in nacionalna FUU in
- regionalna in lokalna FUU.

²⁵ Več o tem na: <http://www.stat.si/KatalogRDS/podstrani/dodatek3.html> (18.5.2006)

3.3.4 Pojem območja rasti velemest

S pojmom območja rasti velemest (MEGA) razumemo FUO, ki so po svojih specifikah nekaj posebnega, imenovane tudi funkcionalna urbana območja »odličnosti«. Prav analiza MEGA območij želi identificirati tista območja, ki lahko v bodoče predstavljajo protiutež pentagonu. Tudi MEGA lahko opredelimo kot gradnike policentričnega prostorskega razvoja, vendar pri tem ostajamo zgolj na makro nivoju in upoštevamo le tista FUO, ki izpolnjujejo štiri temeljne kriterije: (ESPON 1.1.1., 2005: 112)

- kriterij mase oziroma številčnosti (angl. *mass criterion*),
- kriterij konkurenčnosti (angl. *competitiveness*),
- kriterij stičnosti (angl. *connectivity*) in
- kriterij znanja (angl. *knowledge basis*).

Projekt ESPON 1.1.1. je na podlagi omenjenih kriterijev opredelil v evropskem prostoru 76 MEGA. Od teh sta dve mesti, London in Pariz, opredeljeni kot globalna vozlišča (angl. *global nodes*), nato pa se MEGA delijo v štiri kategorije: (ESPON 1.1.1., 2005: 116)

- MEGA 1. kategorije so velika, visoko konkurenčna evropska mesta, ki imajo veliko kapitala in delovne sile ter dobro dostopnost, vendar je eden od štirih zgoraj navedenih kriterijev nekoliko šibkejši (npr. Rim, Amsterdam, Berlin, Bruselj itd.).
- MEGA 2. kategorije predstavljajo mesta, ki so relativno velika, konkurenčna in z veliko delovno silo, vendar sta dva kriterija nekoliko šibkejša (npr. Atene, Dublin, Helsinki, Torino itd.).
- MEGA 3. kategorije so manjša mesta, ki so manj konkurenčna in nekoliko bolj periferna ter imajo manj delovne sile, vsi štirje kriteriji pa so šibkejši (npr. Praga, Budimpešta, Luxemburg, Rotterdam itd.).
- MEGA 4. kategorije so še manj konkurenčna in še bolj perifernega značaja kot MEGA 3. kategorije in njihov razvoj je odvisen od preseganja njihovih slabosti. MEGA 4. kategorije sodijo v mediteransko območje in predvsem jih najdemo v novih državah članicah EU. Prav pri slednjih predstavljajo MEGA vozlišča evropskega urbanega sistema in njihova vloga je ključnega pomena pri razvijanju bolj uravnoveženega prostorskega evropskega razvoja. V MEGA 4. kategorije sodijo tudi Ljubljana, Bukarešta, Talin, Riga, Sofija itd.

Projekt ESPON 1.1.1. je predhodno določil kot MEGA vsa FUEO glavnih mest držav članic in sodelujočih v ESPON programu. Čeprav je po definiciji FUEO lahko MEGA le, če izpolnjuje določene kriterije, je ta naziv zaradi centralne vloge, ki jo ima glavno mesto v posamezni državi, upravičen.

3.4 FUNKCIONALNA URBANA OBMOČJA

Iz dosedanjih izvajanj je razvidno, da so funkcionalna urbana območja gradniki policentričnega razvoja na različnih nivojih prostora (makro, mezo in mikro) ter da s pomočjo FUEO lahko določimo območja rasti velemest, ki so pomembna na makro nivoju zaradi vzpostavljanja oziroma določanja bolj uravnoveženega prostorskega razvoja na evropskem nivoju. Do sedaj smo tudi ugotovili, da je temelj policentričnega razvoja prav v povezovanju mestnih jeder in vplivnih območij oziroma več mestnih jeder in njihovih vplivnih območij v funkcionalna urbana območja. Pri tem je pomemben vidik bližine, čeprav ne smemo zanemariti tudi vidika mrežnega sodelovanja. Projekt ESPON 1.1.1. je v velikem delu posvečen policentризmu na makro nivoju, vendar so kriteriji določanja in klasificiranja FUEO uporabni na vseh treh nivojih, saj z njimi opredeljujemo osnovne elemente prostora²⁶. Lahko bi rekli, da si skozi projekt ESPON 1.1.1. ustvarimo pogled na evropski prostor od zgoraj navzdol in od spodaj navzgor. To pomeni, da če želimo vzpostaviti uravnovežen policentrično zasnovan evropski prostor in če želimo v bodoče udejanjiti idejo vzpostavitve protiuteži pentagonu, moramo pogled najprej usmeriti od spodaj navzgor, torej moramo koncept policentrizma razvijati na najnižjih ravneh evropskega prostora, da bo ta ideja postala realnost v širšem evropskem prostoru.

3.4.1 Koncept funkcionalnih urbanih območij

Koncept FUEO se nanaša na aglomeracije občin, ki so združene skupaj smiselno glede na njihove funkcijske usmeritve (angl. *functional orientation*) oziroma natančneje glede na njihove specifične glede opravljanja različnih funkcij (podobne ali enake storitve, turizem,

²⁶ Glej razdelek 3.2.4

skupni projekti ipd.). To združevanje predstavlja pogoje za dnevno povezovanje med ljudmi, gospodarskimi družbami in občinskimi organizacijami. FUO so s tega vidika tudi zelo uporaben koncept pri analizi regionalnega razvoja s funkcijskega vidika, torej kakšno temeljno funkcijo opravlja posamezna regija (ESPON 1.1.1., 2005: 55).

Najbolj pomemben vidik koncepta FUO je zagotovo njegova sposobnost, da gre preko administrativnih meja. Namesto delitve na posamezne občine, predstavlja FUO funkcionalno povezano območje, ki je neodvisno od teh meja. Prav zaradi tega pa je lahko potreba po ekonomskih dejavnostih in storitvah bolj natančno opredeljena, saj gledamo na funkcionalno povezan prostor, ki si ga ne omejujemo z administrativnimi mejami. To vsekakor vodi v bolj povezano strateško planiranje za prihodnost.

V končnem poročilu projekta ESPON 1.1.1. je tudi izpostavljeno, da so FUO še posebej poudarjena v že obstoječem globalnem procesu regionalizacije. Gledano od spodaj navzgor pomeni, da je proces regionalizacije in tudi njeno končno izvedbo potrebno vzpostaviti primarno na nacionalnem nivoju oziroma na intra-regionalnem nivoju, če želimo uspešno regionalizacijo na evropskem - globalnem nivoju. Proces določanja FUO danes velja za temeljno strukturno spremembo, ki bo imela (ali ponekod že ima) posledice na urbanem in regionalnem sistemu. Na splošno lahko rečemo, da se je inter-municipalno sodelovanje okrepilo v zadnjem desetletju in FUO danes veljajo za osnovni nivo pri določanju regionalnih politik in politik Skupnosti, kar pomeni, da je potrebno imeti dobre vodstvene sposobnosti za ustvarjanje tovrstnih politik.

3.4.2 Tri (parcialne) dimenzije funkcionalnega urbanega območja

Ob predpostavki, da so funkcionalna urbana območja gradniki policentrično urejenega prostora, je za ugotavljanje stopnje policentričnosti in merjenje le-te, projekt ESPON 1.1.1. predvidel tri dimenzije (ESPON 1.1.1., 2005: 60 in nasl.):

- velikost,
- prostor in
- povezovanje.

Te tri dimenzije so v povezavi z delitvijo med morfološkimi vidiki policentrizma (hierarhija,

distribucija, število mest) in vidiki razmerja (sodelovanje med urbanimi območji na različnih ravneh) in sicer: velikost in prostor sta dimenziji, ki opisujeta morfološki vidik, povezovanje pa opisuje vidik razmerij. Vse tri dimenzije policentričnosti so merjenje s tremi kazalci:

Kazalec velikosti:

Najbolj pomembna lastnost policentričnosti je, da obstaja razdelitev na večja in manjša mesta, pri čemer je pomembno, da v policentričnem urbanem sistemu ne prevladuje v vseh funkcijah eno večje mesto.

Kazalec prostora:

Drugo pomembno sredstvo za policentrični razvoj je, da so centri enakovredno razporejeni eden od in do drugega, kar omogoča optimalno razporeditev storitev ali dobrin iz centra. Vsekakor je enotna razporeditev mest po celotnem teritoriju bolj primerna za policentrični razvoj prostora kot pa, da je prostor polariziran tako, da so vsa večja mesta in njihova zaledja oziroma vplivna območja razporejena zgolj na en del prostora.

Kazalec povezovanja:

Tretji kazalec predvideva, da je za uravnotežen policentrični razvoj prostora potrebna funkcionalna delitev dela, tako med centri višjega ranga (angl. *high-level centres*) in tistimi nižjega ranga (angl. *lower-level centres*). To pomeni, da je povezovanje ključno med mesti enake velikosti in ranga, še posebej pa med mesti višjega in nižjega ranga in mora biti učinkovito in temeljiti na kratkih razdaljah.

Projekt ESPON 1.1.1. na tem mestu vrednoti stopnjo policentričnosti v posamezni državi s pomočjo sedmih dodatnih pod-indikatorjev²⁷, kar je namenjeno ugotavljanju stopnji policentrizma na makro nivoju. Potrebno je povedati, da Slovenija (skupaj z Irsko, Poljsko in Dansko) ena najbolj policentrično razvitih držav članic Evropske unije, predvsem zaradi tega, ker ima vse tri kazalce zelo visoke, najbolj pa se policentrično razvit slovenski prostor kaže skozi kazalec prostora, ker so mesta enakomerno razdeljena po celotnem teritoriju države.²⁸

²⁷ Več o tem ESPON, 2005, str. 72.

²⁸ Za potrebe končnega poročila ESPON 1.1.1., ki med drugim Slovenijo prikazuje kot policentrično razvito državo, je podatke posredoval Urbanistični Inštitut Republike Slovenije.

4. METODOLOGIJA DOLOČANJA IN KLASIFICIRANJA FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ NA PODLAGI PROJEKTA ESPON 1.1.1.

Koncept policentrizma temelji na funkcionalni delitvi dela med urbanimi območji pri čemer so funkcionalna urbana območja gradniki policentrično urejenega prostora. Za identifikacijo in klasifikacijo FUO potrebujemo metodologijo, ki sloni na različnih kriterijih, ki omogočajo popolno sliko dejanskega stanja ob upoštevanju vseh nivojev evropskega prostora.

4.1 KRITERIJI ZA IDENTIFIKACIJO FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ

Najpomembneje je, da projekt ESPON 1.1.1. definira pojem funkcionalnih urbanih območij za potrebe identifikacije le-teh. Tu je potrebno dodati, da nacionalne prostorske zakonodaje, strategije ali politike pojma FUO ne definirajo, ampak s podobnimi pojmi definirajo smiselno enaka območja prostora. Tudi na mednarodni ravni je čutiti veliko pomanjkanje »enotnih« definicij, saj pojma FUO nobena organizacija ne uporablja. Največ definicij lahko zasledimo pri Organizaciji združenih narodov, vendar vsekakor ne dovolj natančno, da bi lahko posamezne pojme konkretizirali na nacionalnih ali trans-nacionalnih nivojih, prav zato so nam v veliko pomoč definicije, ki jih podaja projekt ESPON 1.1.1.

V nadaljevanju omenjamo namesto ene definicije dve definiciji. Zakaj? Zaradi upoštevanja specifičnosti majhnih držav članic Evropske unije in sodelujočih držav pri projektu ESPON 1.1.1., kajti Evropska unija temelji na enakopravnosti držav članic, kar je še posebej pomembno za Slovenijo. Obe definiciji vsebinsko enako opredeljujeta funkcionalno urbano območje, razlikujeta se le pri upoštevanju števila prebivalcev v vplivnem oziroma gravitacijskem območju.

I. V državah z več kot 10 milijoni prebivalcev je FUO definirana kot območje, kjer je najmanj 15.000 prebivalcev v urbanem središču oziroma v območju urbane aglomeracije in ima več kot 50.000 prebivalcev v celoti z upoštevanjem vplivnega oziroma gravitacijskega območja.

II. Za manjše države velja, da je FOU definirana kot območje, ki ima v urbanem središču oziroma v območju urbane aglomeracije najmanj 15.000 prebivalcev, celotno območje FOU pa predstavlja več kot 0,5 % celotnega nacionalnega prebivalstva in poleg tega opravlja funkcije regionalnega in nacionalnega pomena.

Poleg upoštevanja teh dveh definicij, pa so v končnem poročilu projekta ESPON 1.1.1. upoštevali pri določanju oziroma klasificiranju FOU tudi manjša FOU, v kolikor gre za FOU, ki imajo vsaj lokalni pomen glede transporta, visokošolskega izobraževanja ali privatnega sektorja oziroma regionalni pomen glede administrativnih funkcij, turizma ali industrije (ESPON 1.1.1., 2005: 24).

4.2 OBSEG IN RAZMEJITEV FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ

FOU kot jih opredelimo na podlagi omenjene metodologije in ob upoštevanju značilnosti FOU, ki predstavlja območje urbanega jedra skupaj z njegovim vplivnim območjem, presega območje mesta in se razteza tudi na podeželje. Ob tem se postavi vprašanje, »kje je mesto?« ali »kaj je mesto?«. Z geografskega vidika postaja mesto vprašljiva kategorija (ESPON 1.1.1., 2005: 120) vendar lahko rečemo, da mesta ostajajo pomembne točke med urbanim in regionalnim upravljanjem. Oboje je pomembno, saj gre za usmerjanje prostorskega razvoja posameznega območja z različno stopnjo avtonomije. Poleg tega je potrebno poudariti, da se FOU raztezajo onkraj meja občinske uprave ali se celo raztezajo na območju več občinskih uprav, kar pomeni, da bodo morali akterji in zainteresirana javnost preseči nesoglasja in sodelovati med seboj za doseg skupnega cilja, tj. skladnega in uravnoveženega razvoja, ki temelji na konceptu policentričnega prostorskega razvoja. Prav zaradi zavedanja te problematike, da FOU presegajo občinske meje, je projekt ESPON 1.1.1. predvidel še drugo fazo. V tej fazi je bila uporabljena enotna omejitev prostora na izohrona območja, ki predstavljajo cono (prostor), v kateri je dnevno v povprečju največ »migracij« na delo in z njega in so določene na podlagi 45 minut trajajoče vožnje z osebnim avtomobilom od centra FOU.

4.2.1 Izohrona območja

Pripravljalci končnega poročila projekta ESPON 1.1.1. so zavzeli stališče, da so raje kot da bi se posluževali nacionalnih definicij za razmejitev posameznih FUO (meje občin, upravnih enot, regij, provinc, itd.), upoštevali območje, ki je dosegljivo iz urbanega jedra v času 45 minut vožnje z osebnim avtomobilom. Prag 45 minut sloni na hipotezi, da do največ sodelovanja prihaja v razdalji vožnje na delo, ki traja do 45 minut. Ob tem pa je potrebno upoštevati, da ni nujno sodelovanje v celotni coni 45 minut, ampak do sodelovanja pride na manjših razdaljah zaradi vpliva različnih faktorjev. Zaradi tega predlagana razmejitev nekega območja (angl. *delimiting area*) predstavlja potencialno območje zajemanja (angl. *potential catchment area*), kjer se potencialno lahko razvije sodelovanje, če le pride do pravih ekonomskih in socialnih okoliščin.

Metoda izohron je bila uporabljena na celotnem evropskem prostoru za potrebe projekta ESPON 1.1.1., pri čemer je bila upoštevana tako kvaliteta kot gostota prometa in omejitve hitrosti. Kljub temu velja opozoriti, da prihaja do sodelovanja tudi izven območja 45 minut, predvsem na najbolj obrobni krajih evropskega prostora. In nenazadnje niso bili upoštevani zastoji v prometu, ki povzročijo podaljševanje časa vožnje v službo in domov čez 45 minut, kljub manjši, torej sprejemljivi razdalji. Ob vseh teh predpostavkah in ob upoštevanju določitve FUO v prvi fazi je bilo ugotovljeno, da ima večina izohronih območij obliko zvezde (ESPON 1.1.1., 2005: 121).

4.2.2 Območje PUSH: Potencialno urbano strateško obzorje

Pri določanju izohronih območij je potrebno poleg 45 minutne vožnje od urbanega središča posameznega FUO, upoštevati tudi vse občine, pri katerih je vsaj 10% njihovega območja dosegljivega v času 45 minutne vožnje od urbanega središča. Upoštevajoč še ta faktor dobimo območje, ki ga imenujemo potencialno urbano strateško obzorje (angl. *Potential Urban Strategic Horizon* ali PUSH).

To območje je potencialno ker do sodelovanja lahko pride, če tega še ni, v kolikor pride do primerne splete ekonomskih in socialnih okoliščin. Območje je tudi strateško, saj glavni

faktorji ekonomskega razvoja, ki jih vozlišče lahko uporabi za razvoj (npr. prebivalstvo, strokovno znanje, industrija ali posamezni viri), bodo postavljeni na celotno območje PUSH. Končno je tudi urbano obzorje, pri čemer se upošteva, da je tako definirano (in omejeno) območje v kontekstu urbanega vozlišča, v katerem je potrebno poiskati prednosti in slabosti, na podlagi katerih se bo to območje vključevalo v nacionalni, evropski in globalni prostor.

4.3 KRITERIJI ZA KLASIFICIRANJE FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ

Metodologija, ki jo je predstavil projekt ESPON 1.1.1. temelji na sedmih kriterijih oziroma na sedmih funkcijah, ki jih FUI opravlja in te so (ESPON 1.1.1., 2005: 85):

- prebivalstvo,
- industrija,
- turizem,
- transport,
- visokošolsko izobraževanje,
- privatni sektor in
- administrativna funkcija.

Vsak izmed teh kriterijev dobi oceno in privede do rezultata – določitve vloge posamezne funkcije v funkcionalnem urbanem območju, ki ima lahko:

- globalni pomen,
- evropski pomen,
- nacionalni pomen,
- regionalni pomen ali
- lokalni pomen.

4.3.1 Prebivalstvo

Število prebivalcev oziroma demografska teža (angl. *demographic weight*) urbanega območja predstavlja pomemben faktor pri naseljevanju ljudi in vzporedno njihovih aktivnosti. Tako za investicije privatnega kot tudi javnega sektorja igra število prebivalcev na določenem

območju pomembno vlogo pri »nameščanju« določenih storitev in priložnosti. Kriterij prebivalstva je pomemben tudi z vidika človeških virov, saj na območjih, kjer je večja gostota ljudi je tudi več znanja in spretnosti posameznikov, kar omogoča lažje »nameščanje« novih storitev, služb, industrije in nenazadnje novih razvojnih priložnosti. Ob tem pa ne gre spregledati tudi vidika mobilnosti ljudi, ki pa predstavlja le parcialni odgovor na željo po zmanjševanju demografskih neravnovesij. Vendar pa ima mobilnost ljudi velik poudarek pri iskanju in vzpostavljanju funkcionalnih povezav med urbanimi območji z namenom vzpostavitve bolj pomembnih oziroma značilnih območij trga dela (angl. *significant labour-market-area*). V tem smislu je kriterij prebivalstva zagotovo zelo pomemben in širjenje prebivalstva na vplivna območja in medsebojno sodelovanje je zagotovo eden od temeljev za policentrični razvoj.

4.3.2 Transport

Povezovanje med FUU je eden centralnih faktorjev policentričnega razvoja, pri čemer je medsebojna razdelitev ekonomskih funkcij oslABLJENA, v kolikor nima FUU ob sebi dobre transportne infrastrukture in lahkega dostopa. Kriterij transporta kot merilo za ugotavljanje intenzivnosti transporta upošteva nivo prevozov na glavnih letališčih (potnikov) in število kontejnerjev (TEU), s katerimi upravljajo na glavnih pristaniščih, z namenom, da se jasno določijo mesta, ki so predvsem orientirana na transport. Rezultat tega kriterija (gledano ločeno od ostalih kriterijev) prikaže precej monocentrično sliko, tako na evropskem kot tudi na nacionalnem nivoju, še posebej pa se to kaže v manjših državah (npr. Slovenija).

4.3.3 Turizem

Turizem je kriterij pri določanju vloge FUU na nekem območju in je najmočnejša sila, ki privlači privatni ter javni sektor in s tem stimulira nadaljnje investicije v infrastrukturo, storitvene dejavnosti, kulturne dejavnosti, itd.

4.3.4 Industrija

V mnogih državah je policentrični urbani sistem posledica industrializacije posameznih območij. Posamezne veje industrije so v preteklosti rasle v bližini potrebnih surovin, energetskih virov in v povezavi z lokacijami, ki so omogočale najbolj učinkovito in poceni dostavo posameznih produktov do končnih porabnikov. Vendar je potrebno na tem mestu ponoviti, da je doba industrializacije že nekaj časa v »zatonu«, nadomešča pa jo doba storitev. Kljub temu pa dandanes ta »industrijska središča« še marsikje predstavljajo močno zaledje lokalni ekonomiji. Industrijska funkcija FUO je merjena s pomočjo bruto dodane vrednosti v sektorjih industrije C,D,E, in F.

4.3.5 Visokošolsko izobraževanje

Projekt ESPON 1.1.1. ta kriterij ponekod imenuje univerze (angl. *University*), ponekod pa znanje (angl. *Knowledge*), vendar menimo, da je prevod visokošolsko izobraževanje primernejši, saj je ta kriterij merjen s pomočjo števila študentov v visokošolskih izobraževalnih ustanovah posameznega FUO. V večini držav predstavlja glavno mesto najpomembnejše vozlišče, kar se tiče visokošolskega izobraževanja, kljub temu pa je marsikje zaznati porazdelitev visokošolskih izobraževalnih ustanov po celotnem državnem teritoriju. Tako se ponekod glavnim mestom zoperstavljajo tudi druga izobraževalna središča.

4.3.6 Privatni sektor

Kriterij privatnega sektorja, kot ga za potrebe te diplomske naloge prevajamo (angl. *Decision making in the private sector*), predstavlja enega izmed kriterijev, s katerimi merimo vlogo nekega FUO glede na njegovo ekonomsko atraktivnost za investicije privatnega sektorja oziroma privatnega kapitala, saj zgolj konkurenčnost in število prebivalstva ne zadoščata, da zadovoljita potrebe privatnega sektorja. Za potrebe končnega poročila projekta ESPON 1.1.1. ni bil uporabljen dobesedno kriterij ekonomske atraktivnosti, saj je v danem trenutku to skoraj nemogoče izmeriti oziroma ovrednotiti, ampak je bila uporabljena analiza razporejenosti sedežev 500 najboljših podjetij po dobičku v državi.

4.3.7 Administrativna funkcija

Pomembno vlogo pri ugotavljanju stopnje policentričnosti vsekakor predstavlja tudi vloga javnega sektorja (angl. *Decision making in the public sector*) ter njegova administrativna funkcija. Te funkcije morajo biti enakomerno porazdeljene na določenem prostoru in razvoj teh funkcij na različnih nivojih vsekakor vodi do hierarhije med urbani sistemi, kljub temu pa močna administrativna vloga ne zagotavlja nujno močne pozicije nekega FOU v urbani mreži, če ni v povezavi z ostalimi šestimi funkcijami.

4.4 VLOGE FUNKCIJ FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ V EVROPSKI URBANI MREŽI

Iz tabele, ki sledi in predstavlja ključ za klasifikacijo FOU (angl. *coding key*) je razvidnih vseh sedem kriterijev oziroma funkcij za razločevanje med petimi različnimi stopnjami funkcij FOU, ki imajo različno težo v evropski urbani mreži.

Tabela 2: Kodirni ključ

VLOGA V URBANI EVROPSKI MREŽI:					
Funkcije:	Globalna	Evropska	Nacionalna	Regionalna	Lokalna
Prebivalstvo	1 % E +	1 000 000 + (več kot 1% E)	250 000 – 999 999	50 000 – 249 999	20 000 – 49 999
Industrija	Industrijska bruto dodana vrednost (BDV) več kot 20 000 Milijonov evrov	Industrijska BDV 7 500 – 19 999 Milijonov evrov	Industrijska BDV 2 500 – 7 499 Milijonov evrov	Industrijska BDV 1 000 – 2 499 Milijonov evrov	Industrijska BDV less than 1 000 Milijonov evrov
Turizem	Več kot 100 000 postelj v regiji	Več kot 100 postelj na 1000 prebivalcev (skupaj več kot 10 000 postelj) ali 50 000 – 99 999 postelj	15 000 – 49 999 postelj	5 000 – 14 999 postelj ali 25 – 99 postelj na 1000 prebivalcev	Manj kot 5000 postelj ali 25 postelj na 1000 prebivalcev
Transport	≥5 % E +	1 – 4,99 % E	≥5 % N (manj kot 1 % E)	2 – 4,99 % N	Letališče ali luka, ampak manj kot 2 % N
Visokošolsko izobraževanje	več kot 500 000 študentov v FOU	50 000 – 499 999 študentov v FOU	10 000 – 49 999 študentov v FOU	5000 – 9 999 študentov v FOU	manj kot 5000 študentov v FOU
Privatni sektor	≥5 % E +	2 – 4,99 % E	≥10 % N (manj kot 2 % E)	2 – 9,99 % N	sedeži TOP podjetij, ampak manj kot 2 % N
Administrativni status	EU – glavna mesta (Bruselj)	Glavna mesta (najvišje kategorije glede na nacionalno definicijo)	..	Regionalna središča in/ali središča provinc	Lokalne funkcije

(Vir: Annex 1, ESPON 1.1.1., 2005: 1)

Legenda:

E: evropskega pomena

N: nacionalnega pomena

Kot izhaja iz Tabele 2: Kodirni ključ (angl. *coding key*), lahko vsakega izmed sedmih kriterijev (prebivalstvo, industrija, turizem, transport, visokošolsko izobraževanje, privatni sektor in administrativno funkcijo) na podlagi definirane metodologije uvrstimo na posamezni nivo.

I. Kriterij prebivalstva določa, da je FUO, ki ima:

- od 20.000 do 49.999 prebivalcev lokalnega pomena;
- od 50.000 do 249.999 prebivalcev regionalnega pomena;
- od 250.000 do 999.999 prebivalcev nacionalnega pomena;
- od 1.000.000 do 1% vsega evropskega prebivalstva je evropskega pomena;
- nad 1% vsega evropskega prebivalstva je globalnega pomena.

II. Kriterij industrije določa, da je FUO, ki ima:

- manj kot 1.000 mio Evrov BDV,²⁹ ustvarjenega v industriji, lokalnega pomena;
- od 1.000 do 2.499 mio Evrov BDV, ustvarjenega v industriji, regionalnega pomena;
- od 2.500 do 7.499 mio Evrov BDV, ustvarjenega v industriji, nacionalnega pomena;
- od 7.500 do 19.999 mio Evrov BDV, ustvarjenega v industriji, evropskega pomena;
- nad 20.000 mio Evrov BDV, ustvarjenega v industriji, globalnega pomena.

III. Kriterij turizma določa, da je FUO, ki ima:

- manj kot 5.000 postelj ali manj kot 25 postelj na 1.000 prebivalcev lokalnega pomena;
- od 5.000 do 14.999 postelj ali 25 do 99 postelj na 1.000 prebivalcev regionalnega pomena;
- od 15.000 do 49.999 postelj nacionalnega pomena;
- več kot 100 postelj na 1.000 prebivalcev (in v celoti več kot 10.000 postelj) ali od 50.000 do 99.999 postelj evropskega pomena;
- več kot 100.000 postelj globalnega pomena.

²⁹ BDV je kratica za bruto dodano vrednost, ki predstavlja vrednost outputa od katerega odbijemo vrednost vmesne porabe oziroma predstavlja merilo za določanje prispevka posameznega sektorja industrije ali posameznega proizvajalca v celotni bruto domači proizvod (BDP).

IV. Kriterij transporta določa, da je FUO, ki ima:

- manj kot 2% letalskega ali pomorskega (kontejnerskega) prometa skupaj na nacionalni ravni, lokalnega pomena;
- od 2% do 4,99% letalskega ali pomorskega (kontejnerskega) prometa skupaj na nacionalni ravni, regionalnega pomena;
- 5% ali več letalskega ali pomorskega (kontejnerskega) prometa skupaj na nacionalni ravni, vendar manj kot 1% tega prometa na evropski ravni, nacionalnega pomena;
- od 1% do 4,99% letalskega ali pomorskega (kontejnerskega) prometa skupaj na evropski ravni, evropskega pomena;
- 5% ali več letalskega ali pomorskega (kontejnerskega) prometa skupaj na evropski ravni, globalnega pomena.

V. Kriterij visokošolskega izobraževanja določa, da je FUO, ki ima:

- visokošolske izobraževalne ustanove z manj kot 5.000 študenti skupaj lokalnega pomena;
- visokošolske izobraževalne ustanove z od 5.000 do 9.999 študenti skupaj regionalnega pomena;
- visokošolske izobraževalne ustanove z od 10.000 do 49.999 študenti skupaj nacionalnega pomena;
- visokošolske izobraževalne ustanove z od 50.000 do 499.999 študenti skupaj evropskega pomena;
- visokošolske izobraževalne ustanove s 500.000 ali več študenti skupaj globalnega pomena;

VI. Kriterij privatnega sektorja, ki upošteva sedeže 500 najboljših podjetij po dobičku, določa, da je FUO, ki ima:

- manj kot 2% sedežev najboljših podjetij na nacionalni ravni lokalnega pomena;
- od 2% do 9,99% sedežev najboljših podjetij na nacionalni ravni regionalnega pomena;
- 10% ali več sedežev najboljših podjetij na nacionalni ravni (vendar manj kot 2% na evropski ravni) nacionalnega pomena;
- od 2% do 4,99% sedežev najboljših podjetij na evropski ravni evropskega pomena;
- 5% ali več sedežev najboljših podjetij na evropski ravni globalnega pomena.

VII. Kriterij administrativne funkcije določa, da je FUO, ki ima:

- lokalne funkcije, lokalnega pomena;
- pomen regionalnega središča in/ali središča provinc, regionalnega pomena;
- glavno mesto glede na najvišje nacionalne definicije, evropskega pomena;
- kot glavno mesto Bruselj (kot glavno mesto Evropske unije) je globalnega pomena.

4.5 TIPOLOGIJA FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ

Na podlagi dosedanjih izvajanj vidimo, da imamo sedem kriterijev, na katerih sloni metodologija klasificiranja FUO in pet nivojev pomembnosti posameznih funkcij, ki jih zadovoljuje FUO v evropski urbani mreži. Vsak kriterij je na podlagi omenjene metodologije ovrednoten s točkami in sicer:

- kriterij, ki na podlagi metodologije po projektu ESPON 1.1.1. dosega GLOBALNI NIVO, je ovrednoten s 5 TOČKAMI,
- kriterij, ki na podlagi metodologije po projektu ESPON 1.1.1. dosega EVROPSKI NIVO, je ovrednoten s 4 TOČKAMI,
- kriterij, ki na podlagi metodologije po projektu ESPON 1.1.1. dosega NACIONALNI NIVO, je ovrednoten s 3 TOČKAMI,
- kriterij, ki na podlagi metodologije po projektu ESPON 1.1.1. dosega REGIONALNI NIVO, je ovrednoten z 2 TOČKAMA in
- kriterij, ki na podlagi metodologije po projektu ESPON 1.1.1. dosega LOKALNI NIVO, je ovrednoten z 1 TOČKO.

Celotna metodologija klasificiranja FUO temelji na povprečju točk, ki je določeno tako, da seštejemo skupaj točke, ki jih pridobi FUO za vse funkcije in dobljeni rezultat delimo z številom kriterijev, ki jih je sedem po metodologiji iz projekta ESPON 1.1.1.

Povprečni rezultat nam poda končno sliko tipologije FUO:

- če je povprečni rezultat 2,5 ali več govorimo o funkcionalnih urbanih območjih odličnosti, to so MEGA,
- če je povprečni rezultat med 1,5 in 2,49 govorimo o transnacionalnih/nacionalnih FUO oziroma FUO, ki glede na svojo jakost zavzemajo nacionalno oziroma trans-nacionalno

vlogo in

- če je povprečni rezultat manj kot 1,5 govorimo o regionalnih ali lokalnih FUO oziroma FUO, ki ima glede na svojo jakost lokalni oziroma regionalni pomen.

5. DOLOČANJE IN KLASIFIKACIJA FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ V SLOVENIJI

Na podlagi metodologije za določanje in klasificiranje FOU, ki je bila predstavljena v končnem poročilu projekta ESPON 1.1.1., so bila določena in predstavljena FOU za celoten evropski prostor. Vendar je potrebno poudariti, da je bil projekt ESPON 1.1.1. namenjen predvsem raziskavi trenutnega stanja v evropskem prostoru. Poudarek je bil na makro nivoju ter raziskovanju potencialnih protiteži pentagona. Poleg tega je bilo z vidika novih držav članic Evropske unije in sodelujočih držav v programu ESPON iz vzhodne Evrope premalo poudarka na specifikah teh držav, čeprav je na več mestih navedeno, da so bolj policentrično razvite kot nekatere stare države članice. Kljub temu, večina novih držav članic ne dosega evropskega povprečja in tudi na podlagi metodologije iz projekta ESPON 1.1.1. ter končnih rezultatov ne izhajajo, da bi te razpolagale s FOU globalnega pomena ali z MEGA 1. kategorije. Ta okoliščina opozarja na to, da bodo potrebne dodatne politike in ukrepi, če želimo na evropskem nivoju doseči cilje iz EPRP, predvsem pa doseči uravnotežen razvoj na vseh področjih.

Prav zaradi tega je projekt ESPON 1.1.3.³⁰ bolj usmerjen v raziskovanje specifik nekaterih novih držav članic Evropske unije ter sodelujočih držav v programu ESPON, med njimi tudi Slovenije, pri čemer so bili upoštevani kvantitativni in kvalitativni vidiki koncepta policentrizma (ESPON 1.1.3., 2006: 138). Posebna »razprava« je bila posvečena tudi dvema nasprotujočima si ciljema, ki si ju je zastavila Evropska unija in sicer, da je teritorialno povezanost možno doseči skozi policentrični prostorski razvoj in da to zagotavlja uravnotežen prostorski, socialni, ekonomski in družbeni razvoj. Po drugi strani pa je potrebno upoštevati tudi konkurenčnost, ki mora biti zagotovljena na trgu. Pomislek je, da bi povezovanje med FOU povzročilo zniževanje konkurenčnosti na evropskem trgu. Do te dileme nimamo takšnih pomislekov, saj prihodnost evropskega trga vidimo v tem, da se na evropskem nivoju povežejo komplementarna FOU, ki bodo tako na tak način močnejša navzven - v globalnem smislu. Policentrični razvoj evropskega prostora in predvsem povezovanje med FOU je eden

³⁰ ESPON (European Spatial Planning Observing Network) 1.1.3., Enlargement of the European Union and the wider European Perspective as regards its Polycentric Spatial Structure, 2005

izmed »gradnikov povezane Evrope«, ki bo enotno delovala navzven v svetu.

V nadaljevanju bomo predstavili prirejeno metodologijo za določanje in klasificiranje FOU v Sloveniji. Pri uporabljeni metodologiji so bile upoštevane specifične slovenskega prostora, ki so bile izpostavljene tudi v omenjenem projektu ESPON 1.1.3. Slovenija je bila predstavljena kot primer majhne in nove države članice Evropske unije. Prav zaradi upoštevanja te specifičnosti kot tudi dejstva, da si posamezna država članica EU in Evropska skupnost delita pristojnosti glede urejanja prostora, pa ne moremo tudi mimo SPRS. SPRS je nacionalna strategija, ki jo bo potrebno upoštevati pri sprejemanju nadaljnjih prostorskih aktov in tudi pri posameznih metodologijah določanja policentrično zasnovanega prostora. V kolikor bi namreč to ali kakšno drugo metodologijo uporabljali neodvisno od SPRS, bi bila njena uporabnost za slovenski prostor v danem trenutku vprašljiva.

5.1 SREDIŠČA NACIONALNEGA IN REGIONALNEGA POMENA PO STRATEGIJI PROSTORSKEGA RAZVOJA SLOVENIJE

5.1.1 Strategija prostorskega razvoja Slovenije

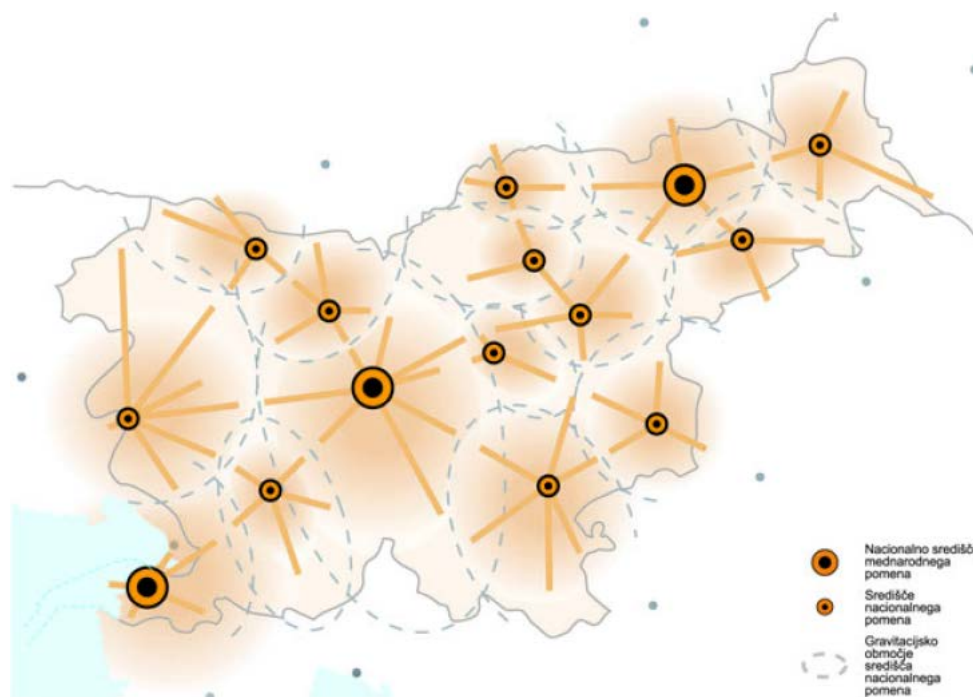
SPRS je temeljni strateški prostorski akt in celovit prostorski dokument, ki udejanja koncept vzdržnega prostorskega razvoja. Skupaj s Strategijo gospodarskega razvoja Slovenije predstavlja krovni dokument za usmerjanje prostorskega razvoja v državi in je osnova za usklajevanje sektorskih politik. V procesu priprave Strategije so sodelovala vsa vladna ministrstva in službe, katerih vsebina je pomembna za uresničevanje vzdržnega prostorskega razvoja in prostorske kohezije države ter njene vključenosti v prostorski razvoj Evrope. Izhodišča in usmeritve, ki so jih podali, so vključena v prostorsko razvojne cilje in usmeritve prostorske strategije, katerih uresničevanje se bo zagotavljalo tudi z njihovimi programi, kot tudi s programi lokalnih skupnosti in mednarodnim sodelovanjem (SPRS,2004:3).

SPRS (SPRS,2004:20) pravi, da je za skladen prostorski razvoj Slovenije nujen razvoj policentričnega urbanega sistema, ki ga tvori dvostopenjsko strukturirano omrežje središč nacionalnega in regionalnega pomena, na katerega se, s primerno delitvijo funkcij in

medsebojnimi prometnimi povezavami, navezuje omrežje drugih središč. Določa tudi, da se razvoj poselitve prednostno usmerja v urbana naselja, ki so že središča ali pa se bodo kot taka razvila zaradi značilnosti svojega položaja v omrežju naselij in potreb zaledja. Tudi omrežje družbene javne infrastrukture se razvija v skladu z omrežjem središč.

Za skladen in uravnotežen gospodarski in družbeni razvoj Slovenije in za razvoj vsakega njenega posameznega območja se razvija urbani sistem, ki temelji na povezanem omrežju urbanih naselij. Na nacionalni, regionalni in lokalni ravni se spodbuja usklajeno načrtovanje in uresničevanje projektov s področja organizacije in delovanja gospodarstva, javnih služb in drugih dejavnosti v omrežju urbanih naselij. Omrežje funkcionalno in fizično povezanih središč se načrtuje tako, da je razmestitev storitvenih, oskrbnih in drugih dejavnosti ter prometnih in telekomunikacijskih povezav prostorsko usklajena, se med seboj dopolnjuje in omogoča uravnoteženost življenjskih in gospodarskih pogojev v mestih in na podeželju, oskrbi za kvaliteto prostora in okolja (SPRS,2004:20).

Na lokalni ravni se, v skladu z učinkovito in enakomerno dostopnostjo, primerno razmestitvijo funkcij in medsebojnimi prometnimi povezavami, razvija tudi središča medobčinskega pomena, pomembnejša lokalna središča in druga lokalna središča (SPRS,2004:21).

Zasnova poselitve

(Vir: SPRS, 2004, str. 22)

5.1.2 Središča nacionalnega pomena v Sloveniji

Kot središča nacionalnega pomena se po SPRS razvija tista urbana naselja, ki imajo najmanj 10.000 prebivalcev in potencialne za razvoj storitvenih, oskrbnih in drugih dejavnosti za oskrbo prebivalcev v svojem gravitacijskem območju. Gravitacijsko območje središča nacionalnega pomena je zaključeno regionalno območje. V tem območju se uravnoteženo in povezano razvija omrežje urbanih naselij, kjer se razmešča družbene in storitvene dejavnosti in druge funkcije javnega značaja glede na pogostost njihove rabe in racionalnosti njihovega delovanja ter glede na število in strukturo prebivalcev in drugih družbenih in gospodarskih značilnosti ter naravnih in okoljskih pogojev (SPRS,2004:21).

Vplivna območja središč nacionalnega pomena, ki obsegajo območje s povprečno 150.000 prebivalci in njihov vpliv sega tudi na gravitacijska območja drugih središč nacionalnega pomena, so funkcijske regije. Središča nacionalnega pomena, ki imajo potencial, da postanejo središča funkcijskih regij, so primerna lokacija za terciarno raven zdravstvene oskrbe,

visokošolsko izobraževanje ter visoke sodne in upravne institucije.

Strategija določa kot središča nacionalnega pomena naslednja mesta: Ljubljana, Celje, Kranj, Maribor, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto, Postojna, Ptuj in Velenje ter somestja:

- Brežice - Krško - Sevnica,
- Jesenice - Radovljica,
- Koper - Izola - Piran,
- Slovenj Gradec - Ravne na Koroškem - Dravograd in
- Trbovlje - Zagorje ob Savi - Hrastnik.

Glede na razporejenost prebivalcev in dejavnosti ter naravne danosti prostora in ranljivost kakovosti okolja v gravitacijskem območju, se lahko kot središče nacionalnega pomena razvija več medsebojno povezanih urbanih naselij. Naselja, ki jih SPRS določa kot somestja, se razvijajo na podlagi medsebojnega povezovanja in dopolnjevanja funkcij.

Potrebno pa je še dodati, da se mesta Ljubljana, Maribor in Koper zaradi njihove vloge, velikosti in/ali lege razvijajo kot nacionalna središča mednarodnega pomena.

5.1.3 Središča regionalnega pomena v Sloveniji

Kot središča regionalnega pomena se razvijajo tista urbana naselja, ki imajo najmanj 5.000 prebivalcev, njihova gravitacijska območja pa so odmaknjena, hribovita, gorska, obmejna ali oddaljena od glavnih prometnih koridorjev. Tudi gravitacijsko območje središča regionalnega pomena je zaključeno regionalno območje, v katerem se uravnoreženo in povezano razvija omrežje naselij. Kot središča regionalnega pomena se prednostno razvijajo naslednja mesta in druga urbana naselja: Ajdovščina, Črnomelj, Gornja Radgona, Idrija, Ilirska Bistrica, Kočevje, Lendava, Ljutomer, Ormož, Sežana, Škofja Loka, Tolmin, Tržič z Bistrico pri Tržiču ter somestji Domžale - Kamnik in Šmarje pri Jelšah - Rogaška Slatina (SPRS, 2004:21-23).

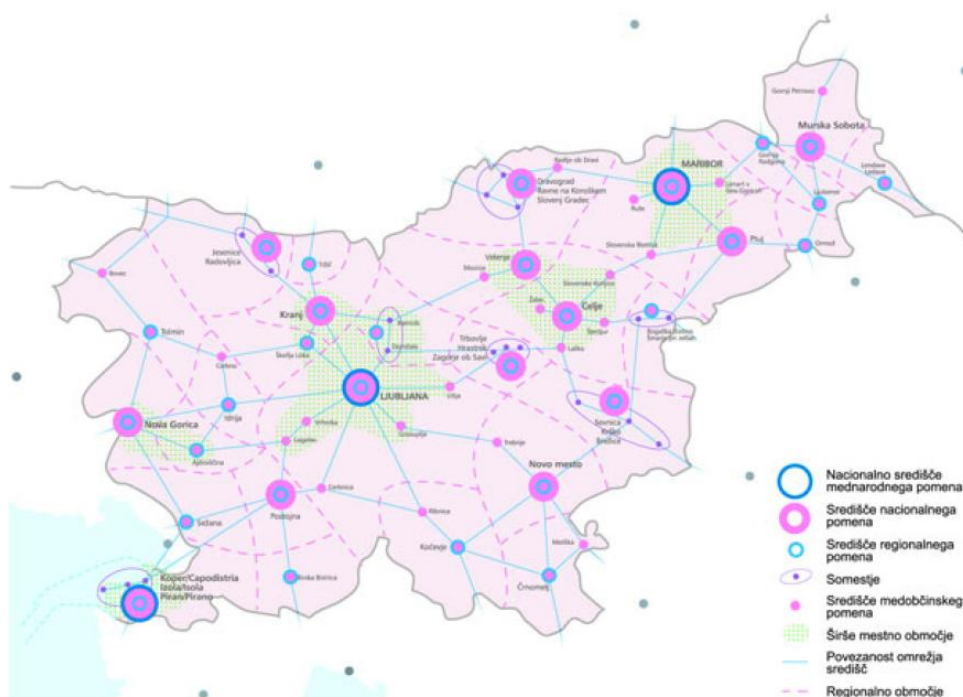
5.1.4 Zasnova policentričnega urbanega sistema in razvoj širših mestnih območij

Na podlagi SPRS imamo v Sloveniji:

- tri nacionalna središča mednarodnega pomena;
- dvanajst središč nacionalnega pomena;
- petnajst središč regionalnega pomena.

Za popolno sliko je potrebno na tem mestu omeniti še omrežja medobčinskih središč, ki zagotavljajo enakomeren dostop do različnih gospodarskih in storitvenih dejavnosti srednje ravni. Gravitacijsko območje medobčinskih središč zajema območje vseh lokalnih skupnosti.

Iz spodnje slike so poleg omenjenih središč in označitve somestij, razvidna tudi širša mestna območja, kjer se razvija večje število medsebojno sodelujočih in učinkovito povezanih središč. Kot lahko vidimo, slika prikazuje precej razgiban, na konceptu policentrizma temelječ, prostorski razvoj Slovenije, ki je posledica dolgoletnih izkušenj pri razvijanju koncepta policentrizma, tako skozi teoretična razglabljanja kot tudi skozi številne nacionalne vire, politike in strategije.

Zasnova policentričnega urbanega sistema in razvoj širših mestnih območij
(Vir: SPRS, 2004, str. 24)

5.2 IDENTIFIKACIJA FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ

Pri identifikaciji FOU v Sloveniji pride v poštev »druga« definicija, ki jo določa projekt ESPON 1.1.1.³¹, ki pravi:

Za manjše države velja, da je FOU definirana kot območje, ki ima v urbanem središču oziroma v območju urbane aglomeracije najmanj 15.000 prebivalcev, celotno območje FOU pa predstavlja več kot 0,5 % celotnega prebivalstva in poleg tega opravlja funkcije regionalnega in nacionalnega pomena.

Končno poročilo navaja še dodatni kriterij za identificiranje FOU in sicer, v kolikor gre za FOU, ki imajo vsaj lokalni pomen glede transporta, visokošolskega izobraževanja ali privatnega sektorja oziroma regionalni pomen glede administrativnega statusa, turizma ali industrije. Ob doslednem upoštevanju tega kriterija bi na podlagi predhodnih analiz funkcij posameznih občin prišli do zelo velikega števila FOU, saj bi prišli samo ob upoštevanju kriterija prebivalstva ali administrativnega statusa do zelo velikega števila občin in posledično FOU, ki bi imela status lokalnega ali regionalnega pomena.

5.2.1 Urbana središča z najmanj 15.000 prebivalci

V prvem koraku smo tako na nivoju NUTS 5 določili tiste občine, ki imajo v urbanem središču najmanj 15.000 prebivalcev, pri čemer smo privzeli število prebivalcev mestnega naselja in naselja mestnega značaja. Ta urbana središča smo nato upoštevali kot središča (angl. *urban core*) posamezne FOU.

Opozoriti je treba, da je omenjena definicija problematična pri določanju FOU, kajti kot pogoj postavlja, da je v urbanem središču najmanj 15.000 prebivalcev. Pri upoštevanju drugega podpogoja, da celotno območje FOU predstavlja več kot 0,5% celotnega prebivalstva, kar za Slovenijo pomeni 10.000 ljudi, pa pridemo do situacije, da bi celotno območje FOU bilo manjše kot njegovo urbano središče, kar pa je čisto protislovje. Zato smo na podlagi definicije iz projekta ESPON 1.1.1. kot kriterij za identifikacijo FOU oziroma njegovega jedra,

³¹ Glej razdelek 4.1

upoštevali in uporabili mejo 15.000 prebivalcev v posameznem urbanem središču. Tako smo dobili občine, katerih urbana središča že po definiciji ustrezajo središču FUU. Te občine so: Ljubljana, Maribor, Kranj, Koper, Celje, Novo Mesto, Nova Gorica, Velenje, Domžale, Ptuj, Jesenice ter Trbovlje in so prikazane v spodnji sliki. Na sliki je prikazana porazdelitev občin, ki ustrezajo kriteriju o številu prebivalstva v urbanem središču iz projekta ESPON 1.1.1.

Slika 5: Občine z minimalno 15.000 prebivalci v urbanem središču

Kot je razvidno iz zgornje slike, dobimo občine z urbanimi središči, ki imajo več kot 15.000 prebivalcev. Te občine naj bi predstavljale policentrično strukturo slovenskega prostora. Vendar pa je že na prvi pogled jasno, da takšna struktura, čeprav je »v duhu« koncepta policentrizma, ne more zagotavljati uravnoveženega prostorskega razvoja Slovenije in prav tako pa ne bi mogla v prihodnosti delovati v smislu ciljev, ki jih opredeljuje projekt ESPON 1.1.1., saj do večjih povezovanj in medsebojnega funkcionalnega sodelovanja ne bi prihajalo oziroma le-to ne bi bilo učinkovito. Prav zaradi tega je potrebno pri določanju FUU v Sloveniji upoštevati tudi Strategijo prostorskega razvoja Slovenije iz leta 2004, ki sicer ne uporablja konkretno pojma FUU, ampak opredeljuje nacionalna središča mednarodnega pomena in središča nacionalnega pomena. Vidna neuporabnost dobesedne uporabe ESPON-ove metodologije na slovenskem prostoru je ta, da ne zajame območij Murske Sobote in Postojne ter območij somestij Krškega-Brežic-Sevnice in Slovenj Gradca-Raven na

Koroškem- Dravograda.

5.2.2 Središča funkcionalnih urbanih območij v Sloveniji

Na podlagi definicije FUO bi dobili 12 središč FUO, to je občin z najmanj 15.000 prebivalci v urbanem središču. Vendar je takšna porazdelitev FUO v nasprotju s SPRS, ki definira petnajst središč nacionalnega pomena, od katerih so tri mednarodnega pomena. Predvsem pa je problem v tem, da po definiciji iz projekta ESPON 1.1.1. ne moremo kot FUO identificirati štirih središč, ki so v SPRS opredeljena kot središča nacionalnega pomena in sicer Murska Sobota ter Postojna zaradi premajhnega števila prebivalcev v jedru ter somestji Brežice - Krško - Sevnica in Slovenj Gradec - Ravne na Koroškem – Dravograd zaradi razpršene strukture središč. V kolikor teh območij ne bi upoštevali kot FUO, bi to pomenilo zavrnitev dolgoletnih strategij razvoja teh (manj razvitih) območij in posledično manj policentrično razvit slovenski prostor. Zaradi teh razlogov smo privzeli kot središča funkcionalnih urbanih območij v Sloveniji tista središča, ki so v SPRS opredeljena kot središča nacionalnega pomena, ob upoštevanju tudi treh nacionalnih središč mednarodnega pomena.

Na podlagi prirejene metodologije in ob upoštevanju specifik slovenskega prostora ter Strategije prostorskega razvoja Slovenije smo določili petnajst središč funkcionalnih urbanih območij na slovenskem ozemlju. Od teh je pet FUO somestij, kar pomeni, da je FUO sestavljeno iz medsebojno povezanih urbanih naselij, ki se razvijajo na podlagi medsebojnega povezovanja in dopolnjevanja funkcij.

Pri somestjih pa se poraja vprašanje zadovoljitve kriterija, ki določa, da za manjše države velja, da je FUO definirana kot območje, ki ima v urbanem središču najmanj 15.000 prebivalcev. Na tem mestu je potrebno pogledati morfološki aspekt koncepta policentrizma,³² ki pravi, da opazovanje omrežja ali sistema mest neizbežno pripelje do opazovanja različnih vozlov ter centrov in kjer ni dominantnih mest govorimo o poli-nuklearnem modelu. Morfološki aspekt, kot ga opredeljuje projekt ESPON 1.1.1. se nanaša predvsem na makro in mezo nivo ter razlaga različne vidike koncepta policentrizma. Govori o sistemu mest, ki bolj

³² Glej razdelek 3.1.2

kot so enakovredna med seboj in enakomerno razporejena po prostoru, bolj lahko govorimo o poli-nuklearnem modelu.

Ta morfološki vidik smo vzeli kot pomoč in tudi obrazložitev pri določitvi območja petih somestij za FUO in zadovoljitvi kriterija 15.000 prebivalcev v urbanem središču. Somestja, ki jih kot taka opredeljuje tudi SPRS, so sestavljena iz dveh ali treh mest, ki se podlagi medsebojnega povezovanja in dopolnjevanja funkcij razvijajo v celoto, ki predstavlja protiutež ostalim FUO na slovenskem ozemlju. Pri takšni razlagi smo se spustili še nižje od mikro nivoja in sicer na nivo mest, s katerim se projekt ESPON 1.1.1. posebej ne ukvarja.

Pri naši definiciji in klasifikaciji FUO v Sloveniji smo upoštevali, da mora biti skupaj v vseh urbanih središčih, ki tvorijo somestje, 15.000 prebivalcev.

Funkcionalna urbana območja in njihova središča, kot smo jih določili za slovenski prostor:

Tabela 3: FUO in pripadajoča središča

FUNKCIONALNO URBANO OBMOČJE:	SREDIŠČE:
LJUBLJANA	Ljubljana
MARIBOR	Maribor
KRANJ	Kranj
NOVA GORICA	Nova Gorica
MURSKA SOBOTA	Murska Sobota
CELJE	Celje
VELENJE	Velenje
NOVO MESTO	Novo mesto
POSTOJNA	Postojna
PTUJ	Ptuj
KOPER - IZOLA - PIRAN	somestje Koper - Izola - Piran
KRŠKO - BREŽICE - SEVNICA	somestje Krško – Brežice - Sevnica
JESENICE - RADOVLJICA	Jesenice
TRBOVLJE - HRASTNIK - ZAGORJE OB SAVI	somestje Trbovlje – Hrastnik - Zagorje ob Savi
SLOVENJ GRADEC - RAVNE NA KOROŠKEM - DRAVOGRAD	somestje Slovenj Gradec - Ravne na Koroškem - Dravograd

5.3 IZOHRONE KOT MERILO ZA RAZMEJEVANJE FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ V SLOVENIJI

V prvem koraku smo identificirali središča FUO na celotnem slovenskem prostoru na podlagi prvega kriterija 15.000 prebivalcev v urbanem središču in ob upoštevanju SPRS. V drugem koraku pa smo uporabili enotno omejitev prostora na izohrona območja, ki po projektu ESPON 1.1.1. predstavljajo cono (prostor), v kateri je dnevno v povprečju največ »migracij« na delo in z njega in so določene na podlagi 45 minut trajajoče vožnje z osebnim avtomobilom iz centra FUO.³³ Prag 45 minut sloni na hipotezi, da do sodelovanja prihaja v razdalji vožnje na delo, ki traja do 45 minut.

V drugem koraku gre za to, da zadovoljimo še drugi del definicije FUO in sicer, da določimo vplivno ali gravitacijsko območje, v katerem prihaja do medsebojnega sodelovanja vseh območij, ki tvorijo FUO. Predlagana metodologija po projektu ESPON 1.1.1. za slovenski prostor ne pride v poštev, saj je 45-minutna izohrona prevelika. Pri upoštevanju tako velike izohrone bi na majhnem slovenskem prostoru dobili popačeno sliko, saj bi se marsikatera FUO prekrivala med seboj in vnašala »zmedo« v prostor in vsekakor na tak način ne bi zadostili osnovnemu cilju, da se FUO kot gradniki policentričnega razvoja razvijajo na podlagi sodelovanja in specifičnih funkcij posameznega FUO.

Pri določanju gravitacijskega območja posameznega FUO smo izbrali 30 minutno izohrono od središča posameznega FUO, ki je po našem mnenju bolj ustrezna za slovenski prostor. Poudariti je treba, da končno poročilo ESPON 1.1.1. predvideva uporabo 45 minutne izohrone, to je 45 minutno vožnjo z osebnim avtomobilom, za naš primer, pa smo uporabili 30 minutno vožnjo z javnim potniškim prometom. Tako imamo sedaj popolno sliko funkcionalnih urbanih območij v Sloveniji. Identificirali smo 15 urbanih središč kot urbana jedra posameznega FUO in nato določili 30-minutno izohrono okoli tega središča, ki predstavlja gravitacijsko ali vplivno območje posameznega FUO.

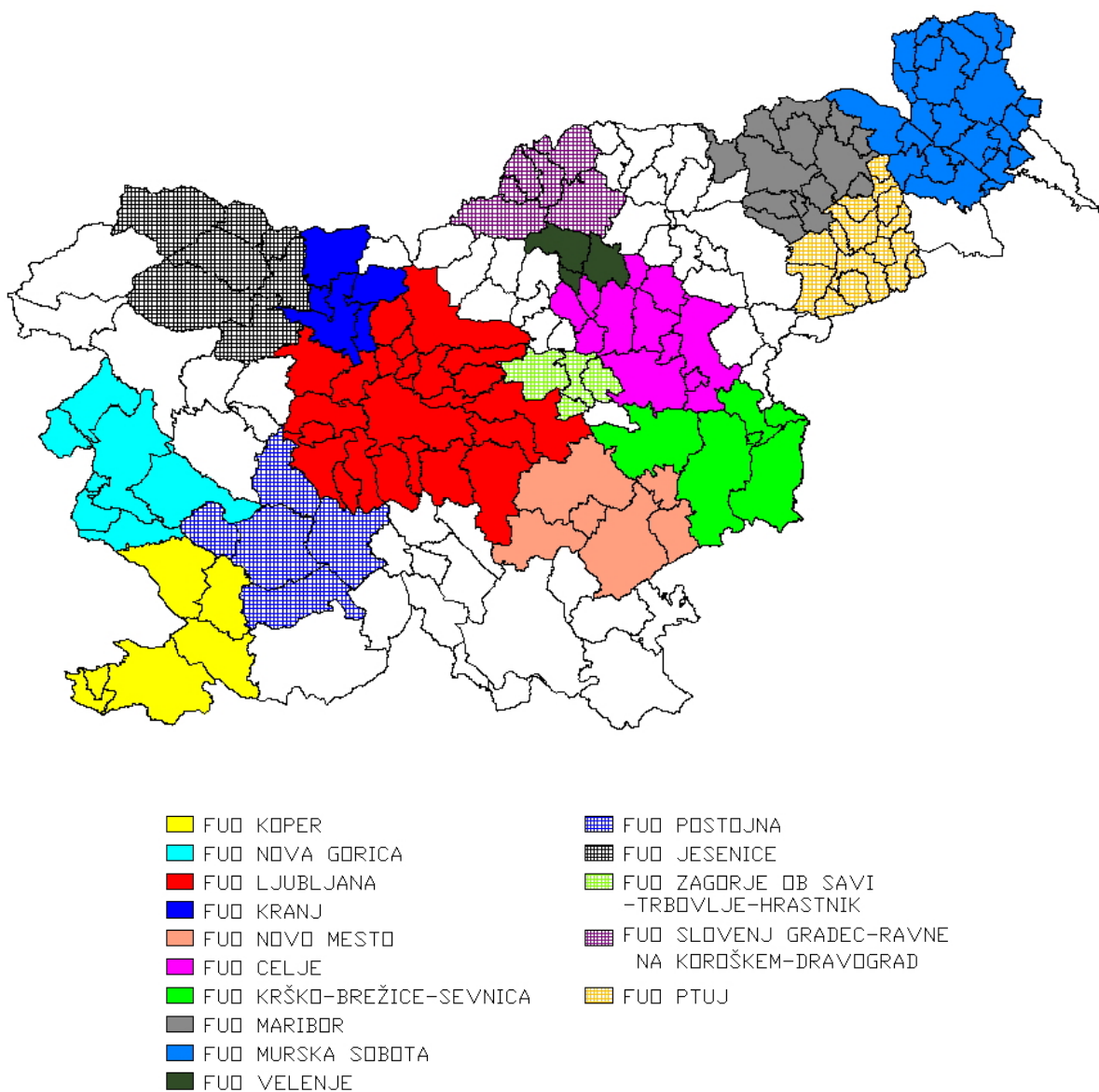
Preden preidemo na specifikacijo posameznega FUO in določitev, katere občine tvorijo

³³ Glej razdelka 3.3.1 in 4.2.1

posamezno FOU oziroma gravitacijsko območje, moramo na tem mestu razložiti še eno odstopanje, ki smo ga uporabili pri predlaganju nove metodologije klasificiranja FOU. Projekt ESPON 1.1.1. je metodo izohron predvidel z namenom, da poenoti metodologijo za celoten evropski prostor in sicer, da bi bila FOU razmejena na podlagi enotne metodologije ob neupoštevanju administrativnih meja (npr. občine, regije, pokrajine, dežele ipd.). Takšno razmejevanje po administrativnih mejah bi privedla do FOU, ki bi se razlikovala med posameznimi državami. Po projektu ESPON 1.1.1. gre razumeti, da so FOU neodvisna od nacionalnih (lokalnih) omejitev in da gre za območja, ki so na podlagi funkcionalne povezanosti ločena od ostalih. Za potrebe identifikacije in razmejevanja FOU v Sloveniji pa vendarle ne moremo mimo specifik, da je Slovenija precej razdrobljena na posamezne občine. Za namen diplomske naloge smo podatke o gravitacijskih območjih določili grafično s pomočjo krogov z radijem 25 kilometrov s središči v urbanih jedrih FOU. Pri naši izbiri 15 FOU se soočamo s problemom, da nimajo vsa FOU enako velikega vplivnega območja. Velikost vplivnega območja je v veliki meri odvisna tudi od morfologije terena in cestnega omrežja, kar je posebej opazno pri FOU Velenje ter Trbovlje-Zagorje ob Savi-Hrastnik, ki sta geografsko gledano tudi najmanjši FOU. Poudariti velja, da določitev gravitacijskih območij na tak način kot so določena v nalogi, ne odražajo nujno dejanskega stanja. Rezultate smo dobili tudi na podlagi lastne ocene o primerni velikosti vplivnega območja glede na tipologijo terena. V prihodnjih analizah FOU bodo lahko upoštevana različno velika gravitacijska območja. Kompromise pri določanju obsega FOU smo morali skleniti tudi zaradi prekrivanja gravitacijskih območij pri vseh FOU, razen pri FOU Nova Gorica, FOU Koper, FOU Postojna ter FOU Murska Sobota, kjer se velikost območja najbolje ujema z navodilom o izohroni.

5.4 FUNKCIONALNA URBANA OBMOČJA V SLOVENIJI

Na podlagi zgoraj opisane prirejene metodologije smo določili 15 funkcionalnih urbanih območij, ki so sestavljena iz urbanih središč in gravitacijskega območja, ki ga sestavljajo posamezne občine. V nadaljevanju so našteve vse občine, ki tvorijo gravitacijsko območje posameznega FUD, kar je prikazano tudi na spodnji sliki.

Slika 6: Funkcionalna urbana območja v Sloveniji

Funkcionalna urbana območja in občine, ki tvorijo njihovo gravitacijsko območje so:

FUO Ljubljana: Borovnica, Brezovica, Cerklje na Gorenjskem, Dobropolje, Dobrova - Polhov Gradec, Dol pri Ljubljani, Domžale, Grosuplje, Horjul, Ig, Ivančna Gorica, Kamnik, Komenda, Litija, Ljubljana, Lukovica, Medvode, Mengeš, Moravče, Škofja Loka, Škofljica, Šmartno pri Litiji, Trzin, Vodice, Vrhnika.

FUO Maribor: Benedikt, Duplek, Hoče – Slivnica, Kungota, Lenart, Maribor, Miklavž na Dravskem polju, Pesnica, Rače – Fram, Ruše, Selnica ob Dravi, Starše, Sveta Ana, Šentilj, Trnovska vas.

FUO Koper: Divača, Hrpelje-Kozina, Izola, Koper, Piran, Sežana.

FUO Celje: Braslovče, Celje, Dobje, Dobrna, Laško, Polzela, Prebold, Šentjur, Štore, Vojnik, Žalec.

FUO Nova Gorica: Ajdovščina, Brda, Kanal, Komen, Miren – Kostanjevica, Nova Gorica, Šempeter – Vrtojba.

FUO Novo Mesto: Dolenjske Toplice, Mirna Peč, Novo mesto, Šentjernej, Škocjan, Trebnje, Žužemberk.

FUO Murska Sobota: Apače, Beltinci, Cankova, Črenšovci, Dobrovnik, Gornja Radgona, Gornji Petrovci, Grad, Hodoš, Kobilje, Križevci pri Ljutomeru, Kuzma, Ljutomer, Moravske toplice, Murska Sobota, Odranci, Puconci, Radenci, Razkrižje, Rogašovci, Sveti Jurij ob Ščavnici, Šalovci, Tišina, Turnišče, Velika Polana, Veržej.

FUO Kranj: Kranj, Naklo, Preddvor, Šenčur, Trzič.

FUO Krško-Brežice-Sevnica: Bistrica ob Sotli, Brežice, Kozje, Krško, Sevnica.

FUO Velenje: Šmartno, Šoštanj, Velenje.

FUO Postojna: Cerknica, Logatec, Pivka, Postojna, Vipava.

FUO Jesenice: Radovljica, Bled, Bohinj, Jesenice, Kranjska Gora, Železniki, Žirovnica.

FUO Trbovlje-Zagorje ob Savi-Hrastnik: Hrastnik, Trbovlje, Zagorje ob Savi.

FUO Slovenj Gradec-Ravne na Koroškem-Dravograd: Črna na Koroškem, Dravograd, Mežica, Prevalje, Ravne na Koroškem, Slovenj Gradec.

FUO Ptuj: Hajdina, Ptuj, Destnik, Kidričevo, Dornava, Gorišnica, Juršinci, Markovci, Videm, Majšperk, Žetale, Podlehnik, Zavrč, Cerkevjak, Sv. Andraž v Sl. goricah.

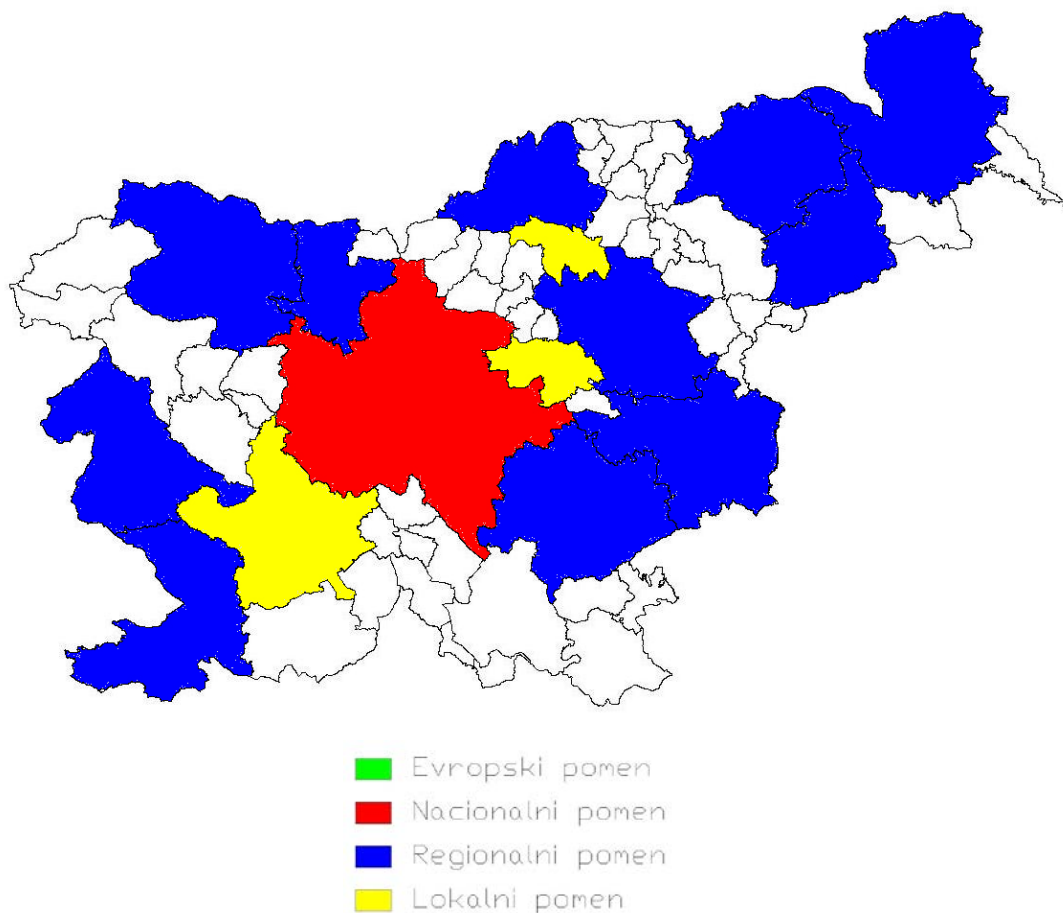
5.5 KLASIFIKACIJA FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ

Za klasifikacijo FUO smo upoštevali sedem kriterijev oziroma funkcij za vsako posamezno FUO, jih ovrednotili s točkami in na podlagi povprečnih ocen določili tipologijo FUO. Za lažje razumevanje bomo v nadaljevanju predstavili rezultate klasificiranja funkcij FUO in obrazložili vseh sedem kriterijev.

5.5.1 Funkcije funkcionalnih urbanih območij in njihov pomen

Prebivalstvo:

Podatki o prebivalstvu po občinah so iz leta 2005.³⁴ Za podatke o prebivalstvu v urbanih središčih smo vzeli prebivalstvo mestnega naselja in naselja mestnega značaja po občinah v letu 2005 za občine z več kot 10000 prebivalci³⁵. Prebivalstvo mestnega naselja in naselja mestnega značaja smo obravnavali le v občinah z več kot 10000 prebivalci. Na sliki so prikazana FUO in njihov pomen. Močno izstopa ljubljansko FUO, medtem ko so najšibkejša FUO Postojna, FUO Trbovlje-Zagorje ob Savi-Hrastnik ter FUO Velenje.

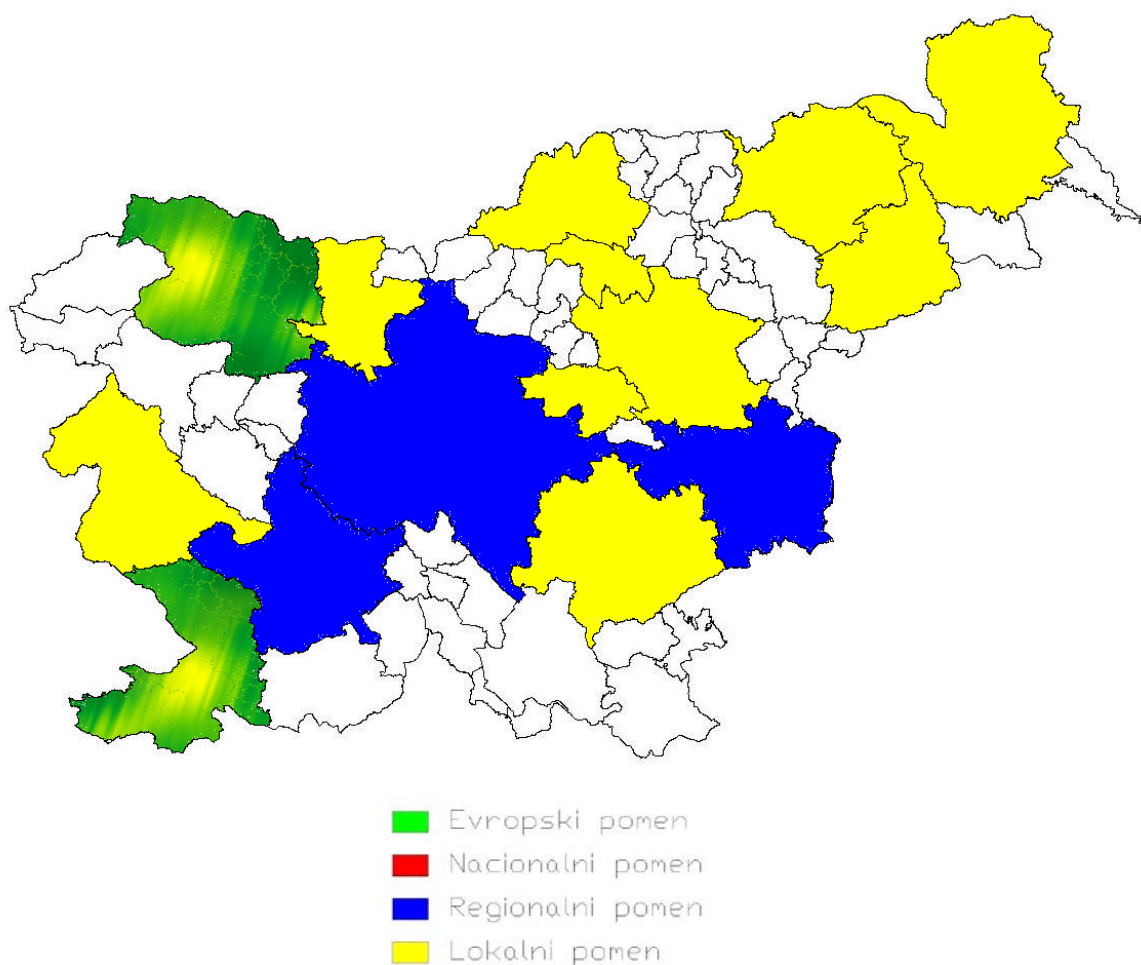
Slika 7: FUO in prebivalstvo

³⁴ Vir: <http://www.stat.si/doc/statinf/2005/si-160.pdf> (21.5.2006)

³⁵ Vir: http://www.stat.si/Letopis/2005/34_05/34-01-05.xls (21.5.2006)

Turizem:

Kriterij za turizem je število ležišč namenjenih v turistične namene. V analizo smo zajeli le občine z več kot 5000 prebivalci, saj je vpliv manjših občin zanemarljivo majhen. Podatke smo dobili za leto 2004.³⁶ Rezultat nam prikazuje FOU Koper in FOU Jesenice kot dve območji z največjimi turističnimi potenciali. Poudariti je treba, da je zahtevan kriterij o številu postelj vprašljiv, saj je zveza med posteljo in turizmom šibka. Po našem mnenju bi lahko bil uporabljen kriterij dobiček od turizma.

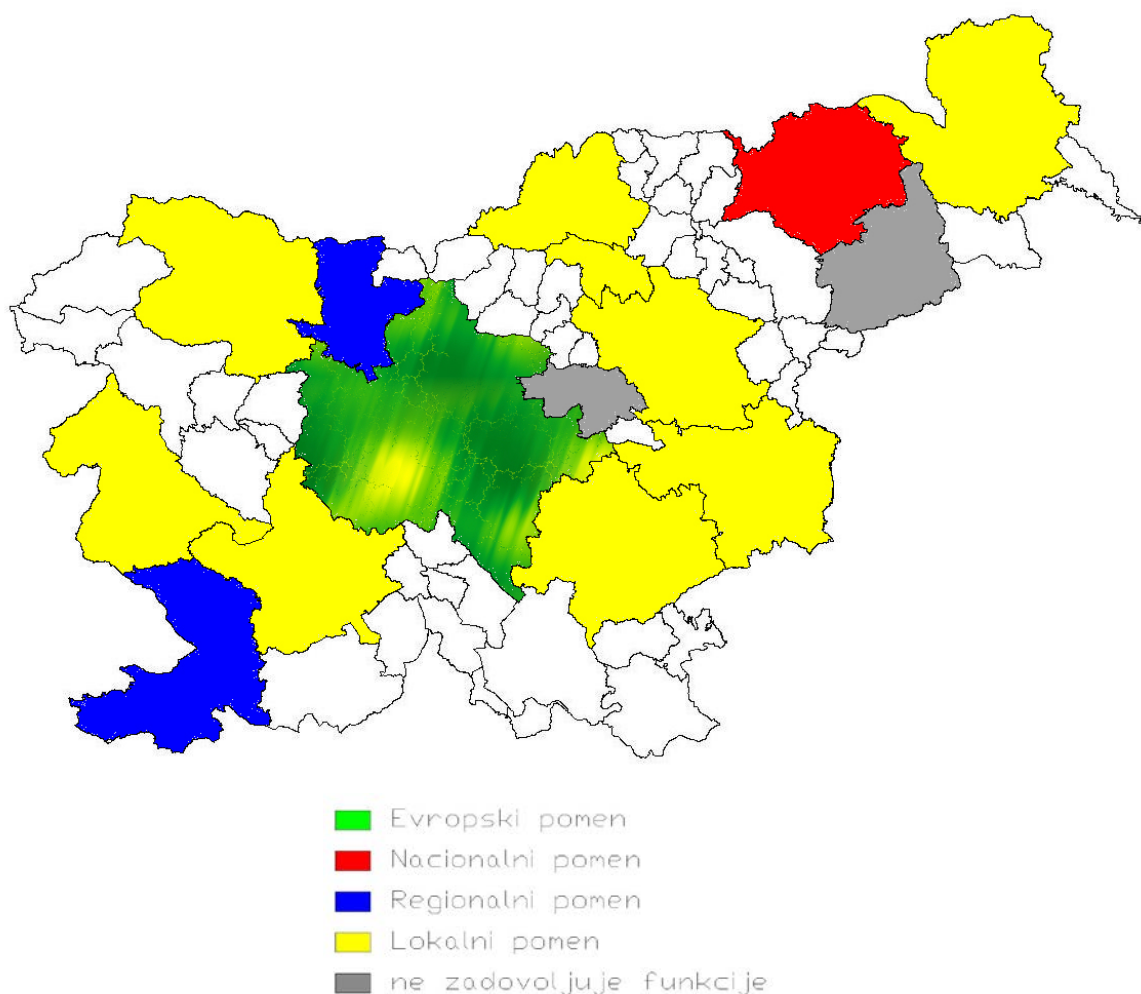

Slika 8: FOU in turizem

³⁶ Vir: http://www.stat.si/pxweb/Database/Ekonomsko/21_gostinstvo_turizem/01_21181_nastanitev_obcine/01_21181_nastanitev_obcine.asp. (21.5.2006)

Visokošolsko izobraževanje:

Kot podatke o visokošolskem izobraževanju smo vzeli število študentov na višjih strokovnih šolah, univerzah in samostojnih visokošolskih zavodih v šolskem letu 2004/05.³⁷ Rezultat nam prikaže FOU Ljubljana kot glavno izobraževalno središče evropskega pomena in FOU Maribor kot drugo največje izobraževalno središče. Opazimo tudi, da FOU Ptuj in FOU Trbovlje - Zagorje ob Savi - Hrastnik nimata izobraževalnih centrov in ne zadovoljujeta funkcije. Opazni sta še FOU Kranj in FOU Koper, ki sta regionalnega pomena.

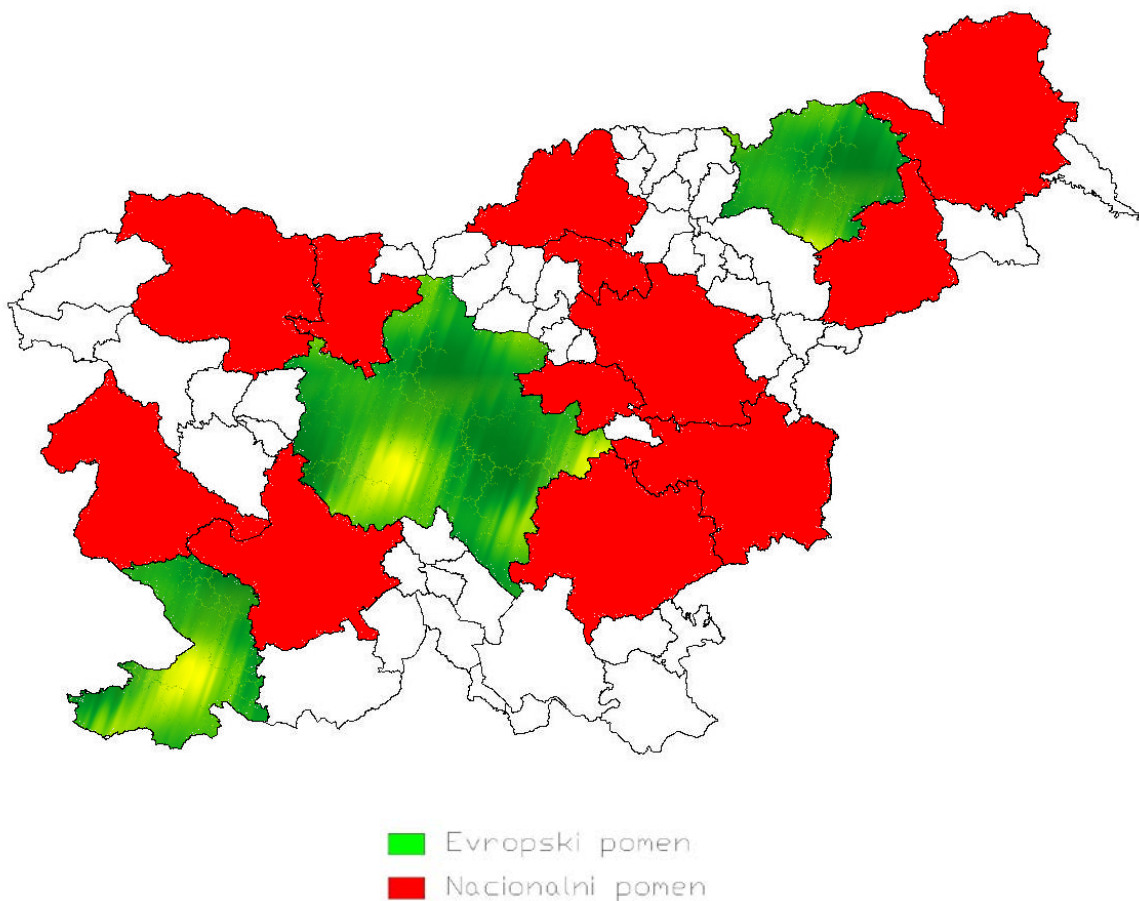

Slika 9: FOU in visokošolsko izobraževanje

³⁷ Vir: <http://www.stat.si/doc/statinf/2004/si-381.pdf> (21.5.2006)

Administrativna funkcija:

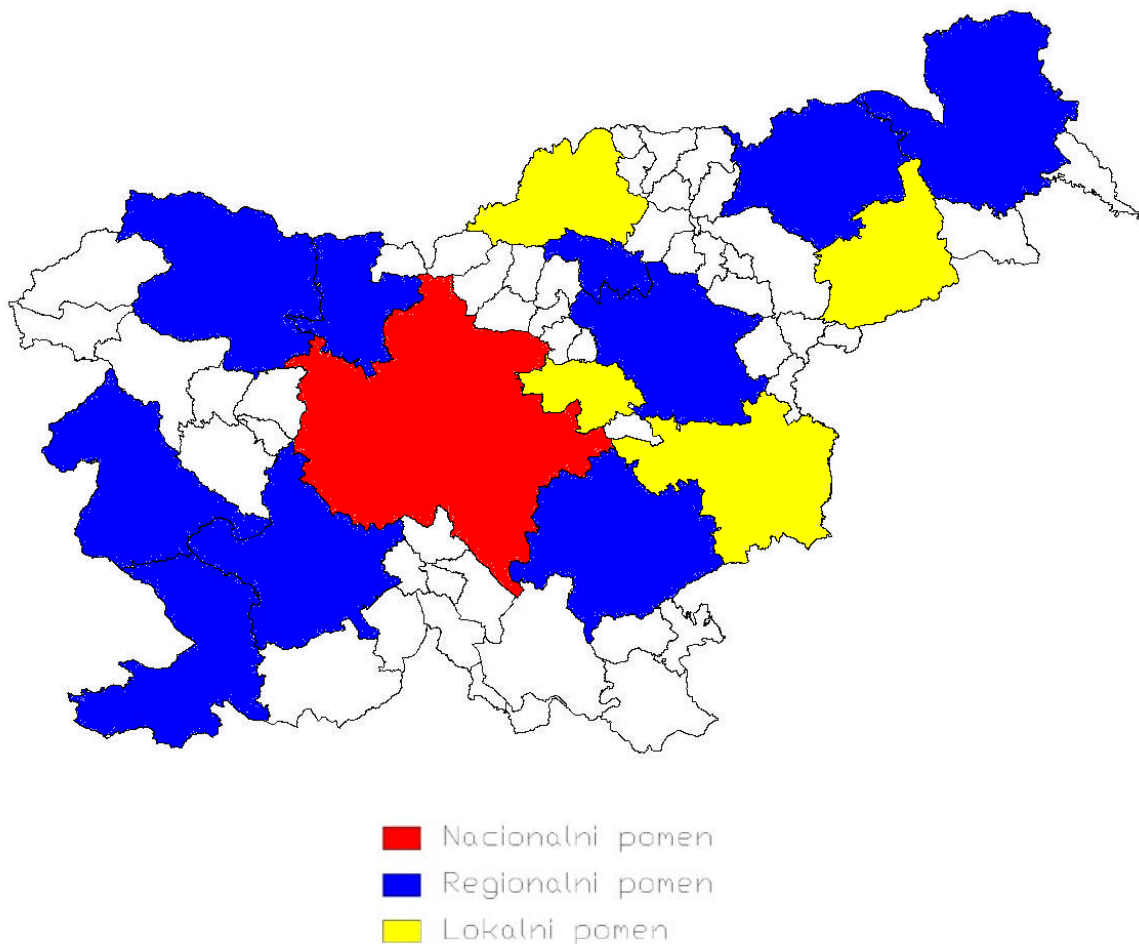
Pri administrativni funkciji smo upoštevali vlogo, kakršno predpisuje SPRS za pomembnejša središča. SPRS opredeljuje središča mednarodnega pomena, nacionalnega pomena ter regionalnega pomena. Izpostavljena so predvsem tri glavna mednarodna središča v FUO Ljubljana, FUO Koper in FUO Maribor.

Slika 10: FUO in administrativna funkcija

Privatni sektor:

Podatek, ki karakterizira privatni sektor, je število sedežev 500 najboljših podjetij po dobičku v letu 2002³⁸, ki so v posameznem FUU. Najmočnejše je FUU Ljubljana z 214 najboljšimi podjetji po dobičku v državi. Zapostavljene so FUU Ptuj, FUU Slovenj Gradec-Ravne na Koroškem-Dravograd, FUU Trbovlje- Zagorje ob Savi-Hrastnik ter FUU Krško-Brežice-Sevnica.

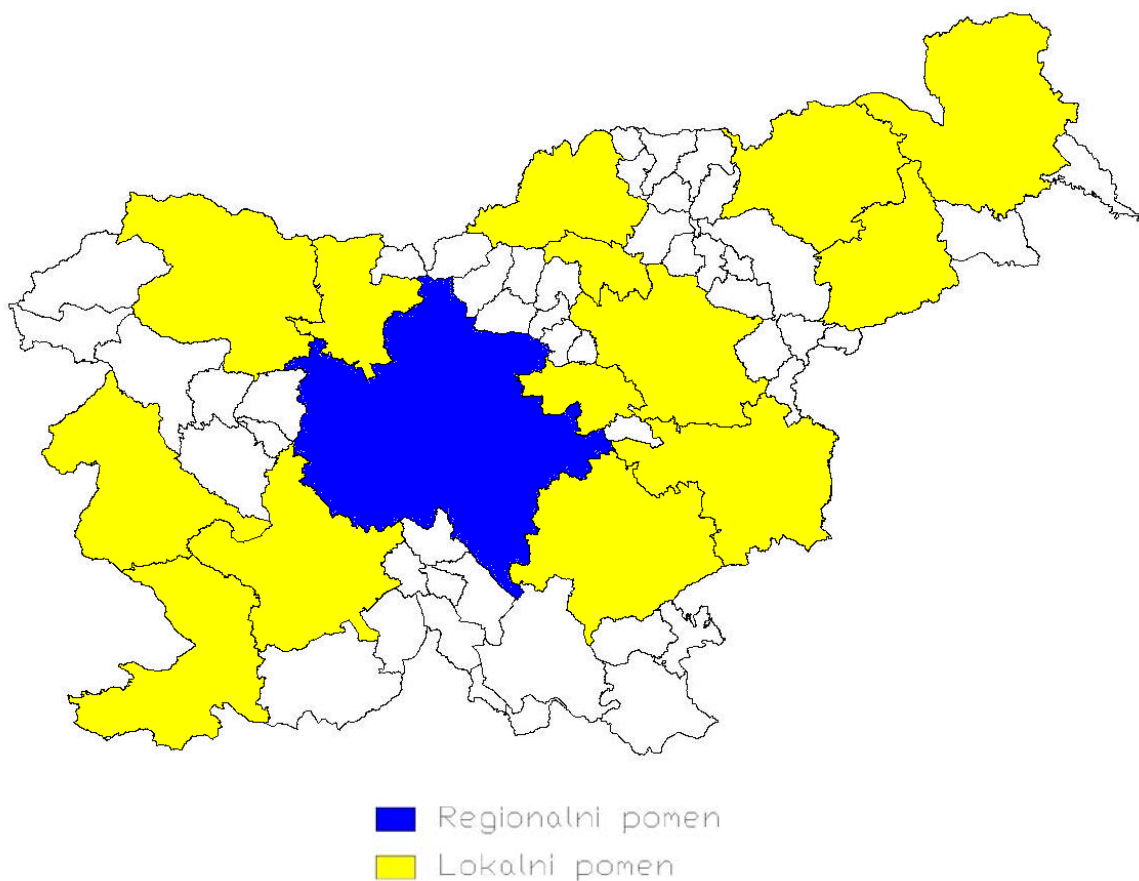

Slika 11: FUU in privatni sektor

³⁸ Vir: www.gvin.com/Lestvice/2002/NajvecjaPodjetjaPoPrihodkih2002.xls (21.5.2006)

Industrija:

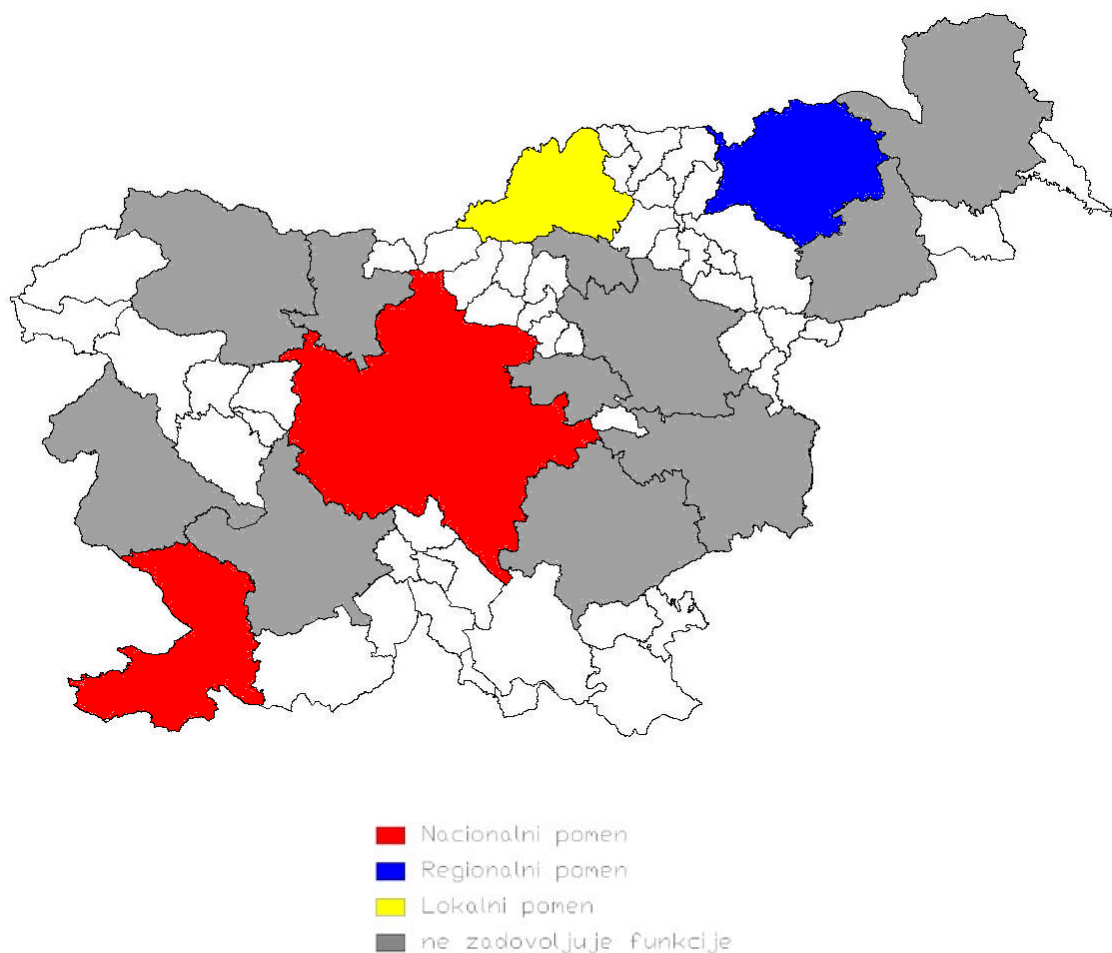
Podatek, ki opredeljuje funkcijo industrije je bruto dodana vrednost (BDV) v milijonih evrov v sektorjih C,D,E in F industrije. Podatek smo na prošnjo dobili na SKEP - Služba za konjunkturo in ekonomsko politiko, kjer so nam podali vrednost bruto dodane vrednosti za izbrane občine za dejavnost industrije C, D, E, F po SKD klasifikaciji v letu 2004. V analizi smo obravnavali samo občine z več kot 15.000 prebivalci. Rezultat nam prikaže zelo monocentrično sliko, saj je FOU Ljubljana z 1.740 milijoni evrov daleč najbogatejše FOU, ki ima regionalni pomen. Na drugem mestu je FOU Maribor z 414 milijoni evrov BDV iz industrije.

Slika 12: FOU in industrija

Transport:

Ker ESPON-ov kriterij navaja pri transportu, da je FUO že samo s prisotnostjo aerodroma/luke klasificirano kot lokalnega pomena, smo upoštevali tudi aerodrome v Slovenj Gradcu, Mariboru in Piranu. Za mariborski aerodrom smo dobili podatek, da prevozi 50.000 potnikov na leto³⁹, podatkov o prevoženih potnikih za letališči Slovenj Gradec in Piran nismo dobili, vsekakor pa lahko ocenimo, da ne presegajo 2% nacionalnega prevoza potnikov, kar bi bilo 25.000 potnikov in bi ju uvrstilo na regionalni nivo. Aerodrom Ljubljana opravi letno 1.200.000 prevozov potnikov.⁴⁰ Kriterij ne upošteva cestnega in železniškega prometa potnikov in tovora, kar je po našem mnenju pomanjkljivost, saj je Slovenija na V. in X. prometnem koridorju.

Slika 13: FUO in transport

³⁹ Vir: <http://www.mladina.si/dnevnik/72769/> (21.5.2006)

⁴⁰ Vir: <http://www.ljuairport.si/vsebina.asp?IDM=71> (21.5.2006)

5.5.2 Primer klasifikacije funkcionalnega urbanega območja Ljubljana

Kot že omenjeno, smo vseh petnajst funkcionalnih urbanih območij v Sloveniji na podlagi prirejene metodologije in povprečne ocene klasificirali kot MEGA, transnacionalno/nacionalno FUU ali regionalno/lokalno FUU. V prilogah so predstavljene tabele za vsako posamezno FUU in določitev njihove tipologije. Za lažje razumevanje bomo na tem mestu predstavili naše največje funkcionalno urbano območje Ljubljana.

FUU Ljubljana obsega 25 občin, med katerimi so največje Ljubljana (266.845 preb.), Domžale (30.922 preb.), Kamnik (27.044 preb.), Škofja loka (22.246 preb.) ter Vrhnika (18.011 preb.). Ljubljana se kot središče FUU na državni ravni razvija kot državno središče in najpomembnejše državno prometno vozlišče, skoncentrirane so tudi najvišje funkcije, vrhunske ustanove, osrednje poslovne, kulturne, storitvene in oskrbne dejavnosti ter institucije pomembne za vso državo. Ljubljana se razvija tudi kot središče mednarodnega pomena, saj zagotavlja politične, upravne, prometne, kulturne in druge storitve vsem prebivalcem Slovenije ter se s tem razvija v mednarodnem prostoru v mednarodno konkurenčno prestolnico.

Jedro FUU Ljubljana predstavlja Ljubljana kot nacionalno središče mednarodnega pomena ter sateliti Škofja Loka in somestje Domžale-Kamnik kot središči regionalnega pomena ter Logatec, Vrhnika, Grosuplje in Litija kot središča medobčinskega pomena.

PREBIVALSTVO: S 509.837 prebivalci je FUU Ljubljana največja v Sloveniji. Največja je v središču območja Ljubljana, obdajajo pa jo sorazmerno veliki centri kot je Škofja Loka ter somestje Domžale-Kamnik, ki zastopata vlogo regionalnih središč. Sledijo Vrhnika, Grosuplje ter Litija kot središča medobčinskega pomena. S 509.837 prebivalci se FUU Ljubljana uvrsti med FUU NACIONALNEGA pomena ter si prisluži 3 TOČKE.

TURIZEM: Za turistično funkcijo FUU je treba upoštevati število postelj v FUU. Poudariti je treba, da je Ljubljana z nekaj manj kot 5000 posteljami daleč najmočnejša v območju, saj z velikim zaostankom sledijo Kamnik in Medvode s 608 oz. 524 posteljami. S 6.965 posteljami se FUU Ljubljana uvrsti med FUU REGIONALNEGA pomena ter si prisluži 2 TOČKI.

IZOBRAŽEVANJE: Z 59.255 študenti na višjih strokovnih šolah, univerzah in samostojnih izobraževalnih zavodih je FOU Ljubljana največji center izobraževanja v državi. Z 59.255 študenti se FOU Ljubljana uvrsti med FOU EVROPSKEGA pomena in si prisluži 4 TOČKE.

ADMINISTRATIVNA FUNKCIJA: Ljubljana kot središče FOU Ljubljana ima status mednarodnega ali evropskega središča ter si tako prisluži 4 TOČKE.

PRIVATNI SEKTOR: V FOU Ljubljana ima sedež kar 214 od 500 najboljših podjetjih po dobičku, od teh je kar 182 v Ljubljani. Na lestvici se uvrsti med FOU NACIONALNEGA pomena in si prisluži 3 TOČKE.

INDUSTRIJA: Z 1.740 mio € je FOU Ljubljana tudi najbogatejše območje v Sloveniji. Samo Ljubljana ima BDV iz naslova sektorjev C,D,E,F industrije 1.347 mio € Na lestvici se FOU Ljubljana uvrsti med FOU REGIONALNEGA pomena in si prisluži 2 TOČKI.

TRANSPORT: Projekt ESPON 1.1.1. obravnava le FOU z letališčem in/ali pristaniščem. Pomanjkljivost ESPON-ove metodologije je v tem, da ne obravnava cestnega tovornega prometa, kjer bi vloga logističnega terminala v BTC zavzemala pomembno vlogo. Po transportni funkciji se je FOU Ljubljana, zaradi aerodroma Brnik, uvrstila med FOU NACIONALNEGA pomena in si prislužila 3 TOČKE.

FOU Ljubljana se je po ESPON-ovih kriterijih kot pričakovano uvrstila na najvišjo stopnjo organiziranosti v državi in je s povprečjem 3 točk MEGA⁴¹, kljub temu, da ji naziv pripada že s statusom glavnega mesta.

⁴¹ Glej razdelek 3.3.4

5.6 LESTVICA FUNKCIONALNIH URBANIH OBMOČIJ IN NJIHOVA TIPOLOGIJA KOT REZULTAT KLASIFIKACIJE

Enako kot je predstavljen zgornji primer FOU Ljubljana, smo klasificirali tudi ostala FOU in na podlagi povprečne ocene naredili spodnjo lestvico. Slika FOU, njihova jakost in porazdelitev nam tako predstavljajo policentrični sistem FOU v Sloveniji po prilagojeni metodologiji iz projekta ESPON 1.1.1. Ker je vse le rezultat interpretacije kriterijev iz projekta ESPON 1.1.1. ni nujno, da je predstavljena hierarhija tudi v dejanskem stanju, saj je kriterijev premalo in le-ti so preveč ohlapni.

1. mesto: *S 3 točkami* je FOU Ljubljana edina MEGA v Sloveniji.

2. mesto: *Z 2,57 točke* je po prirejani metodologiji ESPON-a FOU Koper tudi MEGA.

3. mesto: *Z 2,14 točke* je FOU Maribor NACIONALNO/TRANSNACIONALNO FOU.

4. mesto: *Z 1,86 točke* je FOU Jesenice NACIONALNO/TRANSNACIONALNO FOU.

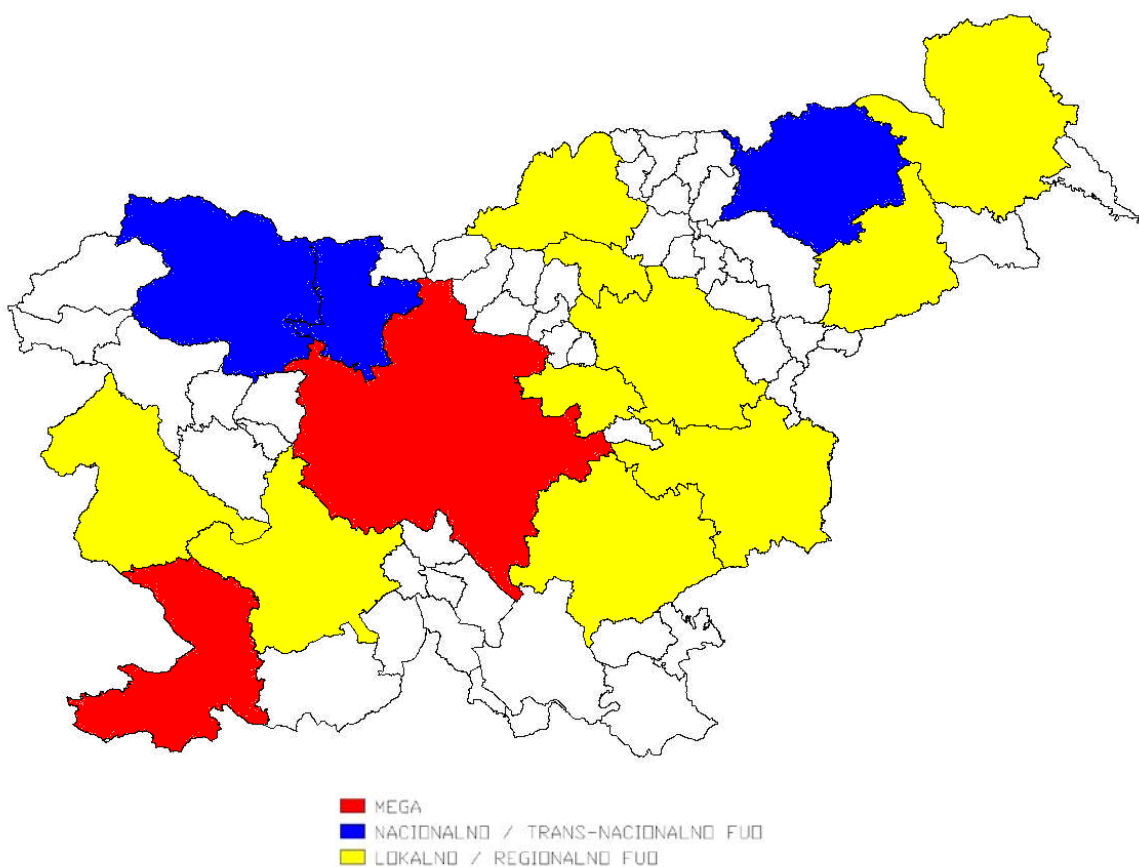
5. mesto: *Z 1,57 točke* je FOU Kranj NACIONALNO/TRANSNACIONALNO FOU.

- od 6. do 12. mesta: *Z 1,43 točke* so enake tipologije FOU Krško-Brežice-Sevnica, Celje, Nova Gorica, Novo Mesto, Murska Sobota, Postojna ter Slovenj Gradec-Ravne na Koroškem –Dravograd in so vse REGIONALNO/LOKALNO FOU.

13. mesto: *Z 1,29 točke* je FOU Velenje REGIONALNO/LOKALNO FOU.

14. mesto: *Z 1,14 točke je FOU Ptuj REGIONALNO/LOKALNO FOU.*

15. mesto: *Z 1,00 točko je FOU Trbovlje-Zagorje ob Savi-Hrastnik
REGIONALNO /LOKALNO FOU in najšibkejša FOU v Sloveniji.*

Slika 14: Tipologija funkcionalnih urbanih območij

5.7 KOMENTAR KRITERIJEV

Metodologija po projektu ESPON 1.1.1. je v osnovi dobro zasnovana, saj vključuje najpomembnejše vidike sistema poselitve v Evropi. Vključuje sklope o številu prebivalstva, visokošolskega izobraževanja, industrije, prometa, lokacije sedežev podjetij, administrativni status ter turizem, vendar je prirejena za makro nivo in večja mesta, zato pa je na primeru Slovenije in njenih srednje velikih ter manjših mest potrebna bolj poglobljena diskusija.

Glede na rezultate, ki smo jih dobili, je treba poudariti vlogo in uvrstitev nekaterih FOU. FOU Koper se je na podlagi prirejene metodologije uvrstilo kot MEGA, čeprav je eden glavnih kriterijev za klasifikacijo MEGA, 500.000 prebivalcev. Velemestna razvojna območja ali MEGA obravnava druga metodologija od metodologije FOU (ESPON, 2005:116) in ob tem je treba poudariti tudi medsebojno neusklajenost ESPON-ove metodologije klasificiranja FOU ter metodologijo določanja in klasificiranja MEGA. V naši metodologiji prikažemo FOU Koper kot MEGA, čeprav bi bile potrebne še nadaljnje analize za potrditev tega naziva za to območje.

FOU Jesenice izstopa predvsem zaradi točk pridobljenih iz funkcije turizma, kar pa objektivno gledano, ne more podati prave ocene o jakosti nekega območja, ker so ostale funkcije šibke.

Omeniti moramo še FOU Kranj, ki smo mu določili manjše gravitacijsko območje in ne ustreza 30 minutni izohroni, kar je posledica utesnjene lege tega območja med FOU Ljubljana in FOU Jesenice. Kranj bi lahko kot samostojni center in glede na njegovo lego blizu Ljubljane upoštevali tudi kot sestavni del FOU Ljubljana. FOU-u Velenje in FOU-u Trbovlje-Zagorje ob Savi-Hrastnik smo iz istih razlogov kot FOU Kranj prilagodili vplivno območje glede na njihovo lego in ne ustrezajo točni 30 minutni izohroni.

V metodologiji se postavlja tudi vprašanje interpretacije kriterijev. Tak primer je visokošolsko izobraževanje, kjer bi lahko upoštevali študente tudi po kraju bivanja ali po kraju sedeža univerze. Glede visokošolskega izobraževanja je treba poudariti, da se FOU klasificira na lokalni nivo že z zadovoljtvijo kriterija o prisotnosti izobraževalnega centra, kar pa je tudi ne

merodajni rezultat, saj enako kot turizem nima enake teže kot npr. število prebivalstva. Vprašljivo je tudi to, ali se res dvigne pomen FUU že samo s tem, da ima en izobraževalni zavod in nekaj študentov. Teoretično bi po navodilu projekta ESPON 1.1.1. tako FUU imelo vsaj lokalni pomen in eno točko, ki bi na lestvici samo zaradi tega izstopila od drugega primerljivega FUU. Problem je sledeči: kakšno zaslugo ima ta izobraževalna ustanova, da je povzdignila celotno FUU v ESPON-ovi luči na višji nivo?

Vprašljiv je tudi kriterij turizma, saj daje prednost območjem ob morju (FUU Koper) in hribovitem svetu (FUU Jesenice), poleg tega pa ta metodologija enači kazalnik števila postelj v turizmu z ostalimi pomembnejšimi kazalniki. V primeru funkcije turizma je veliko točk dobilo FUU Jesenice in jo tudi visoko uvrstilo, kar pa ne pomeni, da je to realna jakost FUU. Vprašljiva je tudi v okviru metodologije povezava med številom postelj in turizmom, glede na to, da je Slovenija majhna in dobro dostopna in s tem je tudi potreba po prenočiščih vezanih na turistični kraj manjša.

Omeniti je treba tudi funkcijo prometa, ki ne upošteva cestnega in železniškega prometa, ki imata veliko vlogo v funkciji transporta oseb in tovora. Kriterij o prometu bi moral upoštevati vsaj še promet preko tovornih terminalov (BTC, Sežana, Jesenice, itd).

Kriterij industrije uvršča FUU Ljubljana z 1.740 mio €BDV na nivo regionalnega pomena, medtem ko so ostale pa so lokalnega pomena. Učinkovitejša za Slovenijo bi bila lestvica z manjšimi intervali.

Glede privatnega sektorja se nam zdi kriterij sedežev 500 najboljših podjetij po dobičku primeren kljub temu, da se nekateri raziskovalci nagibajo raje k stotim podjetjem, vendar na primeru samo stotih sedežev TOP podjetij, bi bila velika večina le-teh locirana v Ljubljani.

Kot vidimo, ta metodologija ni najbolj uporabna za slovenski prostor, saj so intervali v lestvici nekaterih funkcij preveliki in tudi definicija le-teh je prešibka. Prešibka definicija pa pušča za sabo možnost delno samostojne interpretacije in uporabo različnih podatkov. Metodologijo smo priredili za slovenski prostor in slovenskim razmeram, saj je splošna metodologija, kakršna je predstavljena v končnem poročilu, težko uporabna za tako specifično

državo kot je Slovenija.

V nadaljevanju sledi ocena kazalcev in morebitni predlog za izboljšanje.

Za Slovenijo bi bili ugodni kazalci:

- prebivalstvo;
- privatni sektor (sedež 500 najboljših podjetij po dobičku);
- administrativna funkcija;
- 30 minutna izohrona iz središča FUU.

Pogojno sprejemljivi kazalci so:

- turizem: primernejši pokazatelj bi bil dobiček od turizma;
- visokošolsko izobraževanje: dodatni potrební kazalec bi lahko bil še število dijakov na srednjih in poklicnih izobraževalnih centrih;
- transport: projekt ESPON 1.1.1. ne upošteva kopenskega prometa, ki pa ima v Sloveniji odločilen pomen zaradi X. in V. koridorja, po katerih potuje tudi ves tovor po državi; pomemben dodatni kazalec bi bil tudi količina tovora na najpomembnejših tovornih terminalih;

Slab kazalec:

- industrija: že samo dejstvo, da so vsa FUU v Sloveniji razvrščena v samo dva nivoja je vprašljivo. Primernejša bi bila lestvica z več intervali ali pa uporaba kakšnega drugega kazalca namesto BDV.

5.8 KOMENTAR REZULTATOV IN METODOLOGIJE

Dobili smo FUU kot centre v policentričnem prostoru po prirejeni metodologiji iz projekta ESPON 1.1.1. Na podlagi rezultatov klasifikacije opazimo porazdelitev in jakost posameznih FUU. Takoj opazimo, da so se tri FUU uvrstila na dno lestvice in sicer FUU Ptuj, FUU Velenje ter FUU Trbovlje - Zagorje ob Savi - Hrastnik. V nadaljnjih analizah FUU bi bilo smiselno upoštevati te šibke FUU skupaj z sosednjimi večjimi FUU. Tako bi lahko FUU Trbovlje - Zagorje ob Savi - Hrastnik upoštevali skupaj z FUU Ljubljana ali FUU Celje. FUU

Velenje bi lahko zaradi svoje šibke vloge upoštevali skupaj s FOU Slovenj Gradec - Ravne na Koroškem - Dravograd oziroma FOU Celje. FOU Ptuj se izkaže kot zelo šibko FOU, ki bi ga lahko upoštevali skupaj s FOU Maribor. Omeniti je treba tudi FOU Kranj in FOU Jesenice, ki sta po prirejeni metodologiji približno enako močna in bi ju lahko upoštevali tudi skupaj kot protiutež FOU Ljubljana. Za analizirati bi bila tudi varianta FOU, ki bi združilo FOU Ljubljana in FOU Kranj.

Tri FOU so se uvrstila kot nacionalna / transnacionalna FOU. FOU Maribor je glede na svojo lego in lastnosti eno najpomembnejših FOU za Slovenijo. FOU Maribor ima možnosti za čezmejno sodelovanje s sosednjim Gradcem v Avstriji. Skupaj s FOU Ptuj pa lahko tvori pomembno vez pri sodelovanju z Varaždinom na Hrvaškem. FOU Jesenice ob meji z Avstrijo predstavlja možnost za sodelovanje in povezovanje s sosednjimi mesti kot so Celovec in Beljak v Avstriji. Čeprav je prirejena metodologija uvrstila FOU Jesenice na visoko mesto, velja še enkrat poudariti možno kombinacijo, ko bi lahko FOU Jesenice in FOU Kranj tvorile eno FOU. FOU Koper je locirano ob italijanskem Trstu in perspektiva tega območja je v čezmejnem gospodarskem povezovanju in sodelovanju. Pomembno povezovalno vlogo z Italijo ima tudi FOU Nova Gorica, ki že sedaj dobro sodeluje s sosednjo Gorico v Italiji. FOU Krško - Brežice - Sevnica ob X. koridorju pa ima možnosti povezovanja in sodelovanja z Zagrebom.

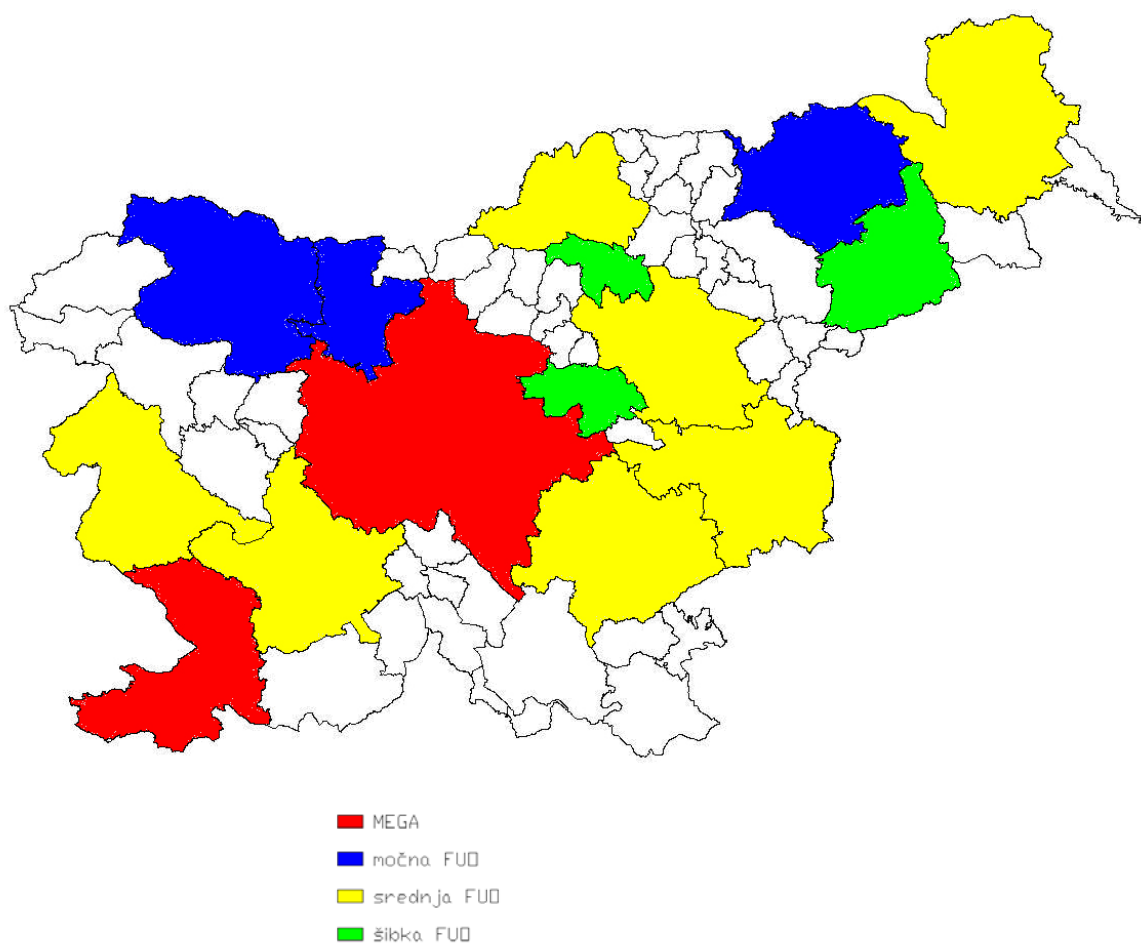
Nanašanje na SPRS kot temeljni državni dokument o usmerjanju razvoja v prostoru nam je omogočilo dodatno identifikacijo središč FOU Murske Sobote ter Postojne. Vseh ostalih trinajst FOU je izpolnjevalo pogoj o številu prebivalcev v urbanem središču. Kljub temu, da niti Postojna niti Murska Sobota nista izpolnjevali pogojev, da bi lahko bili središči funkcionalnih urbanih območij, sta po prirejeni metodologiji dosegli višjo uvrstitev kot FOU Ptuj, FOU Velenje ter FOU Trbovlje - Zagorje ob Savi - Hrastnik. Lahko zaključimo, da smo se pravilno odločili, ko smo upoštevali SPRS za določitev kot središča FOU tudi Postojno in Mursko Soboto. Kljub temu, pa se je po SPRS in tudi po kriteriju števila prebivalcev v urbanem središču izkazalo, da je v Sloveniji celo več centrov, ki bi tvorili policentrično urejen prostor kot v 60-ih letih. Kot že omenjeno je število regionalnih centrov ključnega pomena, saj preveliko število ni racionalno iz vidika nacionalnega gospodarstva, ob premajhnem številu pa je okrnjena osnovna ideja policentrizma. Kot zaključek lahko opozorimo na to, da

smo z uporabo kriterija o prebivalstvu in SPRS identificirali 15 središč, ki smo jim dali status središča FUU. Glede na to, da je postopek definiranja in določanja FUU nov v Sloveniji, bi bilo smotno v nadaljnjih analizah FUU upoštevati tudi kombinacije, ko so FUU združena v večja FUU. Kot možna varianta bi to lahko bila združitev FUU Trbovlje - Zagorje ob Savi - Hrastnik, FUU Celje in FUU Velenje v eno FUU.

Vprašanje ali naj bi bilo več ali manj FUU v Sloveniji je seveda stvar poglobljenih diskusij in še nadaljnjih študij. Vsekakor pa lahko pritrdimo, da je takšna metodologija zbiranja podatkov in klasificiranja uporabna v kolikor so dobro definirani kriteriji in njihovo vrednotenje. Analiza na ravni občin je zelo koristna, saj lahko z dovolj veliko bazo podatkov odkrijemo tista območja, ki imajo največje gospodarske in družbene potencialne in temu jih tudi primerno obravnavamo. Z zbranimi vsemi potrebnimi podatki o občinah, lahko v prihodnje oblikujemo taka FUU, ki se bodo razlikovala od ostalih po drugačnih funkcijah in nivojih zadovoljevanja le-teh.

Na podlagi rezultatov lahko naredimo še eno lestvico na podlagi doseženega števila točk in sicer:

- MEGA so FUU Ljubljana ter FUU Koper;
- močna FUU so FUU Maribor, FUU Kranj ter FUU Jesenice s povprečjem točk med 1,5 in 2,5;
- srednja FUU so FUU Nova Gorica, Krško-Brežice-Sevnica, Celje, Nova Gorica, Novo Mesto, Murska Sobota, Postojna ter Slovenj Gradec-Ravne na Koroškem –Dravograd s povprečjem med 1,3 in 1,5;
- šibka FUU so FUU Ptuj, FUU Velenje ter FUU Trbovlje-Zagorje ob Savi-Hrastnik s povprečjem 1,3 in manj.

Slika 15: Funkcionalna urbana območja glede na njihovo jakost

6. ZAKLJUČEK

Rdeča nit celotne diplome je policentrični prostorski razvoj, ki naj bi služil širšim ciljem uravnoteženega ekonomskega, družbenega in socialnega razvoja in FOU kot gradniki tega prostorskega razvoja. Kot smo že opisali se je policentrizem začel razvijati relativno zgodaj in skozi več kot stoletje doživel različne interpretacije. Bil je podkrepjen z raznovrstnimi teorijami, vendar je bila skupna točka vsemu vedno enakomeren prostorski razvoj. Vsi teoretiki so iskali primerno metodologijo za razvijanje policentrizma na določenem območju, bodisi na nacionalnem nivoju, pa tudi na evropskem nivoju, še zlasti v zadnjih desetletjih. Veliko je bilo predlaganih metod in popravkov teh metod, vendar mora vsaka metodologija tudi skozi politično sito, da se sprejmejo potrebni akti (nekoč plani, danes strategije), ki poganjajo kolesje policentričnega razvoja. Ob tem je potrebno poudariti, da večinoma danes razpolagamo z nacionalnimi strategijami, saj v evropskem prostoru šele v zadnjem času s pomočjo številnih programov in projektov spremljamo stanje v prostoru in iščemo rešitve, ki bi (tudi) skozi policentrično razvit prostor botrovale k bolj uravnoteženemu razvoju obče gledano. Vendar je potrebno opozoriti, da je zaenkrat evropski pogled usmerjen predvsem od zgoraj navzdol in torej mnogokrat ne upošteva specifik manjših držav članic Evropske unije oziroma specifik novih držav članic EU, ki vse »predstavljajo periferijo stare Evrope« in v danem trenutku ne pomenijo prave protiuteži pentagonu.

Za razliko od Evropske unije so njene države vključno s Slovenijo, koncept policentrizma poznale in se do njega opredeljevale predvsem od razcveta industrijske dobe dalje. Slovenija je policentrični prostorski razvoj predvidevala že v srednjeročnih in dolgoročnih planih in to nadaljuje tudi danes v strategijah. Koncept policentrizma se je tekom časa sicer spreminjal od vzpostavitve sistema mest na podlagi hierarhije do današnjega koncepta enakovrednih središč, vendar je osnovna ideja vedno enaka. Policentrični razvoj je vedno temeljil na urbanih središčih in njihovih gravitacijskih ali vplivnih območjih, predvsem pa je pomembno, da ta območja predstavljajo funkcionalno povezano celoto, v kateri lahko prebivalci zadovoljujejo svoje vsakdanje potrebe.

Ključna je vsebina definicije in predvsem metodologija določanja središč policentrično urejenega prostora, pa naj bodo to funkcionalne ali nodalne regije ali pa funkcionalna urbana

območja. Slednja predstavljajo »novost« pri opredeljevanju policentričnega razvoja prostora, prav tako je nova tudi metodologija, ki jo predlaga projekt ESPON 1.1.1. Še enkrat velja opozoriti, da je ta metodologija le prvi korak v nizu predlaganih ukrepov oziroma metodologij in vsekakor lahko upamo, da ni zadnja, saj se po tej metodologiji slovenskemu prostoru kot integriranemu delu evropskega prostora ne piše dobro, saj gre pri tem za pogled od »zgoraj navzdol«.

Prav zato je za nas bolj pomemben pogled od »spodaj navzgor«, saj se v tem smislu (prirejena) metodologija izkaže za bolj uspešno. Ob upoštevanju specifik slovenskega prostora in Strategije prostorskega razvoja Slovenije smo s prirejeno metodologijo identificirali petnajst funkcionalnih urbanih območij v Sloveniji, ki imajo gravitacijsko območje v 30-minutni izohroni v katerem so zajete občine, ki so znotraj te izohorone. Dobljena funkcionalna urbana območja so locirana enako, kot so locirana središča nacionalnega pomena v Strategiji prostorskega razvoja, kar kaže na policentrično sliko slovenskega prostora. Vsa ta funkcionalna urbana območja smo nadalje klasificirali glede na kodirni ključ iz projekta ESPON 1.1.1. na podlagi sedmih kriterijev, kjer pa smo ugotovili, da so nekateri od teh kriterijev oziroma kazalcev slabi oziroma le pogojno sprejemljivi.

Lahko zaključimo, da bi zgolj ob upoštevanju metodologije iz projekta ESPON 1.1.1. prišli do rezultatov, ki bi sicer predstavljali Slovenijo navzven kot eno najbolj policentričnih evropskih držav, pri pogledu od zgoraj navzdol. Po tej metodologiji bi tudi imeli več središč v slovenskem prostoru, pa vendarle ne bi bili upoštevani centri kot npr. Murska Sobota in Postojna. To pa pri pogledu od spodaj navzgor ne pomeni še bolj policentrično razvitega prostora Slovenije, ampak predstavlja korak nazaj pri razvijanju policentrično zasnovanega slovenskega prostora. To pa je tudi »v nasprotju« s SPRS in prav zaradi tega smo metodologijo po projektu ESPON 1.1.1. priredili za potrebe slovenskega prostora ob upoštevanju nacionalnih strategij. Na podlagi doslednega upoštevanja metodologije iz projekta ESPON 1.1.1., evropski prostor ne bo nikoli uspel preseči zgodovinskih razlik in ne bomo dobili primerne protiuteži pentagona. V kolikor koncepta policentrizma namreč ne bomo enakomerno razvijali na vseh ravneh evropskega prostora (začenši na regionalnem nivoju posamezne države), predvsem pa brez pogleda od »spodaj navzgor« in nato od »zgoraj navzdol«, tudi funkcionalna urbana območja kot gradniki policentričnega prostorskega

razvoja ne bodo dosegla svojega namena.

REFERENCE

Černe, A. 2005, Regionalne razlike in regionalno planiranje, Ljubljana, Dela - publikacija
Oddelka za geografijo št. 24, str. 125-136

Dolgoročni plan SR Slovenije za obdobje od leta 1986 do leta 2000, Uradni list SRS št.1/86

Drozg, V. 2005, Koncept policentrične ureditve Slovenije, Ljubljana, Dela - publikacija
Oddelka za geografijo št. 24, str. 147-158

ESPON 1.1.1. Potentials for polycentric development in Europe, 2005, Bruselj

ESPON 1.1.1. Potentials for polycentric development in Europe, Annex1., 2005, Bruselj

ESPON 1.1.3. Enlargement of the European Union and the wider European perspective as
regards its Polycentric Spatial Structure, 2006, Bruselj

Evropske prostorsko razvojne perspektive: V smeri uravnoteženega in trajnostnega razvoja
Evropske unije, 1999, Bruselj

Kokole, V. 1968, Funkcije naselij in omrežje centralnih krajev v Sloveniji, Urbanistični
inštitut SRS, Ljubljana

Kokole, V. 1975, Osnove policentričnega urbanega sistema v SR Sloveniji (Povzetek
ugotovitev, analiz, tez in argumentacije ter sklepov temeljne študije o urbanem sistemu),
Zavod za regionalno planiranje SRS, Ljubljana

Naprudnik, M. 2005, Regionalno in prostorsko planiranje ali regionalno - prostorsko
planiranje, Ljubljana, Dela - publikacija Oddelka za geografijo št. 24, str. 23-35

Ocena stanja in teženj v prostoru Republike Slovenije, 2001, Ministrstvo za okolje in prostor,
Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana,

Politika urejanja prostora Republike Slovenije, 2002, Ministrstvo za okolje in prostor, Urad
RS za prostorsko planiranje, Ljubljana,

Proposed methodology for new functional urban areas (FUA) classification in Slovenia - according to the methodology of the ESPON Project 1.1.1. (neobjavljeno)

Program pobude skupnosti INTERREG III B, Priročnik za slovenske partnerje v Interreg III B projektih, Urad za prostorski razvoj, Ljubljana, 2005

Rebernik, D. 2004, Razvoj prebivalstva v ljubljanski urbani regiji, Ljubljana, Dela - publikacija Oddelka za geografijo št. 22, str. 89-99

Resolucija o poglavitnih smotrih in smernicah za urejanje prostora, Uradni list SRS, št.43/73

Sitar, M. 2005, Strategije razvoja mest med evropeizacijo, državo in regijo, Urbani izziv, letnik 16, št. 1, str. 5-11

Strategija prostorskega razvoja Slovenije, Uradni list RS, št. 76/04

Urbanistični terminološki slovar, 1975, Urbanistični inštitut SR Slovenije, Ljubljana

Vrišer, I. 1978, Regionalno planiranje, Ljubljana, Mladinska knjiga

Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja, Uradni list RS št. 60/99, 93/05

Zakon o urejanju prostora (ZUreP), Uradni list RS, št. 18/48

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-1), Uradni list RS, št. 110/02

www.espon.lu (14.5.2006)

<http://www.svlslrp.gov.si/index.php?id=1152> (14.5.2006)

<http://www.gov.si/umar/projekti/srs/srs.php> (15.5.2006)

http://ec.europa.eu/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/som_en.htm
(15.5.2006)

<http://unstats.un.org/unsd/demographic/sconcerns/densurb/densurbmethods.htm> (26.5.2006)

<http://www.stat.si/KatalogRDS/podstrani/dodatek3.html> (18.5.2006)

<http://www.gov.si/upr/> (10.5.2006)

<http://www.gov.si/upr/doc/Prostor2020ZbirkaRaziskav.htm> (10.5.2006)

<http://www.stat.si/doc/statinf/2005/si-160.pdf> (21.5.2006)

http://www.stat.si/Letopis/2005/34_05/34-01-05.xls (21.5.2006)

http://www.stat.si/pxweb/Database/Ekonomsko/21_gostinstvo_turizem/01_21181_nastanitev_obcine/01_21181_nastanitev_obcine.asp. (21.5.2006)

<http://www.stat.si/doc/statinf/2004/si-381.pdf> (21.5.2006)

www.gvin.com/Lestvice/2002/NajvecjaPodjetjaPoPrihodkih2002.xls (21.5.2006)

<http://www.mladina.si/dnevnik/72769/> (21.5.2006)

<http://www.ljuairport.si/vsebina.asp?IDM=71> (21.5.2006)

PRILOGE